

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KÜRESEL TİCARET SAVAŞLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra EKLEME

**Tez Danışmanı
DOÇ.DR.MESUT YÜCESAN**

ÇANAKKALE 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KÜRESEL TİCARET SAVAŞLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra EKLEME

Tez Danışmanı

DOÇ.DR.MESUT YÜCESAN

ÇANAKKALE – 2022

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Kübra EKLEME

03/06/2022

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç.Dr.Mesut YÜCESAN'a, çalışma süresince her zorlukta arkamda olan hayat arkadaşım Ömer TERZİ'ye, dostum Gözde NAR'a ve maddi manevi destekleriyle yanımda olan canım aileme sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Kübra EKLEME

anakkale, Mayıs 2022

ÖZET

KÜRESEL TİCARET SAVAŞLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİ

Kübra EKLEME

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç.Dr.Mesut YÜCESAN

09/05/2022, 75

Antik medeniyetlerden günümüz modern küresel ekonomik sistemine kadar geçen uzun tarihsel süreç içerisinde ülkeler arasındaki ticari faaliyetler sürekli olarak gelişim göstermiştir. Bu uzun ve karmaşık tarihsel gelişim sürecinin bazı dönemlerinde dış ticaret faaliyetlerinin çeşitli nedenlerle engellendiği ya da sınırlandırıldığı görülmektedir. Dış ticarete korumacı politikaların öne çıktığı bu gibi dönemleri ticaret savaşları olarak isimlendirmek mümkündür. Ticaret savaşları olarak isimlendirilen olgu dünyanın giderek küreselleşme eğilimine girmesi ile daha bariz yaşanır ve anlaşılır bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda ABD ve Çin arasında yaşanan ticaret savaşları birçok ekonomiyi etkilemiştir.

Çalışmamızın amacı küresel dış ticaret savaşlarının Türkiye'yi nasıl etkilediğini doküman analizi yönteminden faydalanarak ortaya koymaktır. Geniş literatür özetlemesi ve uluslararası kurumların ticaret savaşları üzerine yayınladıkları raporlar doğrultusunda varılan sonuçla küresel ticaretlerin devam etmesi durumunda belirsizlikler artacak, kur şokları yaşanacak ve dış ticaret olumsuz etkilenecektir yönündedir. Elde ettiğimiz dış ticaret verileri de söz konusu beklentilere paralellik göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Savaşları, Dış ticaret

ABSTRACT

IMPACT OF GLOBAL TRADE WARS ON THE TURKISH ECONOMY ADD

The Impact Of Global Trade Wars On The Turkish Economy

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Economics

Advisor: Doç.Dr. Mesut YÜCESAN

09/05/2022, 75

In the long historical process from ancient civilizations to today's modern global economic system, commercial activities between countries have continuously developed. In some periods of this long and complex historical development process, it is seen that foreign trade activities have been prevented or limited for various reasons. It is possible to call such periods when protectionist policies come to the fore in foreign trade as trade wars. The phenomenon called trade wars is becoming a more obvious and understandable concept as the world is increasingly turning to globalization. Especially in recent years, the trade wars between the US and China have affected many economies.

The aim of our study is to reveal how global foreign trade wars affect Turkey by using document analysis method. In line with the summary of the extensive literature and the reports published by international institutions on trade wars, the conclusion reached is that if global trade continues, uncertainties will increase, exchange rate shocks will be experienced and foreign trade will be adversely affected. The foreign trade data we have obtained are in line with these expectations.

Keywords: Trade Wars, Foreign Trade

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
----------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dış Ticaret	3
------------------------	---

2.1.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri	5
---	---

2.1.1.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri	6
---	---

Mutlak Üstünlükler Teorisi	6
Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi.....	8
2.1.2. Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri	11
Fırsat Maliyeti Teorisi	11
Faktör Donatım Teorisi	12
2.1.3 Yeni Dış Ticaret Teorileri	12
2.2. Küresel Ticaret Savaşları	13
2.2.1. Küresel Ticaret Savaşlarında Ekonomik Unsurlar	15
2.1.2. Küresel Ticaret Savaşlarının Geleceği	32
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı	41
3.1.1. 1923-1960 Türkiye Dış Ticareti	41
3.1.2. 1960-1980 Dönemi Türkiye Dış Ticareti	46
3.1.3. 1980 Sonrası Dış Ticareti	47
3.2. Literatür Taraması	57
3.3. Doküman Analizi	62
3.3.1. Seçilmiş Uluslararası Kuruluşların Raporları	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	68
4. SONUÇ ve ÖNERİLER	68
KAYNAKÇA	70
ÖZGEÇMİŞ	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIIB	Asya Altyapı Geliştirme Bankası
ASEAN	Güneydoğu Asya İşbirliği Örgütü
BBC	İngiliz Yayın Kurumu
BRI	Yol-Kuşak Projesi
EIC	İngiliz Doğu Hindistan Şirketi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
LCU	Çin Yuanı
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
USD	Amerika Birleşik Devletleri Doları

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Çin-ABD ve Dünya GSYİH	36
Tablo 2	Türkiye Ekonomisi Dış Ticaret Göstergeleri 1923-1929	41
Tablo 3	Türkiye Ekonomisi Dış Ticaret Göstergeleri 1930-1939	42
Tablo 4	Türkiye Ekonomisi Dış Ticaret Göstergeleri 1940-1949	43
Tablo 5	Türkiye Ekonomisi Dış Ticaret Göstergeleri 1950-1960	44
Tablo 6	Türkiye Ekonomisi Dış Ticaret Göstergeleri 1961-1980	45
Tablo 7	Türkiye Ekonomisi Dış Ticaret Göstergeleri 2002-2007	48
Tablo 8	Türkiye'nin İthalat İhracat Verileri	49
Tablo 9	Türkiye-ABD Dış Ticaret Verileri	50
Tablo 10	Türkiye ABD İthalat Ve İhracat Ürünleri	51
Tablo 11	Türkiye-Çin Dış Ticaret Verileri	53
Tablo 12	Türkiye Çin İthalat Ve İhracat Ürünleri	54
Tablo 13	Türkiye-AB Dış Ticaret Verileri	55

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	ABD ve Çin Ticaret Açığı	25
Şekil 2	ABD ve Çin Gümrük Tarifelerindeki Değişikliğin Ükelere Etkisi	30
Şekil 3	Dünya'da Ticaret savaşları Dolayısıyla Ükelerin Öngörülen GSYİH	39
Şekil 4	Türkiye Dış Ticaret Hacminin Değişimi	47

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Günümüz modern dünyasında ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geçmişe kıyasla çok daha büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Özellikle 2008 Küresel Finans Krizi sonrası ülkeler arasındaki karşılıklı ilişkilerin önemi ve boyutu net şekilde hissedilmiştir. ABD' ekonomisinde Lehman Brothers'ın iflası ile başlayan kriz öncelikle Avrupa Birliği ülkelerini daha sonra da küresel çapta diğer dünya ülkelerinin olumsuz olarak etkilenmesine neden olmuştur. Daha özel bir örnek olarak 2008 Küresel Finans krizi sonrasında Yunanistan ekonomisinin yaşadığı borç krizi ile birlikte Avrupa Birliğinin geleceğinin sorgulandığı bir dönem dahi yaşanmıştır. Söz konusu gerekçeler göz önüne alındığında ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yakından takip edilmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yücesan vd, 2017).

Ticaret kavramı temelde iç ve dış ticaret olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir. En basit hali ile ulusal sınırlar içerisinde gerçekleştirilen iktisadi faaliyetler iç ticaret olarak isimlendirilirken herhangi bir ülkenin diğer ülkeler ile gerçekleştirdiği iktisadi faaliyetler ise dış ticaret olarak tanımlanmaktadır. Kapalı ve açık ekonomi kavramları herhangi bir ülkenin dünya ülkeleriyle ticari faaliyet yapıp yapmadığıyla ilgilidir. Kapalı ekonomiler diğer uluslarla ticaret yapmayan ekonomilerdir. Açık ekonomilerde ise diğer uluslarla ticaret serbesttir. Malların serbestçe ülkeler arasında dolaşması mümkündür. Açık ekonomilerde diğer bir ifade ile dış dünya ile ticari faaliyet gerçekleştiren ülkelerin tamamında, ekonomik büyüme ve kalkınma amaçlarına ulaşmada kullanılan en önemli araçlardan birisi dış ticarettir. (Walter vd., 2006 :278).

1970'li yılların sonuna kadar birçok ülke korumacılığa geçmiştir.buna ithal iameci politikalar denmektedir. Bu ithal ikameci politikalar Dünya ekonomisindeki dış ticaret hacmini daraltıcı etki yaratmaktadır. Dünya Savaşları sonrasında ki yıllarda ABD ve Rusya arasında ki soğuk savaşın ABD lehine sonlanması ile bu korumacı politikalar zaman içerisinde açık ekonomik anlayış ile yer değiştirmiştir. Artık birçok ülke büyüme stratejisi olarak ihracata dayalı büyüme modelini benimsemeye başlamıştır. (Yücesan, 2017)

Bu açıdan bakıldığında ülkemiz ekonomisi içinde benzer bir tarihsel süreçten bahsetmek mümkündür. 1980'li yıllara kadar ithal ikameci politikalar ile kalkınmaya çalışan ülkemiz 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları ile birlikte ihracata dayalı büyüme stratejisini

benimsemiştir. Türkiye 1980 yılı sonrasında ihracata dayalı büyüme stratejisini benimsemiş ve bu doğrultuda her geçen gün küresel ekonomik sisteme entegrasyon derecesini artıran gelişmekte olan bir ülkedir. Türkiye, 1980-1995 yılları arasında batı dünyasıyla uyumlu liberal bir yol izlemeye başladı. 1985 yılı itibariyle toplam ticaret hacmi Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın yaklaşık %50'sini oluşturuyordu. Gümrük Birliği kararı, Türkiye ekonomisinin en önemli kilometre taşlarından biriydi. Sadece ülkenin toplam ticaret hacmini değiştirmekle kalmadı, aynı zamanda AB'nin belirlediği düzenlemeler ve tedbirlerle Türkiye ekonomisini de değiştirdi.

Tarihsel sürece bakıldığında devletler kendi egemenlik sahalarını askeri ve iktisadi olarak korumak eğiliminde olmuşlardır. Sınırları korumak hem askeri anlamda hem de iktisadi anlamda önem kazanmıştır. İktisadi olarak kuvvetli devletler bölgelerinde ve dünya çapında egemenliklerini genişletme imkânı bulmuşlardır. Gümrük vergileri devletlerin iktisadi sınırlarını belirleyen alanların işaretidir. Dış ülkelere gelen ürünlerin ülke sınırlarından girerken devletlerin belirledikleri tarifeler üzerinden vergi almaları, kota kısıtlamaları uygulamaları ve dışarı giden ürünlerin gerektiğinde kontrol edilmesi egemenlik hakkı bağlamında devletlerce uygulanan bir sistemdir. Gümrükler üzerinden ticaretin kontrol edilmesi hem iktisadi politikalar bağlamında hem de dış politika bağlamında önem arz etmektedir. Uluslararası sisteme bakıldığında özellikle iktisadi faaliyetler özelinde geçmişten günümüze giderek daha bütünleşen ve birbiri ile etkileşim içinde bir yapıya doğru gidiş görülmektedir. Zaman zaman siyasi krizler bütünleşme sürecini sekteye uğrattırırken iktisadi menfaatlerin zorlamasıyla her daim bir karşılıklı etkileşim söz konusudur. Zaman içinde uluslararası alanda süregelen rekabet askeri olduğu kadar iktisadi alanda da menfaatler üzerinden şekillenen güç çekişmelerine yol açmışlardır. Bu çekişmeler son dönemde ABD ve Çin arasındaki gümrük tarifeleri üzerinden ortaya çıkan çatışma alanı ile birlikte ticaret savaşları adını almıştır. Esasen uzun bir tarihi olan ulusları iktisadi mücadeleler daha görünür ve dikkat çekici biçimde gerçekleşmektedir. Bu ticaret savaşları olgusu sadece direkt olarak tarafları değil dolaylı olarak birbirine zincirleme bağlı olan tüm dünya ticaret sistemini etkiler vaziyettedir.

Ticaret savaşları kavram olarak geçmişe dayanan bir içeriğe sahiptir. Dünya tarihi boyunca iktisadi çıkarlarını savunmak maksadıyla devletler gerek sınırları içinde gerekse sınırları dışında askeri kuvvetlerini kullanarak ticari faaliyetlerini kendi menfaatlerine uygun biçimde şekillendirmek gayretinde olmuşlardır. Ticaret savaşları olarak isimlendirilen olgu dünyanın giderek küreselleşme eğilimine girmesi ile daha bariz yaşanır ve anlaşılır bir kavram

olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı ardından liderliğin hem askeri hem de iktisadi olarak el değiştirmesiyle ABD önderliğinde serbest ekonomi çevresinde ülkeler küreselleşmeye yönelmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketleri ucuz emek, işgücüne sahip gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere yönelmişlerdir. Üretim tesisleri zaman içinde bu ülkelere kayarken gelişmiş ülkeler daha çok yönetim ve finans merkezlerini ellerinde tutulmuşlardır. 2008 senesinde ABD’de başlayıp sıralı etkileri dünyanın diğer ülkelerine yayılan küresel finansal kriz özellikle ABD gibi ülkelerde daha korumacı ve tedbirli politikaların izlenmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir.

ABD’nin uzun yıllar askeri ve iktisadi olarak götürdüğü hegemonik gücünden sonra Çin ciddi bir kalkınma hamlesine girişmiş ve nüfus, doğal kaynaklar gibi unsurları arkasına alarak örneğin 2014 senesinde dünyadaki iktisadi büyümenin %38 gibi bir oranını tek başına karşılamıştır. Bu hızlı büyüme özellikle ABD’nin iktisadi kuvvetini kırıncı etki yaratabilir endişesine neden olmuştur.

Çin son dönemlerde devlet destekli büyüme ve dışa açılma siyaseti sayesinde dünya ticaretinde ciddi manüplatif etkiler ortaya koyabilecek düzeye gelmiştir. Bu anlamıyla iktisadi lider güçlere tehdit oluşturma potansiyeli günden güne artmaktadır. Özellikle devasa doğal kaynak ve nüfus gücü ile başa çıkılması kolay bir rakip değildir. Çin sadece iktisadi ve ticari olarak bir güç değil aynı zamanda askeri manada da bu konumunu destekleyecek bir askeri-sınai kompleksine sahip ülkedir. ABD’nin bahsedildiği üzere Çin’in bu gelişme eğiliminden çekinmesi ve tedirgin olması anlaşılabilir bir durumdur.

ABD ile Çin arasında son dönemde ortaya çıkan ticaret savaşları olgusu uzun dönemden beri beklenen bir rekabet mücadelesinin gün yüzüne çıkmış hali olarak değerlendirilebilir. Bu ticaret savaşlarından birçok ülke ekonomisi de etkilenmiştir. Türkiye’de bu ekonomilerdendir. 2008 krizi sonrası TL döviz kuru karşısında güçlü kalmıştır. Bu da Türkiye’yi ithalata yöneltmiştir. Yerli üretim desteklenmemiştir. Savaşlar sonrası ABD’nin faiz arttırması, iç piyasadaki dengesizlikler, Türkiye’nin batıyla olan ilişkilerinin kötüye gitmesi sebebiyle yabancı sermaye hızla Türkiye’den çıkmaya başlamıştır. Artan kurların yanı sıra ABD-Çin arasında yaşanan ticaret savaşları Türkiye’nin ABD’ye ihraç ettiği çelik ve diğer ürünler de etkilenmeye başlamıştır.

ABD yönetimi alüminyumdaki ve çelik tarife artışları 2018 senesinde Türkiye’yi dâhil ederek ve 10 Ağustos’ta Türkiye’den ithal edilen alüminyumdaki ve çelik gümrük tarifelerini % 200 oranında artış kararı vermiştir. Türkiye bu hamleyle 14 Ağustos tarihinde çeşitli ABD

ürünlerine dönük tarife artışıyla cevap vermiştir. Türkiye'nin karşı hamle yapması sonucu ithalat azalmamış fakat artış hızı azalmıştır. 2019 yılı sonrası hem siyasi olayların artması hem de ticaret savaşı nedeniyle ABD'den yapılan ithalat azalmıştır. Ticaret savaşları, Türkiye'yi dolaylı yoldan etkilemektedir. Bunun nedeni de ticaret yatığı ülkelerin savaşın içinde bulunmasıdır. Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında Almanya ilk sırayı almaktadır. ABD beşinci sırada ve Çin on beşinci sıradadır. İthalatta ise Çin ilk sırada ABD ise dördüncü sırada yer almaktadır.

Çalışmada öncelikle kavramsal çerçevenin aktarılabilmesi için Dış Ticaret ve Ticaret Savaşları gibi başlıkların tarihsel süreci özetlenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye ekonomisi özelinde kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede dış ticaretin gelişimi ve gösterdiği yapısal değişim ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Türk dış ticaretinin tarihsel gelişimi aktarılırken genel geçer kabul gören kırılma tarihi olarak 24 Ocak 1980 Kararları tercih edilmiştir. Çalışmada 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere temelde iki farklı sınıflandırmaya başvurulmuştur. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan Küresel Ticaret Savaşları ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri sorusunun yanıtının son yıllarda yaşanan 2008 Küresel Finans Krizi ve Covid-19 Pandemi önlemleri nedeni ile spesifik olarak ortaya konulmasının güçlüğü nedeni ile yöntem olarak doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi yönteminin kuramsal alt yapısı aktarılmıştır. İlerleyen bölümlerde ilgili literatür mümkün olan en geniş hali ile özetlenmiş ve seçilmiş uluslararası kurumların Küresel Ticaret Savaşları ve etkileri üzerinde yayınladıkları raporlar özetlenmiştir. Bu sayede çalışma ilgili literatür ve uluslararası kurumların hazırladıkları raporları baz alarak küresel ticaret savaşlarının Türkiye Ekonomisi üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kavramsal sürecin aktarılması amacıyla dış ticaret ve küresel ticaret savaşı kavramları açıklanarak tarihsel sürecine değinilecektir. Küresel ticaret savaşlarının ekonomik unsurları ve küresel ticaret savaşlarının geleceği hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Dış Ticaret

Dış ticaret ülkeler arası yapılan mal alım satım işlemidir yani ülke içindeki mal ve sermayenin ülke ulusal sınırların dışına çıkmasıdır.

İhtiyaçlardaki artış teknoloji alanındaki ilerlemeler uluslararası ticaretin hızla büyümesine yol açmıştır. Uluslararası ticarete ağırlık mal ticaretindedir. Bu nedenle uluslararası ticaret analizlerinde çoğunlukla mal ticareti ele alınmıştır. İlerleyen teknoloji dikkatleri daha yoğun biçimde uluslararası hizmete çevrilmesi yönündedir. (Seyidoğlu, 2017:23)

Uluslararası ticaret, tüm dünyada bir ülkenin ekonomik gelişiminin en önemli belirleyicileri olarak kabul edilmektedir. Düzenli büyümesi için gerekli ortamı sağlamak, düzenlemek ve oluşturmak için birkaç Kanun yürürlüğe konmuştur. Bir ülkenin dış ticareti, malların ve hizmetlerin içe ve dışa doğru hareket etmesinden oluşur ve bu da döviz akışının çıkışına ve akışına neden olur (Gopal, 2008:2).

Uluslararası ticaret, firmaların ülke sınırları dışında bulunan ticari faaliyetlerinden oluşmaktadır. Ülkelerin belli bir dönemde gerçekleştirdiği mal ve hizmet alım satımı, ithalat ve ihracat hareketlerinin toplamı uluslararası ticarettir. Dış ticaretin çeşitlendirilmesi mümkün olup normal ticaret, bağlı ticaret, sınır ticareti ve serbest bölge ticareti olarak çeşitleri bulunmaktadır. Normal ticaret, bir ülkenin dış ticaret mevzuatı ve kambiyo rejimleri çerçevesinde serbest döviz ile yapılan ticarettir. Bağlı ticaret, iki ülke arasında yapılan ticari sözleşme şartlarına göre ihracatçı ülkenin ithalatçı ülkeden ihracat bedeli için döviz dışında bir işlem gerektirmeyen ticaret çeşididir. Sınır ticareti, komşu iki ülke arasında özel anlaşmaya dayalı olarak yürütülen ve ülkelerin sınır ve kıyı bölgelerini kapsamına alan ticaret türüdür (Sabuncu, 2017:1).

Uluslararası ticarete rekabet gücü, küresel piyasalarda bir ülkenin diğerleri karşısında devamlılığını koruyabilme ve rekabet edebilme yeteneği olarak tanımlanabilir. Ulusal rekabet

gücü ise, bir ülkenin küresel piyasalarda firmaları ve endüstrisiyle rekabet üstünlüğü sağlayabilmesi için gerekli fiyat-ıçı ve fiyat-dışı çevresel şartlara en verimli şekilde sahip olabilmeye işaret eder. Dış ticaret performansı ve altyapısı ise ulusal rekabetin temel faktörleri kapsamındadır (Azgün, 2017:72).

2.1.1. Klasik Dış Ticaret Teorileri

Klasik Dış Ticaret Teorisi, standart varsayımlar eşliğinde analizlerin tümünü ortaya koymuştur. Söz konusu varsayımları aşağıda olduğu gibi aktarılmıştır (Seyidoğlu, 2003: 16-17)

- Dış ticaret alanında iki devletli ve iki ürünlü yaklaşımların varlığı vardır.
- Emek değer teorisi geçerliliğini korumaktadır.
- Tam rekabet şartlarının olduğu varsayılmaktadır.
- Ekonominin tam istihdam düzeyinde olduğu kabul görmektedir.
- Üretim unsurları devlet içerisinde tam hareketli olmalarına karşın ülkeler özelinde tümüyle hareketsizlerdir.
- Dış ticarete para nötr kabul edilmesi ve ürünün ürünlerle olan değişimleri söz konusu olmaktadır.
- Taşımayla ilgili bütün giderlerin sıfır olduğu öngörülmektedir.
- Dış ticaret modellerinde gümrük tarifeleri ve kotalara benzer şekilde sınırlamalara da aynı ebatla zaman ve alan ayrılmaktadır.
- Ekonomik anlamda zevk ve tercihlerle teknolojinin değişmemiş olduğu öngörülen diğer varsayımlar arasındadır.
- Klasik Dış Ticaret Teorisi, Adam Smith tarafından ortaya koymuş olduğu Mutlak Üstünlükler Teorisi ve David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenmiştir.

2.1.1.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Mutlak üstünlük, bir bireyin, şirketin, bölgenin veya ülkenin, birim zaman başına aynı miktarda girdi ile daha fazla miktarda mal veya hizmet üretme veya birim başına aynı miktarda mal veya hizmet üretme yeteneğidir. Aynı mal veya hizmeti üreten başka bir işletmeye göre daha az miktarda girdi kullanan zamandır (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011:200). Mutlak üstünlüğe sahip bir işletme, aynı mal veya hizmeti üreten başka bir işletmeye göre daha az sayıda girdi kullanarak veya daha verimli bir süreç kullanarak birim başına daha düşük bir mutlak maliyetle bir ürün veya hizmet üretebilir.

Mutlak üstünlük teorisi üzerine bir çok tanım yapılmıştır. Mutlak üstünlük, bir üreticinin bir mal veya hizmeti aynı maliyet için daha fazla miktarda veya aynı miktarı diğer üreticilerden daha düşük bir maliyetle üretebilmesidir.

Mutlak üstünlük, farklı mutlak avantajlara sahip farklı mal üreticileri arasındaki ticaretten elde edilen büyük kazançların temeli olabilir. Uzmanlaşma, iş bölümü ve ticaret yoluyla, farklı mutlak avantajlara sahip üreticiler her zaman tek başına üretimden daha fazlasını kazanabilirler (Arıç, 2013:84).

Mutlak üstünlük, işbölümü ve ticaretten elde edilen kazançlar için daha da yaygın fırsatlar açabilen karşılaştırmalı avantajla ilgilidir. Mutlak avantaj kavramı, Adam Smith tarafından "Ulusların Zenginliği" kitabında, ülkelerin diğer ülkelere göre daha verimli üretebilecekleri malları üretme ve ihraç etme konusunda uzmanlaşarak ticaretten nasıl kazanç sağlayabileceklerini göstermek için geliştirilmiştir.

Mutlak bir avantaja sahip ülkeler, belirli bir mal veya hizmetin üretilmesi ve satılması konusunda uzmanlaşmaya karar verebilir ve mal veya hizmetin ürettiği fonları diğer ülkelerden mal ve hizmet satın almak için kullanabilir (Golub, 1995:90). Smith'in iddiasına göre, her birinin mutlak bir avantaja sahip olduğu ürünlerde uzmanlaşmak ve daha sonra ürünlerde ticaret yapmak, her biri diğer ülkelere göre mutlak bir avantaja sahip oldukları en az bir ürüne sahip oldukları sürece tüm ülkeleri daha iyi duruma getirebilmektedirler.

Mutlak avantaj, bir üreticinin bir mal veya hizmeti üretmek için başka bir üreticiden daha düşük bir fırsat maliyetine sahip olduğu karşılaştırmalı avantajla karşılaştırılabilir. Mutlak avantaj, yalnızca her üreticinin bir mal üretmede mutlak bir avantaja sahip olduğu durumlarda uzmanlaşma ve ticaretten net kazançlara yol açar. Bir üreticinin herhangi bir mutlak avantajı yoksa, Adam Smith'in argümanı ille de geçerli olmayacaktır. Bununla birlikte,

üretici ve ticaret ortakları, bunun yerine kendi karşılaştırmalı avantajlarına dayalı olarak uzmanlaşabilirlerse, ticaretten kazançlar elde edebilirler (Seretis vd., 2016: 438-451).

Mutlak avantaj aynı zamanda bireyler, işletmeler ve ülkeler için ticaret yapmanın neden mantıklı olduğunu da açıklar. Her birinin belirli mal ve hizmetlerin üretilmesinde avantajları olduğu için, her iki kuruluş da ticaretten yararlanabilir. Ticaretten elde edilen karşılıklı kazanç, Adam Smith'in uzmanlaşmanın, işbölümünün ve müteakip ticaretin herkesin yararlanabileceği genel bir servet artışına yol açtığı argümanının temelini oluşturur. Smith, "Ulusların Zenginliği" nin temel nedeninin bu olduğuna inanıyordu.

Mutlak avantaj kavramı, Adam Smith tarafından "Ulusların Zenginliği" kitabında, ülkelerin diğer ülkelere göre daha verimli ürettikleri malları üretip ihraç ederek ve diğer ülkelerin daha verimli ürettikleri malları ithal ederek ticaretten nasıl kazanç sağlayabileceklerini göstermek için geliştirilmiştir. . Her birinin mutlak bir avantaja sahip olduğu ürünlerde uzmanlaşarak ve ardından ticaret yaparak ürünler, her biri diğerine göre mutlak bir avantaja sahip oldukları en az bir ürüne sahip oldukları sürece her iki ülkeye de fayda sağlayabilir (Bayraktutan, 2003:177).

Mutlak avantaj, bir işletmenin, aynı mal veya hizmeti üreten başka bir işletmeye göre daha az sayıda girdi kullanarak veya daha verimli bir süreç kullanarak birim başına daha düşük bir mutlak maliyetle ürün veya hizmet üretme kabiliyetidir. Karşılaştırmalı avantaj, malları ve hizmetleri daha büyük bir hacim veya kalitede olması gerekmeyen, daha düşük fırsat maliyetiyle üretme yeteneğini ifade eder (Schumacher, 2012: 54-80).

2.1.1.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

David Ricardo tarafından uluslararası ticaretin Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisiyle çok daha iyi biçimde açıklanacağını aktarmıştır. 1817 senesinde yayınlanmış olan "Politik İktisadın ve Vergilemenin İlkeleri" isimli yazıtında söz konusu durumu savunmuştur. Ricardo'nun aktarımına göre; mutlak üstünlükler esasında karşılaştırmalı üstünlüklerin özel bir durumundan oluşmaktadır. Dış ticareti mutlak üstünlüklere dayandırarak teorinin kapsamını da beraberinde daraltmakta olduğu görülmektedir. Bundan kaynaklı da D. Ricardo, dış ticareti Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'yle incelenmiştir (Bayraktutan, 2003: 177)

Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi kapsamında; bir devletin her iki üründe de diğer ülkelere karşı üstünlük sağlamaları halinde çok dahi karşılıklı çıkar esaslı serbest ticaretten kazanç oluşmaktadır. Teorilere göre; her iki ürünün üretiminde mutlak üstünlüğe sahip olan

ülke, hangi malın üretiminde daha yüksek bir üstünlüğe sahipse o malı üretip ihraç ederek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmaktadır. Söz konusu bu ülke diğer malın üretiminde de mutlak üstünlüğe sahip olmakla birlikte üstünlük derecesi diğer ülkeye göre daha düşük olduğundan bu malı ithal etmesi halinde karşılıklı kazanç durumu ortaya çıkmaktadır (Dikkaya ve Üzümcü, 2016:30)

Karşılaştırmalı avantaj, bir ekonominin belirli bir mal veya hizmeti ticari ortaklarından daha düşük bir fırsat maliyetiyle üretme yeteneğidir. Karşılaştırmalı bir avantaj, bir şirkete mal ve hizmetleri rakiplerinden daha düşük bir fiyata satma ve daha güçlü satış marjları gerçekleştirme yeteneği verir. Karşılaştırmalı üstünlük yasası, popüler bir şekilde İngiliz politik iktisatçı David Ricardo ve 1817'de yazdığı "Politik Ekonomi Ve Vergilendirmenin İlkeleri Üzerine(The Principles Of Political Economy And Taxation)" adlı kitabına atfedilir, ancak Ricardo'nun akıl hocası James Mill, analizi başlatmış olabilir.

Karşılaştırmalı avantaj, bir ekonominin belirli bir mal veya hizmeti ticari ortaklarından daha düşük bir fırsat maliyetiyle üretme yeteneğidir. Karşılaştırmalı avantaj teorisi, farklı üretim seçenekleri arasında seçim yaparken analiz için bir faktör olarak fırsat maliyetini ortaya koymaktadır. Karşılaştırmalı üstünlük, ülkelerin birbirleriyle ticarete gireceklerini, göreceli olarak avantajlı oldukları malları ihraç edeceklerini göstermektedir.

Mutlak avantaj, bir ülkenin belirli bir malı daha iyi üretme konusundaki tartışmasız üstünlüğünü ifade eder. Karşılaştırmalı üstünlük, iktisat teorisindeki en önemli kavramlardan biridir ve tüm aktörlerin her zaman işbirliği ve gönüllü ticaretten karşılıklı olarak yararlanabileceği argümanının temel ilkelerinden biridir. Aynı zamanda uluslararası ticaret teorisinde de temel bir ilkedir.

Karşılaştırmalı avantajı anlamının anahtarı, fırsat maliyetini sağlam bir şekilde kavramaktır. Basitçe ifade etmek gerekirse, fırsat maliyeti, belirli bir seçeneği diğerine tercih ederken birinin kaybettiği potansiyel bir faydadır. Karşılaştırmalı avantaj durumunda, bir şirket için fırsat maliyeti (yani kaybedilen potansiyel fayda) diğerininkinden daha düşüktür. Daha düşük fırsat maliyetine ve dolayısıyla kaybedilen en küçük potansiyel faydaya sahip olan şirket, bu tür bir avantajı elinde tutmaktadır.

Karşılaştırmalı üstünlüğü düşünmenin bir başka yolu da, değiş tokuş verilen en iyi seçenektir. Her biri bir ödünleşime sahip (bazı avantajların yanı sıra bazı dezavantajlar) iki

farklı seçeneği karşılaştırıyorsanız, en iyi genel pakete sahip olan, karşılaştırmalı avantajlı olandır.

Karşılaştırmalı üstünlük, mutlak avantajla karşılaştırılır. Mutlak avantaj, bir başkasından daha fazla veya daha iyi mal ve hizmet üretme yeteneğini ifade eder. Karşılaştırmalı avantaj, malları ve hizmetleri daha büyük bir hacim veya kalitede olması gerekmeyen, daha düşük fırsat maliyetiyle üretme yeteneğini ifade eder (Grossman ve Helpman, 1989:34).

Karşılaştırmalı üstünlük, bir ülke tüm ürünlerde mutlak bir avantaja sahip olsa bile ticaretin devam edeceğine dair temel bir fikirdir. Rekabet avantajı, bir şirketin, ekonominin, ülkenin veya bireyin rakiplerine kıyasla tüketicilere daha güçlü bir değer sağlama yeteneğini ifade eder. Karşılaştırmalı avantaja benzer, ancak ondan farklıdır (Leamer, 1984:45).

Aynı alandaki veya alandaki diğerlerine göre rekabet avantajı elde etmek için en az üç şeyden birini başarmak gerekir: Şirket, mal veya hizmetlerinin düşük maliyetli sağlayıcısı olmalı, daha üstün mal veya hizmetler sunmalıdır. rakipleri ve / veya tüketici havuzunun belirli bir bölümüne odaklanmalıdır.

David Ricardo, İngiltere ve Portekiz'in, karşılaştırmalı avantajlarına göre uzmanlaşarak ve ticaret yaparak nasıl fayda sağladığını göstermiştir. Bu durumda, Portekiz düşük maliyetle şarap üretebildi, İngiltere ise ucuza kumaş üretebiliyordu. Ricardo, her ülkenin sonunda bu gerçekleri tanıyacağını ve üretmesi daha maliyetli olan ürünü üretmeye çalışmayı bırakacağını öngördü. Nitekim, zaman geçtikçe İngiltere şarap üretmeyi bıraktı ve Portekiz kumaş üretimini durdurmuştur. Her iki ülke de bu eşyaları evde üretme çabalarını durdurmanın ve bunun yerine bunları elde etmek için birbirleriyle ticaret yapmanın kendi yararlarına olduğunu görmüştür.

Karşılaştırmalı avantaj, faydalı olarak görülen serbest ticaretle yakından ilişkilirken, tarifeler sınırlı ticaret ve sıfır toplamlı oyunla yakından ilişkilidir. Çağdaş bir örnek vermek gerekirse; Çin'in ABD ile karşılaştırmalı üstünlüğü, ucuz emek biçimindedir. Çinli işçiler, çok daha düşük fırsat maliyetiyle basit tüketim malları üretmektedirler. Birleşik Devletler'in karşılaştırmalı avantajı, uzmanlaşmış, sermaye-yoğun emektir. Amerikalı işçiler, daha düşük fırsat maliyetleriyle sofistike mallar veya yatırım fırsatları üretmektedirler. Bu hatlarda uzmanlaşmak ve ticaret yapmak her birine fayda sağlamaktadır (Chenery, 1961:49-51).

Karşılaştırmalı üstünlük teorisi, korumacılığın tipik olarak neden başarısız olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Bu analitik yaklaşımın taraftarları, uluslararası ticaretle uğraşan ülkelerin karşılaştırmalı avantajlara sahip ortaklar bulmak için zaten çalışmış olacaklarına inanmaktadır.

Bir ülke kendisini uluslararası bir ticaret anlaşmasından çıkarırsa, bir hükümet gümrük tarifeleri koyarsa vb., Yeni işler ve endüstri biçiminde yerel bir fayda sağlayabilir. Ancak bu, ticaret sorununa uzun vadeli bir çözüm değildir. Sonunda, bu ülke komşularına göre dezavantajlı durumda olacaktır: bu ürünleri daha düşük fırsat maliyetiyle daha iyi üretebilen ülkelerdir (Bernard vd., 2007:42).

2.1.2. Neo - Klasik Dış Ticaret Teorileri

Neo - Klasik Dış Ticaret Teorisi, Fırsat Maliyeti Teorisi ve Faktör Donatımı Teorisi olmak üzere iki alt başlık altında irdelenmektedir. Söz konusu olan teoriler, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin geçerliliklerini sorgulamakta ve esaslarını da tartışma getirmektedir.

Neo-klasik iktisatçılar, klasik iktisatçılardan farklı olarak emek-değer teorisinin geçerliliğinin olmadığını doğal kaynaklar ve girişimcilik gibi faktörlerin de bulunduğunu ve emeğin farklı kalitelerinin de olduğunu kabul etmişlerdir. J.Viner ise emekle birlikte diğer üretim faktörlerinin modele dahil edilmesi durumunda karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin geçerliliğini koruyabileceğini belirtmiştir. Gottfried von Haberler ise fırsat maliyeti(opportunity cost) teorisi ile durumu izah etmiştir. (Karluk,2013:52)

2.1.2.1. Fırsat Maliyeti Teorisi

Neo - Klasik iktisatçılardan Gottfried Haberler, 1936 senesinde Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni fırsat maliyetleri olgusuyla açıklık getirilerek uluslararası dış ticaret teorisine farklı bir yaklaşım getirilmiştir. Klasik dış ticaret teorisi emeği homojen bir üretim unsuru olarak incelenirken; Neo - Klasik teori emeğin hemen yanında sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci benzeri unsurların da bulunduğunu ve emeğin heterojen bir yapı içerisinde olduğunu aktarmıştır (Parasız ve Ekren, 2013: 11).

Fırsat Maliyeti Teorisi; bir ürünün fırsat maliyeti söz konusu ürünün üretimlerini bir birim artırabilmek adına gereksinim duyulan kaynakları serbest bırakmak adına diğer ürünlerin n üretimlerinden vazgeçilmesi gerekli olan miktara eşit olması haline ifade etmektedir. Bundan kaynaklı da söz konusu teoriye göre kaynakların tam istihdam

seviyesinde olduğu kabul görmektedir. Şöyle ki; diğer alanlarda üretimin azalması nedeniyle boşta kalan kaynaklar, üretimi artırılması istenen endüstride istihdam edilmektedir. Tam istihdam varsayımının geçerli olmadığı durumda ise üretim artışı atıl durumda olan kaynaklarla gerçekleştirileceği için başka malların üretiminden kısmak söz konusu olmadığından üretimi artırılan malın da fırsat maliyeti sıfır olmaktadır (Seyidoğlu, 2017: 24).

2.1.2.2. Faktör Donatımı Teorisi

D. Ricardo'nun dış ticarete yapmış olduğu katkılardan yaklaşık bir asır sonra İsveçli iktisatçılar Eli Heckscher ve Bertil Ohlin, dış ticaretin ve Karşılaştirmalı Üstünlükler Teorisi'nin esaslarına ilişkin çalışmalar ortaya koymuştur. Faktör Donatımı Teorisi, Faktör Oranları Teorisi veya Heckscher - Ohlin Teorisi olarak da bilinmektedir (Aslan ve Terzi, 2006:2)

Faktör Donatımı Teorisi, ülkenin sahip olduğu faktörlerin ticaretin belirleyicisi olduğunu buna karşın karşılaştirmalı üstünlüğün farklı zevk ve tercihler ile teknolojilerden ziyade ülkelerin sahip olduğu nispi faktör donatımlarının farklılığından kaynaklandığını ortaya koymaktadır (Karlık, 2002: 34) Bir ülke üretim faktörlerinden hangisinde zengin ise; üretimi o faktörün yoğun bir şekilde kullanıldığı mallarda yaparak karşılaştirmalı üstünlük elde etmektedir. Dolayısıyla bu malları daha ucuza üretirken bu alanda uzmanlaşma sağlamaktadır. Her ülkenin zengin olduğu üretim faktörlerinin farklı olmasından dolayı bu faktörlerde uzmanlaşmaya yoğunlaşması gerekmektedir (Dawkins, 2003: 135).

2.1.3 Yeni Dış Ticaret Teorileri

1970'li yılların sonunda ortaya çıkan yeni dış ticaret teorileri uluslararası ticaret alanında çok önemli ve gelişme oluşturmaktadır. Teorilerin temel özelliği geleneksel dış ticaret temel varsayımları olan ölçüye göre sabit getiri ve tam rekabet varsayımlarını terk ederek eksik rekabet piyasalarını ve ölçüye göre artan getiriye temel almasıdır (Akkoyunlu, 1996).

İkinci dünya savaşından sonra ticaretin serbestleştiği ekonomiler arası ticaretin arttığı ve sanayi mallarının yanı sıra bilgi yoğun ticaret arttığı görülmüştür. Geleneksel teoriler dünya ticaretinde gözlenen olguları açıklamakta yetersiz kalmıştır. Uluslararası ticarete gözlenen olguları açıklamak için 1960'lı yılların başında yeni dış ticaret teorileri ortaya atılmış ve 70'li yılların sonlarına doğru gelişme göstermiştir (Deviren, 2004).

Yeni dış ticaret teorilerinin en çok kabul edilenleri Nitelikli İş Gücü Teoremi, Teknoloji Açığı Teoremi, Ürün Dönemleri Hipotezi, Tercihlerde Benzerlik Teoremi, Ölçek Ekonomileri Teoremi, Monopolcü Rekabet Teoremi, Endüstri-İçi Ticaret olarak özetlenebilir (Yücesan, 2017).

Keesing ve Kenen tarafından ortaya atılan nitelikli işgücü teorisi ülkeler arasındaki ticaretin nedenini nitelikli işgücü farklılıkları olduğunu savunmuştur. Ülkeler nitelikli işgücünün yoğun olduğu mallarda uzmanlaşıp ihraç etmeli, niteliksiz işgücünün yoğun olduğu ülkeler ise işgücüne nitelik kazandırıp uzmanlaşmalıdır (Çelik vd., 2008).

1961 yılında Posner tarafından ortaya atılan teknoloji açığı teorisi ile gelişmiş ülkelerdeki yenilik yapan firmaların ürettikleri yeni ürünün patent haklarıyla korunması ile piyasalarda geçici monopol güç elde ettiklerini dile getirmiştir. Endüstrileşmiş ülkeler başta söz konusu malın ihracatçısı konumunda iken daha sonra patent sürelerinin dolması teknolojinin taklit edilmesi ile gelişmekte olan ülkelerin emek ve doğal kaynak yönünden üstünlüklere sahip olmasıyla üretim bu ülkelere geçer. Gelişmekte olan ülkeler ihracatçı konumuna geçerken endüstrileşmiş ülkeler ithal etmeye başlarlar (Deviren, 2004).

1966'da Raymond Vernon ürün dönemleri Hipotezini ortaya atmıştır. Hipoteze göre yeni mallar ilk olarak gelişmiş ülkelerde ortaya çıkar zamanla gelişmiş ülke rekabet avantajını kaybeder. Bu beş aşamada gözlemlenir. Birinci aşama yeni malın üretimi başlamış fakat bu az olduğu için iç bir piyasaya yönelik olmuştur. İkinci aşama ürün olgunlaşmış ihracat başlamıştır. Üçüncü aşama ülke içi ve dışında lisans vererek onların da üretim yapmalarına imkan vermiştir. Dördüncü aşama lisans sahibi ülkelerle maliyet avantajı nedeniyle tüm ihracatı ele geçirmiştir. Beşinci aşama patent kalkmış ilgili ürünü ilk üreten ülke o ürünü ithal etmeye başlamış (Dinler,2012).

Linder ise tercihlerde benzerlik teorisini geliştirmiştir. Ülkelerin tercihleri ne kadar birbirine benzerse o iki ülke arasındaki ticaret o kadar büyük olacağını savunmuştur. Gelir düzeyleri ile tercihler arasında güçlü bir ilişki olduğunu söylemiştir (Deviren, 2004).

Ölçek ekonomileri teorisine göre sanayi mallarının belli türleri üzerinde uzmanlaşan ülkeler ölçek ekonomilerinden yararlanıp maliyetlerini düşürerek bu malların ihracatçısı olmaktadır. Ülkeler ölçek ekonomilerinin etkili olduğu malları ihraç ederken, diğer malları ithal etmektedir (Seyidoğlu, 2007).

2.2. Küresel Ticaret Savaşları

Savaş kavramı, insanlık tarihinde özel mülkiyet kavramının oluşmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Savaşın tarihsel sürecine bakıldığında fiziksel olarak sürdürülen savaşlar günümüzde yaşanan bilimsel ve teknolojik ilerlemelerle birlikte ekonomik ve kültürel savaşlara evrilmiştir. Ticari/Ekonomik savaşlara kriz dönemlerinde başvuru korumacı politikalar ve kur savaşları neden olmakta ve bu durum fiziksel savaşlarda olduğu gibi en çok az gelişmiş ve yoksul ülkeleri etkilemektedir (Ertürk, 2017: 100).

Ticaret savaşı, bir ülkenin diğer bir ülkeden satın aldığı mallara sınırlamalar ve ek vergi getirmesi, ilgili ülkenin de buna mukabil tepki vermesi şeklinde yorumlanmaktadır (Eğilmez, 2018:14). Ticaret Savaşı, bir ülkenin ticari ilişkileri bulunan diğer ülkeden yaptığı ithalatı, cari açığını hafifletmek ve sermayesini içeride tutmak istemesinden dolayı kısımaya çalışması ve söz konusu diğer ülkenin de bu duruma kayıtsız kalmaması, karşı atak göstermesi durumunda ortaya çıkan ekonomik bir durum olarak nitelendirilebilir (Aydoğan, 2019: 8-10).

Ticaret ülkelerin sosyal iktisadi ve politik hayatlarına etki eden önemli bir etken olmaktadır. Bir ticaret savaşı hali ithal ürünlerin fiyatlarında hızlıca artışa neden olacak etkiye sahiptir. İthal girdi maliyetleri, genellikle uygulanan vergi ile aynı miktarda artmaktadır (Şenol, 2020: 34).

Ticaret savaşı, günümüzde ortaya çıkan yeni bir şey değildir. Geçmişte ticaret savaşları birçok kez meydana geldi ve bu nedenle ticaret savaşının küresel ekonomi, özellikle ticaret ve yatırım üzerindeki etkileri konusunda şüphe hâkimdir. Şu anda korumacılığın en büyüğü örneği, 1930'larda Hoover tarafından ABD başkanlığı sırasında 20.000 ithal mal üzerine çıkarılan Smoot-Hawley Tarife Yasasıdır (Iqbal vd., 2019: 225).

Ekonomik literatürde “ticaret savaşı” ve “kur savaşı” kavramları geniş yer almaktadır. Bu iki kavramı inceleyecek olursak kur savaşı bir ülkenin ihracatta avantaj sağlamak amacıyla ve ithalatı sınırlandırmak amacıyla para birimini devalüe etmesi anlamına gelirken; ticaret savaşı iki ülke arasında korumacı politikaların misilleme şeklinde uygulanmasıyla ortaya çıkan durumdur (Ünay vd., 2018; Aydoğan, 2019:7).

Kur savaşlarında ekonomik amaçlar gözetilirken korumacılık araçlarında hem ekonomik hem de politik amaçlar gözetilir (Erten, 2020: 34). Serbest ticaretin ekonomi üzerindeki zıt etkileri ülkeler tarafından korunmaya neden olabilir (Bhagwati, 2009: 40).

Koruma, bir ülkenin hükümetinin dünyanın diğer ülkeleriyle mal ve hizmet alışverişine kısıtlamalar getirme veya uygulamaya koyma girişimini tasvir eder (Osabuohien, vd., 2014:24). Korumanın altını çizen felsefe, uluslararası ticaretin düzenlenmesinin, piyasaların düzgün işlemlerini sağlamak için hayati önem taşıdığıdır; bu, piyasa verimsizliklerinin uluslararası ticaretin faydalarını engelleyebileceği gerçeğinden kaynaklanmaktadır; dolayısıyla, bu tür verimsizlikleri azaltmanın yollarını sağlama ihtiyacı (Osabuohien vd., 2017: 170). Koruma için kullanılan bazı araçlar şunları içerir: tarifeler, ihracat sübvansiyonları, kotalar, ambargolar, değişim kontrolleri, ithalat lisansları, gönüllü ihracat kısıtlama düzenlemeleri ve patentler ve telif hakları gibi fikri mülkiyet kanunları (Datt vd., 2011:8; Evenett, 2014:10).

ABD ticaret savaşları bağlamında Çin ile açıktan rekabet halindedir. Esasen uzun bir tarihi olan ulusları iktisadi mücadeleler daha görünür ve dikkat çekici biçimde gerçekleşmektedir. Bu ticaret savaşları olgusu sadece direkt olarak tarafları değil dolaylı olarak birbirine zincirleme bağlı olan tüm dünya ticaret sistemini etkiler vaziyettedir. Çin ciddi bir kalkınma hamlesine girişmiş ve nüfus, doğal kaynaklar gibi unsurları arkasına alarak örneğin 2014 senesinde dünyadaki iktisadi büyümenin %38 gibi bir oranını tek başına karşılamıştır. Bu hızlı büyüme özellikle ABD'nin iktisadi kuvvetini kırıcı etki yaratabilir endişesine neden olmuştur. Hiçbir ülke kendisine ait olan liderlik pozisyonunun yarattığı avantajlı durumu kolayca ve isteyerek bırakmak istememektedir. ABD beşeri kapasite olarak Çin ile yarışabilecek bir durumda değildir. İyi yetişmiş ucuz iş gücü ile Çin bu anlamda ABD'nin önündedir. Bahsedilen koşulların bir araya gelmesi ABD ve Çin arasında uzun dönem devam etmesi muhtemel bir rekabeti tetiklemektedir.

Basit bir ifadeyle, ticaret savaşı, bir devletin ithalat mallarına ve yabancı ülkelerle olan ticarete iktisadi ve siyasi amaçlarla sistemli olarak tarifeler veya kotalar getirmesidir. Ticari korumacılığın benzer biçimleriyle misilleme yapmak üzerine kullanılan araçlardandır. Bir ticaret savaşı, ulusun ticari çıktılarının hareketine neden olur ekonomik bileşenleri kendi kendini destekleyen pozisyona doğru yönlendirir. Kısa vadede büyük devlet için kazanç, küçük devlet için kayıp anlamına gelse bile ticaret savaşına dâhil olan tüm taraflar uzun vadede kaybetmek durumunda kalırlar (Ertürk, 2017).

2.2.1. Küresel Ticaret Savaşlarında Ekonomik Unsurlar

Küresel manada ticari mücadelelerin tarihçesi ilişkilerde iktisadi faktörlerin ne derecede belirleyici olduğunu anlamamız bakımından önem arz etmektedir. Ticaretin

yaygınlaşması yeni bilgelerin keşifleri ve zenginliklerin el değiştirmesiyle birlikte 17. ve 18. yy'da dünya, ticaret yollarını ele geçirmek için ticaret savaşlarının ülkeler arasında tam teşekküllü çatışmalara dönüşmesine tanık oldu (Farooqi, 2005). Bu savaşların en belirgin olanlarından bazıları şunlardır; İngiltere-Hollanda Savaşı, İngilizlerin Hollanda ticaret gemilerine saldırmasına neden olan ticaret konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle gerçekleşmiştir. Özellikle deniz ve ticaret yolları üzerinde bu iki egemen devlet benzer sebeple toplamda 4 defa çatışmıştır. İngiltere, Hollanda savaşları dışında Shimonoseki, Afyon Savaşları ve Kowloon Muharebesi, Muz Savaşları, Smoot-Hawley Tarife Yasası ve İngiliz-İrlandalı Ticaret Savaşı, ticaret savaşlarının bazen silahlı çatışma bazen tarife yasaları ile karşımıza çıkan örnekleridir. Bu çatışmaların birçoğu önce dünya ticaret rotalarının ele geçirilmesi adına denizaşırı imparatorluklar arasında yaşanırken daha sonra kaynaklar ve küresel pazarların ele geçirilmesi adına Uzakdoğu'da yaşanmıştır (Kalsie vd., 2011).

İngiltere-Hollanda Savaşları: İngiltere ile Hollanda arasındaki dört deniz çatışmasını ifade eder. İlk üç İngiliz-Hollanda savaşı, İngiltere'nin deniz gücünü kuran ticaretle ilgili savaşlardı ve son savaş, Hollanda Cumhuriyeti'nin konumunun ABD devrimine giden yolda Hollanda müdahalesi olarak gündeme gelmiştir. İlk İngiliz-Hollanda Savaşı (1652-54), ticaret yollarına Hollanda müdahalesini sınırlamak için yapıldı. İngiliz deniz ticaretinde, özellikle İngiltere tarafından "*Seyrüsefer Yasası*"nın (1651) kurumsallaştırılmasından sonra dünya ticaretinde egemenlik iddiaları şiddetlenmiştir. Ticaret rotalarına hâkim olma mücadelesi her iki tarafın da ağır kayıplar vermesiyle sona erdi ve Nisan 1654 Westminster antlaşmasıyla sona erdi. İkinci İngiliz-Hollanda Savaşı (1665-67), İngiltere tarafından ilan edilen savaştır. İki ülke arasındaki süregelen düşmanlıkların ardından Mart 1665'te Amerika Kıtasında bugünkü New York bölgesi İngiltere tarafından işgal edilmiş ve çatışma çıkmıştır (Foreman vd., 2006).

Hollandalılar tarafından Haziran 1667'de Chatham'da Breda Antlaşması imzalandı. Sonra İngilizler ve Hollandalılar neredeyse bir asır boyunca ittifak yapmadan evvel, 1672-78 arasında genel Avrupa Savaşının bir parçası olarak üçüncü İngiliz-Hollanda Savaşı'nı (1672-74) verdi. Son ve dördüncü İngiliz-Hollanda Savaşı (1780-84) İngiltere'ye karşı isyan başlatan Amerikan kolonileriyle bu ülkenin gizlice ticaret yapmasıyla patlak verdi. Mayıs 1784'te sona eren savaş, aynı zamanda Hollanda'nın ticaret rotaları üzerindeki güç ve hâkimiyetinin de sonu oldu. Ticaret savaşları bazen askeri çatışmaların ardılı bazen de öncülü olarak karşımıza çıkarlar. Silah kullanılmadan ticari araçlarla yapılan ülkeler arası mücadelelerdir (Hainsworth 1998, 45).

Shimonoseki Seferi: Bu savaş 1863 ve 1864'te Japonya'ya karşı düzenlenen bir dizi askeri harekâtı içermektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Hollanda, İngiltere ve Fransa'nın ortak deniz kuvvetleri tarafından Japonya'nın Shimonoseki Boğazlarını kontrol etmek için 1868'de savaşmışlardır. Japonya'nın birçok feodal derebeyi, İmparatorluğun açık kapı politikasına açıkça ve saldırgan bir şekilde içerleyerek tepki koymuştur. Ticareti geliştirmek isteyen Batılı ülkelerin talebi derebeylerinin yönetimine son vermek ve yetkileri imparatora geri vermektir. Modern ordunun oluşumunu savunan imparatorluk barışçıl dayanışma atmosferi, Japon krallığının dünyanın geri kalanı ile ticarete açılmasını savunmaktaydı. Bununla birlikte, Avrupa ve Amerikan uyruklu yabancılara yönelik bu muhalefet, İmparator tarafından bir asırlık emperyal gelenek kırıldığında açık bir çatışmaya dönüştü. Mart 1863'te federal derebeyi Takachika verdiği emirle ticaret yapan barbarları sınır dışı etme emrinin son tarihinden sonra Japon takvimine göre beşinci ayda Shimonoseki boğazı üzerinden geçen tüm yabancı gemilere ateş etme emri verir. Böylece ilk saldırı 25 Haziran 1863'te gerçekleşti ve Japonlar tarafından ifade edilmiş biçimiyle “*barbarları kovma emri*” yürürlüğe girdi. ABD, İngiltere, Fransa ve Hollanda donanmaları kısa zamanda cevap vererek boğazın kontrolünü ele geçirdi, Japonya'da askeri gücü elinde bulunduran Tokugava diktatörlüğünün ticarete açılma ve dünyayla bütünleşme konusundaki azminin yetersiz olduğu ortaya çıkmış oldu (Farooqi, 2005: 56).

Afyon Savaşları: Çin'in Ming Hanedanlığı ile Britanya İmparatorluğu ve ayrıca Batı ülkeleri, özellikle Fransa arasındaki iki savaşı ifade eder. Birinci Afyon Savaşı (1839-42) İngiltere ile Çin arasında yaşanırken, İkinci Afyon Savaşı (1856-60), yine Ming Hanedanlığı ile İngiltere ve Fransa arasındaydı. Ok Savaşı veya İngiliz-Fransız Savaşları olarak da adlandırılan savaşta ise Fransız kuvvetleri İngilizlerle birlikte Çin'de ticaret imtiyazları elde etmek adına savaşmışlardır. Her iki savaşta da, savaşı kazanan ve Çin'de ticari ayrıcalıklar ve yasal ve bölgesel tavizler elde ederek Ming hanedanı ile anlaşılan Batılı güçler ticaretin askeri güçle desteklenmesine örnek oluşturmuşlardır. Ancak, birinci Afyon savaşından önce Çin, yüzyıllar boyunca dünyanın en büyük ekonomisi olarak dikkat çekmiştir. Çin 19. yüzyıla kadar Batı ticaretine kapalı bir ülke idi. Batılı ülkelerin sömürgecilik faaliyetleri kapsamında Çin'e yönelmeleri 19 yüzyıl ortalarını buldu (Feyzioğlu, 2017). Bu savaşa kadar Çin, Batı ekonomileriyle büyük ticaret fazlası veren net ihracatçıydı. Çin'deki ikinci Afyon savaşından sonra her şey ters yüz oldu Gayrisafi Milli Hâsıla (GSMH) yarı yarıya düştü. İlk afyon savaşı, Çin'in yasadışı afyon kaçakçılığına karşı direnişini bastırmak için yapıldı. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi (EIC) tarafından on sekizinci yüzyılın sonlarından beri Hindistan'dan İngiliz

EIC desteğindeki afyon ticareti, Çin nüfusunu, özellikle kıyı Çinlilerini mahvetmiştir. Milyonlarca Çinli'yi bağımlı hale getirerek büyük sıkıntı yaratan bu durum karşısında Çin hükümeti sıkı önlemler almaya başladı. 1839 baharında, İngiliz tüccarlar tarafından Guangzhou serbest ticaret bölgesinde depolanan 1.400 tondan fazla uyuşturucuya el koyarak imha etti. Kanton'daki İngiliz ticaret komiseri Kaptan Charles Elliot eliyle, İngiliz hükümeti bölgeye asker gönderdi. Bir İngiliz deniz kuvveti Mayıs 1840 ve 21 Haziran 1840'ta Macao açıklarına geldi, limanı bombaladı. Savaş, 1842'de Nanking Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle sona erdi. İngiliz tüccarların yasadışı ticaretleri nedeniyle uğradıkları zararlar için tazminat istedi ve bu yük Kanton'a yıkıldı. Bu muamele ayrıca Hong Kong Adası'nın İngilizlere zorla transferiyle sonuçlandı. Bu çatışmalarla İngiltere kendisi için *“ticaret için en çok tercih edilen ulus”* imtiyazını alınca ayrıcalıklar Fransa gibi diğer Batılı ülkelere sırasıyla verildi. II. Afyon Savaşı, Çin'deki iç savaş sırasında rakip bir imparatorun Nankin'e yerleşmesiyle patlak verdi (Kalsie ve Arora, 2011). Aynı zamanda, İngilizlerden nefret eden yeni görevlendirmiş bir İmparatorluk Komiseri Kanton'da yasadışı afyon ticaretini ortadan kaldırmaya kararlıydı. Çin 1856'da, ele geçirilen İngiliz gemisi *“Arrow”*un mürettebatını esir aldı. İngilizler misilleme yaptı Kanton'a yaklaşanlara karşı bölgeyi korurken *“Pearl River”*daki kaleleri bombaladı ve ele geçirdi. Çin'in ele geçirilen Kanton limanı, yabancıların katıldığı bir ayaklanmanın patlak vermesine tanık oldu ve burada fabrikalar ve ticaret depoları yakıldı. Bu olaylar sonrasında 1857 sonlarında Çin'deki II. Afyon Savaşı patladı. Savaş *“Tienşin Antlaşması”* ile 26 Haziran 1858'de sona erdi. Savaş masraflarının tazmini talebiyle Çin'den istenen 10 limandan oluşan bir grup ticaret imtiyazı alınmıştır. Savaşlar neticesinde limanların Avrupa ile ticarete açılması, afyon ticaretinin yasallaştırılması ve yabancı tüccarlara seyahat hakkı ve misyonerlere faaliyetlerinde özgürlük verildi (Kalsie ve Arora, 2011: 12).

Bahsedilen tarihteki ticaret egemenliği üzerindeki savaşlar dışında 20. yy iki büyük Dünya Savaşı'na sahne olmuştur. Savaşlar arası yıllarda, çökmekte olan geleneksel uluslararası ekonomik kurumlar yerine en çok tercih edilen ulusal ticaret politikaları, artan devlet borçlarını yönetmek ve altın standardını desteklemek adına Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Ödemeler Bankası üzerinden faaliyetler yürütmüştür. Savaş sonrası istikrarın sağlanması ve ulusal merkez bankalarının oluşturulması Milletler Cemiyeti komitelerinin himayesinde başarıyla yürütülmüştür. Fakat merkezi anlamda endişe yaratan konular ticaret engelleri, altın kıtlığı ve silahsızlanmanın teşvik edilmesi tam anlamıyla çözülmemiş konular olarak kalmıştır. İki savaş arası işbirliği çabalarının doruk noktasında 1933 Londra

Konferansı'nın başarısızlığı da yer almaktadır, “uluslararası politika sorularını ele almak için son büyük girişim” olarak düşünülen bu konferans ekonomik buhranın uluslararası bir çerçevede ele alınması için düzenlenmesine rağmen pek başarılı neticeler alınması mümkün olamamıştır. Kindleberger, Condliffe tarafından eksiklikler için standart bir açıklama yetersiz kalınca “hegomonik liderlik” uygulanabilir bir uluslararası ortamın sağlanması için baskın bir ulus liderliğine ihtiyaç duyulduğunu savunan ekonomik düzen ilkesi ortaya atılmıştır. Dünya savaşları arasında Milletler Cemiyeti konferanslarında dünya ekonomisinin ve hükümetlerin işleyişini kolaylaştıracak tavsiyeler yayımlanırken gümrük tarifeleri düşürme niyetlerini açıkladılar, ancak çok az etkisi oldu, çünkü İngiltere kaybettiği liderlik ile uluslararası işbirliğini uygulama iradesi ve gücünden yoksundu (Foreman vd., 2006).

Hegomonik doktrine göre, Hawley-Smoot tarifesi uyarınca, ABD bu yıllarda dünya ekonomik istikrarından sorumluydu. Yaygın olarak Hawley-Smoot Tarifesi olarak bilinen 1930 Tarife Yasası ABD'nde korumacı ticaret politikaları uygulayan bir yasaydı. Yasa, 20.000'den fazla ithal mal için ABD gümrük tarifelerini yükseltmiştir. Gümrük vergisinden muaf ithalatlar hariç kanun kapsamındaki tarifeler, ABD tarihindeki en yüksek ikinci tarifeydi ve yalnızca 1828 tarifesi tarafından geçilmiştir. Amerika'nın ticaret ortakları tarafından misilleme olarak dayatılan yasa ve tarifeler, Büyük Buhran sırasında Amerikan ihracat ve ithalatının %67 oranında azalmasının ana faktörleriydi. Ekonomistler ve ekonomi tarihçileri, Smoot-Hawley Tarifesi'nin geçişinin 1929'da yaşanan küresel iktisadi kriz olan Büyük Buhran'ın etkilerini kötüleştirdiği konusunda fikir birliği içindedirler. Doktrin, uluslararası ticarete uluslararası işbirliğinden daha fazlasının olduğunu vurgular. Uluslararası kurum ve konferanslar kurmak buna bağlı düzenlemeler etkin bir şekilde ortak çalışmak için gereklidir. Bu planlama doğrultusunda neler yapılabileceği soru işareti oluşturmaktaydı (Holland, 2019).

Faizleri azaltmak için yapılacak herhangi bir ulusal girişim oranları veya depresyonu hafifletmek için genişletici açık piyasa işlemlerini benimsemek tek taraflı olarak sermaye çıkışlarını ve sermaye çıkışlarını tehdit eden rezerv kayıplarını tetikleyebilirdi. Eichengreen'e (1992) göre altın standart döviz kurlarının korunması için kilit değerdedi. Uluslararası işbirliğinin olmayışı ya da altın varlığı kritikti. Aynı anda birkaç faiz indiriminin yapılması için hiçbir neden yoktu böyle bir durumda ülkeler kendi para birimlerinden herhangi birini diğerlerine karşı zayıflatırdı (Arunachalam, 2018).

Alternatif olarak önerilen, sabit döviz kurlarının terk edilmesi ekonomik politika özgürlüğü sağladı. Yine de uluslararası işbirliği veya altın standardından vazgeçme gereksiz

görülmektedir. Yani liderlik etme isteksizliğinden ziyade beceriksizlik ve işbirliği eksikliği, küresel krizlerin nedenleri için güçlü bir aday gibi görünmektedir. Bu çözümleme hattı tek başına depresyonun uluslararası özelliklerini açıklamaz ancak geçerli bir yaklaşımdır. Krizler ve buhranlar sırasında uluslararası ticaret politikası oldukça etkindir. Genel menfaatine olan işbirliği güçlü ulusal oyuncuların çıkarına olmadığı için elde edilemeyebilir. Özellikle 20.yy.'ın başında dünya üzerinde en etkili dört ekonominin stratejik gümrük tarife politikası irdelendiğinde, ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki ikili ticaret akışı söz konusudur. Gümrük politikasının amacı, talebin yabancı mallardan yerli mallara çevrilmesiydi. Bu bir biçime göreli bir fiyatı değiştirmek demektir. Karşılıklı bağımlılık üzerine bir makroekonomik modelde başlangıçta, bir tarife, ödemeler dengesi cari hesabını iyileştirir ve sabit döviz kurları altında iç talep söz konusudur. Ancak bu tür bir modelde, yurt içi ekonomi üzerindeki tarifeler, uzun vadede parasal akışlarla büyük ölçüde dengelenir. Sabit bir döviz kuru verilir. Daha az ithalat ve değişmeyen ihracat ile korunan ekonominin para arzı genişler, ithalat fiyatları artarken ihracatın rekabetçiliği yükselir. Serbest döviz altında döviz kurundaki uzun vadeli hareketler gümrük politikasının etkisini dengeler. Ancak burada söz konusu olan kısa zaman ölçeği için etkileri sebebiyle tercih edilir. Bu politika oyununda modellenen farklı dört oyuncu, ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'dır. Her bir ülke için dört farklı ekonomik unsur vardır. Faiz oranları, fiyatlar, sermaye (altın) akışları ve ticaret akışı. Temel ticaret engelleri, 1930'da ABD için Smoot-Hawley, Genel Gümrük Düzenlemesi İngiltere için Kasım 1931 tarifesi, Fransa için 1931 ticaret yasakları ve Almanya için Ocak 1932'de artan vergiler üzerinden şekillenmiştir (Foreman vd., 2006: 2).

Günümüze kadar farklı şekillerde gizli veya açık biçimde karşılaşılan ticaret savaşlarında en ehemmiyetli aktörler devletlerdir. Bir ülke diğerine yaptırımda bulunmaya kalktığında karşıdaki ülkenin de benzer araçlar ile mukabele etmesi mümkündür ancak bu o ülkenin devletinin iktisadi, siyasi, askeri vs. güç unsurlarının kullanılabilir etkinliğine bağlıdır. Devletler böylesine güç mücadelelerinde etkin kullanılabilen ne tür araçlara sahiplerse onları kullanmak isteyeceklerdir (Arunachalam, 2018). Burada önemli olan karşıdaki devletin misilleme kuvvetine bir biçimde sahip olmalarıdır. Misilleme hareketlerinin iki biçimde etkimesi söz konusudur. İthalat alanında uygulanan vergi tarifeleri ve ürün kotaları, ithal malların fiyat artışına neden olacağından yerel üretimin rekabet şartlarını değiştirerek yerel üreticilerin daha çok satış yapmalarına ve daha hızlı bir büyümeye neden olabilmektedir. Ticaret tedbirleriyle planlanan durum bazen ters etkide bulunabilmektedir. Gümrük vergileri ve ürün kotaları uygulanan sektörlerdeki ithal ürünlere, üretim ve ham

mamul noktasında gereksinim duyan yerli üreticilerin maliyetleri artacağından yerli üreticiler bu halden olumsuz etkilenebilecektir (Aytekin, 2018: 852).

Ticari ilişkiler ülkelerin sadece iktisadi değil sosyal ve politik yaşamlarına da etki etme potansiyeli olan bir unsurdur. Ticaret savaşları söz konusu olduğunda ithal malların değerlendirilmesine neden olur. O ülkeye olan ithal girdilerin maliyetleri, genellikle uygulanan vergiye bağlı olarak artış gösterecektir. Böylesine bir girişimde bulunmuş tarafın temel maksadı, yaptığı gümrük kısıtlamaları ile bahse konu ürünlerin yerli üreticilerine rekabet bakımından avantaj sağlayabilmektir. Bu uygulamalar neticesinde, ithal ürünlerle mukayese edildiğinde yerel ürünler daha ucuzlayacak ve yerli üretim yapanların ürünleri daha çok satıldıkça bu firmaların işlerinin büyümesi ve böylelikle daha çok istihdama imkân yaratılmasına sebep olacaktır (Romans, 2019).

Günümüzde dünyada üretim süreçleri uluslararası tedarik zincirlerine bağlıdır. Yerli üretim yapan üreticiler yine ithal ham mamul ve parçalara gereksinim duyacaklardır böylelikle yerel üreticiler daha fazla maliyetler ile karşılaşacaklar ve bu durum kârlılıkları azaltacaktır. Karlılıkların düşmesi fiyatların artışı ve dolaylı olarak işlerin daralmasına neden olacaktır. Ticaret savaşları bir tarafla yerel sanayinin zayıflamasına sebep olabilir. Bu durum şöyle açıklanabilir; müdahaleler ile yabancı rekabet engellendiği durumda sektördeki yerel üreticiler yeniliğe gereksinim duymazlar, bunun neticesi olarak yerel ürünlerin kaliteleri yabancı ürünlere kıyasla giderek düşer. Ülkeler ticaret anlamında karşılıklı misillemeler uygularken bu arada yaşayacakları olumsuzluklar uzun vadeli olarak düşünüldüğünde iktisadi büyümeyi yavaşlatmaktadır ve bununla beraber ticaret savaşlarının oluşturduğu olumsuz etkiler bu savaşın içinde yer alsın veya almasın diğer ülkeleri de etkileme potansiyeline haizdir. Günümüzde özellikle gelişmekte olan büyük ekonomiler diğer gelişmiş ülkelere iktisadi tehdit oluşturdukları için çıkarların uzlaştırılmaması neticesinde çatışmalara yol açmaktadır. Esas olarak bu tür iktisadi çatışmalar istenen durumlar değil fakat reel politikanın bir parçasıdır (Çoban, 2018: 317).

Son dönemde dünyanın üretim merkezi olarak nüfus ve askeri gücü ile de büyük bir potansiyeli barındıran Çin öne çıkmaktadır. 1979'dan önce Çin, devlet planlaması, kontrolü ve yönetimi ile üretim ve kaynak tahsisi anlamında merkezden yönetilen bir ekonomiydi. Devlet, özel ve yabancı sermayeli firmaların faaliyet göstermesini yasaklamıştı. Çoğunluğa hâkim olan, merkezi olarak kontrol edilen, devlete ait işletmeler 1978'e kadar ekonomide sanayi üretiminin yaklaşık dörtte üçünü karşılamaktaydı. Çin'in reel Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla

(GSYİH) büyüme oranı Çin hükümeti istatistiklerine göre 1953'ten 1978'e kadar %6,7 ortalamasına sahiptir. Bu oldukça büyük bir orandır. Ardından Çin, Aralık 1978'de başlayan Xiaoping liderliğindeki ekonomik reformlar hız kazandı. Çin'in 1979'daki reformları, ekonomisinin dış ticarete açılmasıyla gerçekleşti. Dış yatırımlar, tarımın kolektif eştirilmesi, yeni sektörlere izin verilmesi, fiyat kontrollerinin kaldırılması, yapısal düzenlemeler, korumacı politikaların değiştirilmesi ve serbest piyasa reformlarının gerçekleştirilmesi konusunda yapılan reformların genellikle başarılı olduğu Çin'in şu anda gerçek GSYİH ile dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi haline gelmesi gerçeğinden açıkça görülmektedir (Romans, 2019).

Çin ekonomisi 2018'e kadar ortalama %9,5 büyüyerek satın alma gücü paritesine göre dünyanın en büyük ekonomisi haline geldi. Ekonomik büyümesini sürdürebilmesi için Çin, ekonomik planlamasında en büyük önceliği olarak inovasyon benimsedi bu nedenle, başlattığı Kuşak-Yol girişimleri ve "*Made in China 2025*" gibi bazı yüksek profilli girişimler ticareti Çinli markaları teşvik etmeyi, yabancı teknolojiye bağımlılığı azaltmayı ve nihayetinde endüstrilerinin rekabet gücünü artırmayı amaçlamaktadır. Diğer yandan, Kuşak-Yol ekonomik bağlantı ve ticareti kullanarak dünya ile entegrasyonu artırmayı amaçlayan girişim 2013 yılında başlatılmıştır. Bu projenin geçmişine bakıldığında zaman 7 Eylül 2013'te Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ilk olarak, Kazakistan'da yaptığı konuşmada, kadim ipek yolu ticaret rotası üzerinde "*İpek Yolu Ekonomi Kuşağı*" oluşturma fikrinden bahsetmiştir (Wyne, 2018).

2013 senesinde bu sefer Endonezya'da Güneydoğu Asya İşbirliği Örgütü/ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) ülkeleriyle iş birliğini kuvvetlendirmek ve 21.yy. Deniz İpek Yolu'nu ortak çaba ile inşa etmek noktasında hazır vaziyette olduklarını ifade etmiştir. 2017 senesi Ağustos ayında bahsedilen proje kapsamında iş birliği anlaşmasını imzalayan ülke ve uluslararası kuruluşların sayısı 69 olmuştur. Bu projeye ortak olmak isteyen yeni katılımcı örgüt ve devletlerin sayısının her geçen sene artması beklenmektedir. Bu projenin ulaşım ağı, enerji ağı ve iletişim yoluyla uluslararası bütünleşme amaçlanmaktadır. Dünya gelirinin %42'si, dünyada yaşayan nüfusunun %64'i, kara yüzölçümünün %40'ı, bilinen enerjinin %75'i bu projenin kapsama alanına girmektedir. Çin önümüzdeki 30-35 sene içinde öncülük ettiği bu projeyi sonuçlandırarak Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşunun 100. senesi olan 2049 yılına yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu deniz ve kara yollarını bütünleştiren iki girişim, Çin tarafınca daha sonra "*Bir Kuşak, Bir Yol*" şeklinde isimlendirilmiştir (Arunachalam, 2018). Burada ifade edilen "*Kuşak*" İpek Yolu Ekonomik Kuşağını, "*Yol*" ifadesi ise 21. yy Deniz İpek Yolu'nu ifade etmektedir. Çin, *Tarihi İpek Yolu* kavramına atıf

yaparak, dünya toplumları hafızasındaki olumlu algıya da yatırım yapmaktadır. Amaçlanan ulaşım ve iletişim projeleri "*ipek yolu*" ismiyle anılmaktadır. "*Demir ipek yolu*", "*hava ipek yolu*", "*deniz ipek yolu*", "*kara ipek yolu*", ve "*dijital ipek yolu*" gibi isimlerle Çin böylece dünyadaki ülkelerin projeleri kolaylıkla anlayıp ve güven sağlamalarını hedeflemektedir. Projede yer almakta olan ülkeler genelde gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler olduğundan bu ülkelerde yapılacak yatırımlar ülkelerin iktisadi vaziyetleri dikkate alındığında belirli sıkıntıları doğurma potansiyeline sahiptir. Ekonomileri iyi durumda olmayan rota üzerindeki ülkeler, borçlanma yükü altına girip projenin giderini kendi hesaplarına karşılamakta zorlanmaktadırlar. Böylelikle yapılan limanlar, ulaşım yolları Çin devletine devredilmesi söz konusu olacaktır. Çin böylesine küresel projeler ile etkinlik alanını oldukça genişletmeyi hedeflemektedir. Asya, Avrupa, Afrika ve ötesini kapsayan ortaklar ve komşulara sahip olmak amacına sahip Çin, hızla büyümeye devam etmektedir (Shirastava 2018).

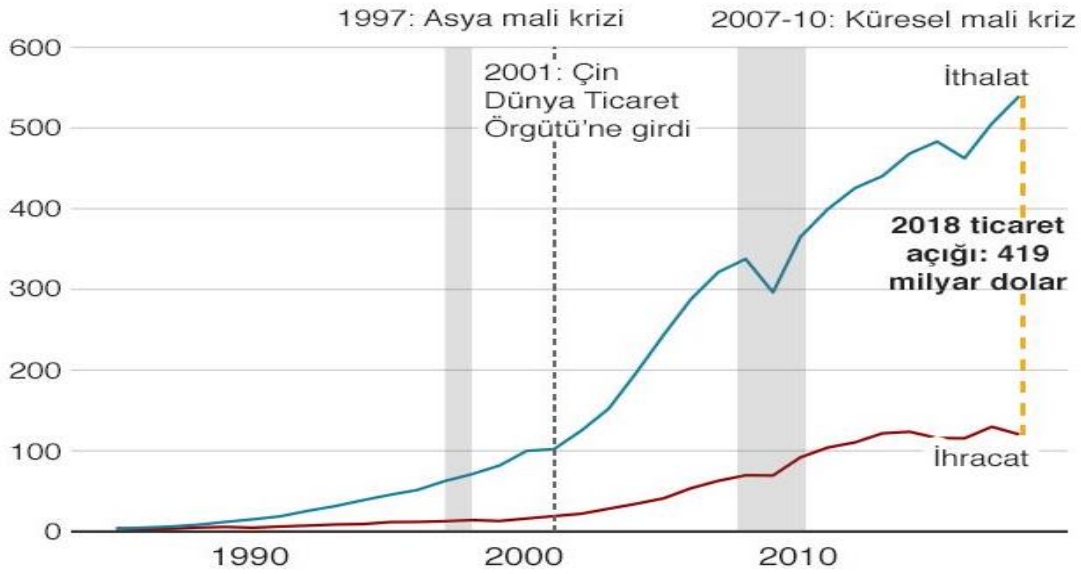
Uzak coğrafyada bulunan ülkeler Kuşak-Yol projesinde Letonya gibi Avrasya Kara Köprüsü'ne katkıda bulunabilecek ülkeler söz konusudur. Letonya ve Çin arasındaki köprü ile Çin malları, İskandinav ülkelerine, bu rota ulaşacak bu ciddi önem arz eden bir proje ve tüm Avrupa'yı hedeflemektedir. Ticaret ve bütünleşmeyi sağlamak adına direkt Çin tarafından da bazı girişimlerde bulunulmuştur. Örneğin, merkezi Şanghay'da bulunan 100 milyar dolarlık sermaye ile Yeni Kalkınma Bankası'nın kurulması söz konusu olmuştur. 2014 yılı Çin tarafından Brezilya, Rusya, Hindistan ve Güney Afrika ile ortaklaşa olarak Yatırım Bankası açıklandı. Ocak 2016'da faaliyete başlayan 100 milyarlık Asya Altyapı Geliştirme Bankası (AIIB), Ekim ayında Çin tarafından kuruldu. ABD hariç 57 ülkenin işbirliği onayı alınarak çalışmalar başlatılmıştır. Bu bankanın merkezi Pekin'dedir. Bununla birlikte, bu tür girişimler ABD nezdinde endişeleri artırdı. Çin, sanayi politikaları kullanarak yabancı teknolojiye ve dövizle olan bağımlılığını azaltmayı ve nihayetinde küresel pazarlara hâkim olmayı hedeflemektedir. Çin ekonomik modelinin geçirdiği rekabet sınavını şimdiye kadar başarıyla geçtiği söylenebilir. Komünist dönem etkisi ile eski büyüme modeli artık sürdürülebilir olmadığı için yeniden yapılanma söz konusu olmuştur. Böylelikle başlayan arayış yeni bir büyüme modeli ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çin şu anda yeniliğin itici güçleri olarak inovasyon ve özel tüketime büyük önem vermektedir. Çin'in ihracat sepetindeki ürünler karşılaştırmalı üstünlükte önemli bir büyüme imkânı bulmuştur. Ek olarak, Çin ihracat yapısında emek yoğun ürünlerden sermaye yoğun ürünlere geçişte önemli bir değişiklik yaşamıştır. Bu noktada yeni politikaları etkin bir şekilde uygulamayı başaramazsa yeni

ekonomik reformlar, sağlıklı ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini zor kılabilir (Holland, 2019: 4).

Ekonomik küreselleşme çağında ticari korumacılık rekabet üstünlüğü bakımından her derde deva görülmemelidir. Dezavantajlı pek çok yönü vardır. Ticaret savaşlarında hem tarifeye uygulayan hem de tarifeye tabi olan ekonomiler için kaçınılmaz kayıp söz konusudur. Aslında, ticaret savaşlarında kenarda kalan ülkeler için de tali zararlar olacaktır. Örneğin, daha yüksek tarifeler yoluyla korumacı önlemler, nihayetinde ABD'de artan tüketici enflasyonu ile sonuçlanacaktır. ABD'deki işletmeler için artan üretim maliyetleri söz konusuysen bu kolay bir karar değildir (Arunachalam, 2018). Hem ABD hem de Çin, fikri mülkiyetin temel sorunlarını ele alan bir anlaşmaya zemin aramaktan şu an için uzak görünmektedirler. Fikri mülkiyet hakları, pazara erişim ve ortak girişim teknoloji transferleri gibi sorunlar üzerinde uzlaşmaya varılması gereken konular olarak gözükmektedir. Geçtiğimiz otuz yıl, ABD-Çin ticaret ilişkisinin geçirdiği evrime tanık oldu. 2018 yılına kadar Çin, 660 milyar dolarlık toplam ticaretle ABD'nin en büyük ticaret ortağı unvanını alırken ABD için 440 milyar dolarlık bir ithalat ve 120 milyar dolarlık toplam ticaret değeriyle üçüncü en büyük ihracat pazarıydı. Çin ayrıca 2018 yılı sonunda 1,1 trilyon dolar ile ABD hazine tahvillerinin en büyük rezervine sahip ülkedir. Bununla birlikte, son yıllarda keskin bir şekilde artan rekabet nedeniyle ikili ilişkilerde gerilim yaşamaya başladı. Bu gerilime konu olan çok sayıda ekonomik ve ticari konu vardır. ABD, Donald Trump yönetiminde kısa süre önce 2018'de Çin'e karşı adı konulmuş bir ticaret savaşı başlattı. ABD Başkanı Trump'ın Çin'in ABD ile adil olmayan ticaret ilişkisine ilişkin suçlaması ticaret savaşının temelini oluşturdu. Biraz daha detaylı inceleme yapıldığında bu çatışmanın arka planında şunlar vardır (Romans, 2019: 24);

Başkan Trump, ABD ile Çin arasında 2018'den 2017'e 376 milyar dolar olan 419 milyar dolarlık ticaret açığının altını çizdi. ABD ile Çin arasındaki bozulan ticaret dengesi ABD'li politika yapıcılardan bazıları tarafından haksız ticaret uygulamalarının bir göstergesi olarak görülürken, diğerleri ikili ticaret açığını çok uluslu firmalar tarafından kullanılan tedarik zincirlerinin büyümesi nedeniyle yanıltıcı bir gösterge olduğunu ifade etmektedirler. Ürün geliştirme, imalat ve montaj, işin küresel doğası göz önüne alındığında genellikle süreçler kâğıt üzerinde görüldüğünden farklıdır. Bugün ülkeler bir ürünü ihraç etmek için birden fazla yabancı kaynak kullanmak durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle, ABD ikili ticaret verileri gerçeği tam olarak yansıtmıyor olabilir. Küresel ticaretinin gerçek yararlanıcılarının bu tanımlamayı göz ardı ederek, her ülkedeki katma değer gerçeği anlamakta

zorlandıkları ifade edilmektedir. Trump, Çin'i ABD'den ithalat ürünlerine daha yüksek tarife uyguladığını iddia ederek karşılıklı olmayan ticaret politikalarına girmekle suçladı. Ek olarak, ticaret dengesi de ABD ile karşılaştırıldığında Çin lehine daha fazla açık vermektedir. Aşağıdaki grafik üzerinden Çin'in ABD karşısında ticaret dengesinin nasıl kendi lehine çevirdiğini görebilmekteyiz (Arunachalam, 2018: 14).

Şekil 1. ABD ve Çin Ticaret Açığı (1985-2018) (1985'ten itibaren ABD aleyhine açık ciddi oranda artmıştır.)

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48222100>

Şekil 1'de görüldüğü üzere ABD ve Çin arasındaki gerçekleştirilen dış ticaret faaliyetlerinde Çin tarafının lehine olan dış ticaret fazlası her geçen yıl artış göstermektedir. 1990'lı yıllardan itibaren Çin'in sürekli olarak fazla verdiği ve bu dış ticaret fazlasının 420 Milyar dolar seviyelerine ulaştığı görülmektedir. ABD Tarafından bu olumsuz tablonun ortadan kaldırılması için hayata geçirilen önlemlerin ABD açısından yerinde bir karar olduğu söylenebilir. Bu açığın sürekli olarak ABD aleyhine artmasından dolayı Çin ile ilgili bazı iddialar ortaya atılmaktadır.

Çin ile alakalı ortaya atılan önemli iddialardan birisi fikri mülkiyet haklarının hırsızlığı ve siber hırsızlıktır. ABD'li çokuluslu teknoloji şirketleri Çin'in ekonomik modeliyle ilgili sıklıkla bahsedilen konu üzerinden resmi ve gayri resmi şikâyetlerde bulunmaktadır. Çin yönetiminin kötü muamelesi ve yağmacı uygulamaları hakkında ciddi sıkıntılar olduğunu

ifade etmektedirler. ABD'li firmalar birçok haksız fikir transferinin bu yollarla gerçekleştiğini iddia etmektedir. ABD'li teknoloji firmaları, Çinli firmalarla gelecek vaat eden Çin pazarlarına erişmek istiyorlarsa yönetim tarafından teknolojisini yasal ve yasadışı yollarla Çin'e ve zorla ortak girişim yoluyla getirmek zorunda bırakılmaktadır. Çin'in Amerikan firmalarının fikri mülkiyetlerini çalmasını maliyetinin ABD'ye yıllık yaklaşık 225-600 milyar ABD doları olduğu tahmin edilmektedir (Mallick, 2018).

Bu durum neticesinde ABD vatandaşlarının işlerini kaybetmesinin yanı sıra ABD Senato Araştırma Komisyonu tarafından yetkilendirilmiş bir çalışmada Mayıs 2013'te Amerikan fikri mülkiyetinin hırsızlığına ilişkin olarak Çin'in küresel fikri mülkiyetlerin %80'e yakın kısmında hırsızlık yaptığı ve bu sebeple ABD'ye milyarlarca dolar yıllık kayıp yaşattığı tespiti yapılmıştır. 2017 yılında Çin ve Hong Kong ABD Gümrük ve Sınır Koruması tarafından ele geçirilen sahte malların %78'inden Çin yönetimi ve firmaları sorumlu tutulmaktaydı. Ayrıca, ABD Adalet Bakanlığı, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun beş üyesini bu nedenle sorumlu tuttu. Tescilli bilgilerin çalınması ve karşı devlet destekli siber casusluk için Mayıs 2014'te Çin'in ekonomik kalkınma stratejisine yardımcı olmak için kullanılan ABD şirketleri olduğu ifade edilirken bu durum bir ticaret savaşını tetikleyecek şekilde ABD küresel çıkarlarını tehdit etmektedir. Ekim 2018'de Çin, ABD Ulusal Siber Güvenlik Teknolojisi şirketi tarafından en büyük ulus devlet tehdidi olarak belirlendi ve bu kapsamda Çinli kuruluşlar tarafından ABD ekonomisinin birçok sektörüne yönelik hedefli izinsiz giriş girişimlerinin kayıtları paylaşıldı (Kalsie ve Arora, 2011: 16).

Bahsedilen bağlamda 2018 yılından bu yana dünya ekonomisinde yeni bir değerler dizisi oluşmaya başlamıştır. Korumacılık ve ticaret savaşları üzerinden ortaya çıkan tehditlerde keskin bir artış ortaya çıkmıştır. Her ne kadar genel eğilim ekonomik duyarlılığı artırarak milliyetçilik ve sınır ötesi ekonomik etkileşimin düzenlenmesi olsa bile çatışma araçlarının kullanımı ekonomik gerilimin kendisini daha erken göstermeye başlamasına neden oldu. Bu anlamda küresel çapta krizlerin tırmanışını hatırlamak yeterlidir. Özellikle ABD tarafından ekonomik küresel hegemonyasının kırılma tehdidinin ortaya çıkması ile ekonomik olmasa bile askeri manada tehdit olarak gördüğü Rusya'ya yönelik yaptırımlar 2014 senesinden sonra artarak devam etti. 2015 senesinde Arap Baharı ile karışan bölgelerden Avrupa'ya mülteci akını, göç krizi ve 2016 senesinde İngiltere'nin AB'den ayrılmasına neden olan Brexit referandumu ciddi kırılmalar yarattı. Küresel ekonominin genişleme ile beraber getireceği ekonomik refah artışı adına yapılan hesaplamalar uzun süre oldukça gerçek görünmekteydi. Sonuçta aynı küresel ekonomik düzenleyiciler, böyle bir ortamda korumacı

tedbirlerin getirdiği kısıtlamalarla başa çıkmak için 2008-2009 ekonomik krizi ardından, olumlu algıları beslemiş, parasal genişleme ile farklı coğrafyaları küresel ekonomiye katmak adına bütünleşik bir sistemi teşvik etmişlerdi (Arunachalam, 2018).

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) verilerine göre yıllık hacim olarak uygulanan kısıtlayıcı tedbirlere tabi olan küresel ticaret miktarı, sürekli olarak düşme eğilimi göstermiştir. Buna göre 2012-2015 yılları arasında 228 milyar dolardan 101 milyar ABD dolarına kadar 2015–2016'da ve 2016-2017'de 79 milyar ABD dolarına düşmüştür. Ancak bu süreçten sonra bir dönüm noktası oldu 2018 senesiyle beraber uluslararası ticaret hacmi üzerinden yeniden uygulamaya başlayan kısıtlamalar hızla arttı. 588 milyar ABD dolarına kadar çıkan bu kısıtlamalara tabi hacmin artışı ve etkisinin Ekim 2018'den itibaren Ekim 2019'a kadar önemle arttı ve nihayetinde 747 milyar ABD dolarına ulaştı. Geçtiğimiz on yıllar boyunca, dünya ekonomi böyle bir artış eğilimi görmemiştir. ABD Başkanı Donald Trump yönetimi tarafından 2018'de ithal edilen çelik ve alüminyum üzerindeki vergilerin ciddi miktarda artırılması ve 2018-2019'da ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşı ve politik anlaşmazlıklar en yakın temelde yeni bir gerçeklik oluşturdu. ABD ve Japonya arasındaki ticaret savaşlarına 1980'lerden hatırladığımız bir olgu olmasına rağmen mevcut durum daha vahim görünmektedir. 1980'lerde ise tehlikede olan yapılar iki taraflıydı ABD-Japon ilişkileri, çıkarları ABD'nin en yakın müttefikleri de dâhil olmak üzere çok çeşitli ülkeler ki bunlardan AB ülkeleri, dolaylı siyasi baskılar nedeniyle çelik ve alüminyum vergilerinin kısa süreli kurbanları olmuştur. Diğer ülkelere bakılınca yeniden siyasi biçimlendirmeyi kabul etmek zorunda kalan Kanada ve Meksika Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) üzerinden belirli siyasi konularda daha az avantajlı duruma geldiler ancak ticaret bakımından fırsatlar elde etme şansına sahip olmuşlardır. Mevcut korumacılık dalgalanmasının, küresel dünyanın uluslararası düzenleme sisteminde kriz bağlamında gözlemlenmesi nedeniyle ticaret hacimleri etkilenmiştir. Küresel rekabette öne çıkmak ve yerlerini korumak zorunda hisseden gelişmiş ülkeler ve özellikle ABD çıkarlarını tehdit eden ticari mekanizmaları baltalamayı hedeflerken Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'nın bazı maddelerindeki hakların kötüye kullanılması dâhil gereken etkinliği gösterememektedir. Ulusal güvenlik nedenleriyle ticaret engelleme faaliyetleri DTÖ Temyiz Organı nezdinde güçlü ülkeler etkileyerek diğerleri üzerinde ticari riskler oluşturur (Mallick, 2018).

Bahsedilen nedenler dolayısıyla önümüzdeki yıllarda dünyanın büyük ticari sistem erozyonu ile karşı karşıya kalması söz konusudur. Uluslararası ticaretin düzenlenmesi ve tam

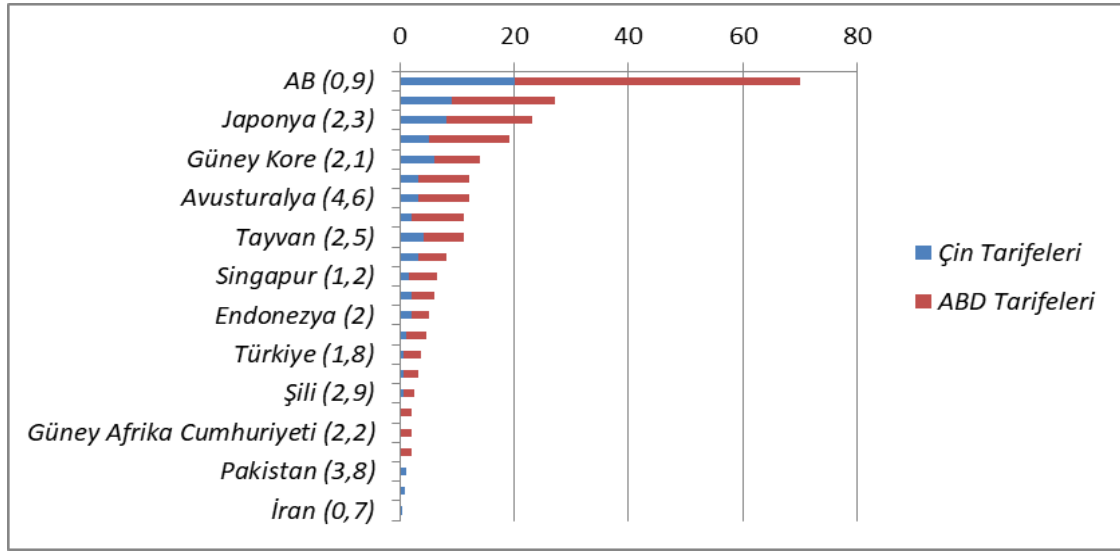
ölçekli ticaretin yaygınlaştırılması adına ekonomik savaşlar, sonucunda dünyanın ticaret hacmi 2022'de %17 azalabilir öngörülere yapılmaktadır. Farklı sebeplerin eklenmesiyle küresel Gayrisafi Milli Hâsıla (GYSMH) neredeyse % 2 oranında daralacağına dair tahminler yürütülmektedir. Ekonomistler ve politikacılar buna karşı ne yapılabileceği konusunda farklı fikirler ortaya atmaktadır. Ticaret Savaşları olarak adlandırılan küresel ekonomik mücadele irdelendiğinde politik ve ekonomik perspektif ile ilgili sorulara cevap almak özellikle mevcut dalganın olumsuz sonuçlarını etkisizleştirmek mümkün mü sorusuna odaklanmaktadır. Mümkünse bu nasıl yapılacaktır? Korumacılıktan vazgeçilmesi zorunlu olarak olup bitenlerin nedenlerinin anlaşılması ile alakalıdır. Ekonomik teoride korumacılık üzerine özel bir içerik söz konusudur. Bu alanda alınan kararlar sadece ekonomik tedbirler olarak algılanamaz hem siyasi hem de ekonomik olarak düşünüldüğünde dış ticaret politikasının araçlarından biridir. Ekonomik ilişkiler karşılıklı etkileşim içerir. Bu etkileşim, ağırlıklı olarak işbirlikçi olarak tasarlanır bununla birlikte, tehdit araçlarını içerebilen ticaret müzakerelerinin işbirlikçi olmayan formda yani açıktan ticaret savaşları şeklinde de gerçekleşebilir. İlk ortaya çıktığından beri bununla ilgili temel çalışma konuları korumacılık tedbirleri ele alınmaktadır. Konuyla ilgili bugüne kadar, önemli faktörleri tanımlamayı mümkün kılan bir dizi teorik ve deneysel genellemeler biriktirilmiştir (Shirastava, 2018).

Ticaret savaşları özellikle son dönemlerde haber gündeminin başında gelmektedir. Uzayan gerilimlerin ortasında sıkıntı ve kazancı kimlerin aldığı sorusu halen net cevap bulamamıştır. Siyasi bir gündem üzerinden devam eden ekonomik çekişme bu savaşın direkt içinde olmamakla beraber gelişmekte olan ülkeler için farklı anlamlar içermektedir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, ABD ve Çin'in ekonomik olarak içerisine girdikleri rekabetin neticesinde mevcut gümrük tarife artışlarının yansımalarına son dönem tedbirlerin etkileri oldukça dramatiktir. UNCTAD'ın Uluslararası Ticaret Bölümü tarafından yapılan açıklamada; *“Ekonomilerinin büyüklüğü nedeniyle, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin tarafından uygulanan tarifelerin kaçınılmaz olarak uluslararası ticaret üzerinde önemli etkileri olacaktır”* denmektedir. Çalışmalar ikili tarifelerin kendi pazarlarında yerli firmaları korumaya çok az yardımcı olacağını altını çizmektedir. Yapılan açıklamaya göre *“Analimiz, ikili tarifelerin yerli firmaları korumada çok etkili olmasa da, hedeflenen ülkeden ticareti sınırlamak için geçerli araçlar olduğunu gösteriyor.”* ve *“ABD-Çin tarifelerinin etkisi esas olarak çarpık olacaktır. ABD-Çin ikili ticareti azalacak ve yerini diğer ülkeler kaynaklı ticaret alacak.”* Yapılan tespitler, ABD gümrük tarifelerine tabi olan 250 milyar ABD dolarlık Çin ihracatının yaklaşık

%82'sinin diğerk ülkelerdeki firmalar tarafından tutulacağını, yaklaşık %12'sinin Çinli firmalar tarafından tutulacağını ve yalnızca yaklaşık %6'sının ABD firmaları tarafından tutulacağını tahmin ediyor. Benzer şekilde, Çin'in gümrük tarifelerine tabi olan yaklaşık 110 milyar dolarlık ABD ihracatının yaklaşık %85'i diğerk ülkelerdeki firmalar tarafından ele geçirilecek, ABD firmaları %10'dan daha azını elinde tutacak, Çinli firmalar ise sadece yaklaşık %5'ini alacak. Sonuçlar, makinelerden ahşap ürünlere ve mobilya, iletişim donanımları, kimyasallardan hassas aletlere kadar farklı sektörlerde tutarlıdır. Bu durumun nedeni; ikili tarifeler, küresel rekabet gücünü, onlardan doğrudan etkilenmeyen ülkelerde faaliyet gösteren firmaların lehine değiştiriyor böylelikle neticeler dünyadaki ithalat ve ihracat modellerine yansımaktır (Wyne, 2018).

ABD'de Trump yönetimi, Çin'in ABD ekonomisine karşı ekonomik saldırganlık içinde olduğunu iddia etmektedir. Bu durum aslında Trump yönetiminde evvelde dillendirilmekteydi ancak Donald Trump'un bunu genel diplomatik dilin ötesinde sert bir söylemle gündeme getirmesi ticaret savaşı olgusunu açığa çıkartmıştır. Çin hükümetinin uygulamaları sayesinde yerli firmalarını kayıarak, ayrımcı fikri mülkiyet ve teknoloji politikalarını desteklemek, kural dışı endüstriyel politikaların yerleştirilmesiyle uğraştığı iddia edilmekteydi. Görünür ve görünmez dış ticaret ve yatırım engelleri; sübvansiyonlar, vergi indirimleri, Çinli firmalara sübvansiyonlu oranlarda krediler ve teknoloji transferi yetkileri rekabet açısından rahatsızlık yaratan faktörlerdir. ABD yönetiminin endişesine ek olarak "Made in China 2025" programı, hükümetin artan rolünü gösteren yakın zamanda yayınlanan ekonomik planlar Çin endüstrisi ve dolayısıyla ekonomik kalkınma hakkındaki agresif planları yansıtmaktadır. ABD için en büyük zorluk, Çin'in dünya çapında en büyük ekonomik güç olarak ortaya çıkması üzerinden şekilleniyor. Çin, devlet müdahalesi yoluyla özellikle fikri mülkiyet hakları hırsızlığını kullanarak endüstride teknolojik olarak daha gelişmiş hale gelmek için çalışıyor. Bu konuda sistemik bir çaba içinde olduğuna dair oldukça geniş kanıtlar bulunmaktadır. Uluslararası son derece köklü kuruluşlarını kullanarak Kuşaklar ve Yollar gibi projelerle finansal kaynakları çekerek küresel olarak üzerindeki ilgiyi iletirmektedir. ABD, Çin'in kendisine alternatif olabilecek yumuşak güç olarak ortaya çıkmasından rahatsız olduğunu gizlememektedir. Çin otoriter kapitalizmin ekonomik modelini ABD ekonomik modeline bir seçenek olarak sunmaktadır. ABD, Çin geriliminden en fazla fayda sağlaması beklenen ülkeler, daha rekabetçi olan ve ABD ve Çin firmalarının yerini alacak ekonomik kapasiteye sahip olan ülkelerdir. Çalışma, AB ihracatının en fazla artması muhtemel olan ihracat olduğunu ve yaklaşık 70 milyar dolarlık ABD, Çin ikili

ticaretini ki bu ABD'ye 50 milyar dolarlık Çin ihracatı ve Çin'e 20 milyar dolarlık ABD ihracatı ele geçirdiğini gösteriyor. Bu öngörüye göre Japonya, Meksika ve Kanada'nın her biri 20 milyar dolardan fazla ele geçirecek. Bu rakamlar, 2017 yılında yaklaşık 17 trilyon dolar değerinde olan küresel ticaretin büyük bir dilimini temsil etmese de, birçok ülke için ihracatın önemli bir bölümünü oluşturuyor. Örneğin, Meksika tarafından ele geçirilecek olan yaklaşık 27 milyar dolarlık ABD, Çin ticareti, Meksika'nın toplam ihracatının yaklaşık %6 gibi ihmal edilemez bir payını temsil ediyor. Aşağıda gösterildiği gibi, Avustralya, Brezilya, Hindistan, Filipinler, Pakistan ve Vietnam için de ihracatlarının büyüklüğüne göre önemli etkiler beklenmektedir (Kalsie ve Arora, 2011: 21).

Şekil 2 ABD ve Çin Gümrük Tarifelerindeki Değişikliğin Ünelere Etkisi (2017-2019) (Parantez içindeki rakamlar ülkenin toplam ihracatına oranıdır.)

Kaynak: <https://unctad.org/es/node/20370>

Şekil 2'de ABD ve Çin tarafından uygulanan korumacı politikaların çeşitli ülke ve ülke gruplarının ihracatları üzerinde yarattığı etki özetlenmektedir. AB ülkeleri toplam ihracatının yaklaşık olarak %1'lik bir daralma yaşadığı bu daralmanın da büyük bir kısmının ABD'nin uyguladığı tarifeler tarafından ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye ekonomisi özelinde ise toplam ihracatta yaşanan azalma yaklaşık olarak %2 civarında gerçekleşmiştir. AB ülkelerine benzer şekilde Türkiye ekonomisinde yaşanan ihracat azalmasının büyük bir kısmı ABD tarafının uyguladığı tarifelerden kaynaklanmaktadır. Yukarıdaki şekilde en önemli ayrıntılardan birisi ise Avusturalya'nın toplam ihracatının %5 gibi önemli bir azalma yaşadığıdır.

Ortak bir endişe, ticaret anlaşmazlıklarının hala kırılğan olan küresel ekonomi üzerindeki kaçınılmaz etkisidir. Gelişmekte olan ülkeler için önemli etkileri olacak olan emtia fiyatlarında, finansal piyasalarda ve para birimlerinde genellikle ekonomik bir gerileme eşlik eder. En büyük endişelerden biri, ticaret gerilimlerinin kur savaşlarına dönüşerek dolar cinsinden borcun ödenmesini daha zor hale getirme riskidir. Diğer bir endişe de, daha fazla ülkenin mücadeleye katılabileceği ve korumacı politikaların küresel bir düzeye tırmanabileceğidir. Korumacı politikalar genellikle en çok zayıf ülkelere zarar verdiği için, korumacı dürtüleri etkisiz hale getirebilen ve daha yoksul ülkeler için pazar erişimini sürdürebilen iyi işleyen birçok taraflı ticaret sistemi çok önemlidir. Son olarak, birbirine bağlı bir küresel ekonomide, ticaret devlerinin kısasa kısas hamlelerinin, hedeflenen ülke ve sektörlerin ötesinde bir domino etkisi yaratması muhtemeldir. Tarife artışları sadece bir ürünün montajını yapanı değil, zincirdeki tedarikçileri de cezalandırıyor. Örneğin, ABD tarifelerinden etkilenen yüksek hacimli Çin ihracatının, en çok Doğu Asya değer zincirlerini vurması muhtemeldir ve UNCTAD tarafından bunların 160 milyar dolar kadar daralabileceğini tahmin etmektedir. Devam eden ticaret gerilimleri, ilk olarak, Çin ve ABD'nin birbirlerinin mallarına yaklaşık 50 milyar dolarlık tarifeler uyguladığı 2018'in başlarında zirveye ulaştı. Bahsedilen kapsamda çatışma hızla tırmandı ve Eylül 2018'de ABD, Çin'in yaklaşık 200 milyar dolarlık ithalatını kapsayan %10'luk tarifeler uyguladı; buna Çin, ABD'den yapılan ithalatlara ek 60 milyar dolarlık tarifeler uygulayarak misilleme yaptı. %10'luk tarifeler başlangıçta Ocak 2019'da %25'e yükselecekti. Ancak, Aralık 2018'in başlarında taraflar tarife artışını 1 Mart 2019'a kadar dondurma konusunda anlaşılabilir (Commission, 2019).

Bu karşılıklı adımlara rağmen ABD'nin Çin'e karşı olan şüpheli bakışı değişmemektedir. ABD'nin dünyadaki iktisadi üstünlüğünün başlıca nedeni, küresel ölçekte rezerv olarak ABD dolarını kullanılmasıdır. Küresel ticaretin %70'inin Amerika Birleşik Devletleri Doları (USD) cinsinden olduğunu iddia edilmektedir. Bu rakamlara bakılınca, özellikle ABD'nin genel küresel ticaretteki gerçek payı maksimumda sadece %15'tir. Buna rağmen dünyada geri kalan ticaretin çoğunluğu ABD doları cinsinden ifade edilir. Özellikle petrol ithalatı gibi emtialar için onu küresel ticaretin para birimi hale getiren büyük sözleşmeler söz konusudur. Ayrıca, bankaların uluslararası operasyonlarının çoğunluğu ne satıcı ne de alıcının anapara birimi USD olmamasına rağmen bu para üzerinden yapılmaktadır. Küresel para birimi olarak USD kullanılırken, tüm OPEC'in kontrolünü sağlayan Suudi kraliyet ailesi gibi müttefikler ABD'nin küresel hegemonyasını

desteklemektedir. 1970'den beri petrol sözleşmeleri ABD doları cinsinden imzalanmaktadır (Arunachalam, 2018: 44).

Özellikle belirli bir süre öncesinde ABD açısından tehdit bu denli büyük değildi, bazı ülkeler özellikle Çin ile ticaret sözleşmelerini yerel para birimiyle yapmaya başladılar. Bununla birlikte, Çin'in tüm Yol-Kuşak Projesi (BRI) sözleşmelerini Çin Yuanı (LCU) cinsinden belirleme niyetiyle, doların küresel para birimi olarak konumu tehdit altındadır. ABD, dolar için ayrılmış para birimi statüsünü savunmak için büyük çaba sarf etmekten asla çekinmemektedir. Bu durumda gerekirse sert güç kullanmaktan çekinmemektedir. 2003 yılında ABD Ordusunun kimyasal silah bulundurma sorununu çözme iddiasıyla Irak'ı işgali ve yanan katliam boyutundaki müdahaleler, fakat sonuçta Irak'ta kitle imha silahlarının sonradan keşfedilememesi saldırgan tutuma bir örnektir. İşgalin asıl nedeninin Irak'ın petrol sözleşmelerini Euro ve USD yerine diğer para birimlerinin kullanımı olduğu iddia edilmiştir. Çin ile yaşanan problemin temelinde de bu tehdidin yer aldığı düşünülmektedir (Mallick, 2018).

2.2.2. Küresel Ticaret Savaşlarının Geleceği

İktisat öğretisi açısından temel kırılma noktası dış ticaretin teorik olarak ticarete taraf olan ülkelerin tamamının yararına sonuçlar ortaya çıkaracağı şeklindeki klasik iktisadi görüşün genel geçer kabul görmesidir. Bu yapısal dönüşüm haricinde tarihsel süreç içerisinde dış ticaret faaliyetlerinin yaşadığı temel dönüşümleri aşağıdaki gibi kronolojik olarak özetlemek mümkündür;

- 1875-1914 yılları (altın para çağı dönemi ve ticari liberalleşme)
- 1914-1929-1944 yılları (savaş dönemi, durgunluk, korumacılık, depresyon)
- 1944-1970 yılları (kurumsal kapitalizm dönemi, ticari liberalleşme)
- 1970-1980 yılları, (Opec krizi, stagflasyon, yeni korumacılık dönemi)
- 1980-2000 yılları (neoliberal politikalar, çok uluslu şirketler, ticari liberalleşme, rekabet, tarife dışı araçlar)
- 2000-2008 yılları (finansal küreselleşme)
- 2008-.... Günümüze değin yeni korumacı dönem (Yücesan, 2017)

Yukarıda özetlenen tarihsel sürecin son olarak ABD ve Çin ekonomisi özelinde yaşanan süreçle devam ettiği görülmektedir. Küresel ticaret dengesizlikler yeni bin yılın başında başlayan uluslararası ekonomik ilişkilerde yapısal bir kırılmayı yansıtmaktadır. Bu

durum ABD cari işlemler dengesindeki artan ticaret açıkları ve Çin, Güney Asya ve petrol ihracat yapan ülkelerin cari işlemler dengesindeki fazlalar ile doğrudan bağlantılıdır. Ayrıca, fazlalık ülkelerdeki aşırı rezerv birikimi ve ABD ekonomisine büyük sermaye girişleri ile de doğrudan etkiye sahiptir. Bu aynı zamanda ABD ve Çin'in birbirinin yüz milyarlarca dolar değerindeki mallarına tarifeler uygulamasına yol açarak, ABD'deki Donald Trump rejimindeki işletmeler ve tüketiciler için daha yüksek maliyetlere yol açmıştır (Tarakçı, 2021).

Çin ve ABD ekonomileri dünya GSYH 'sının yaklaşık %41'ini oluşturmaktadır. Bu iki ülkenin ekonomik etkileri düşünüldüğünde, iki ülke arasında meydana gelecek ticari anlaşmazlıkların sadece Çin ve ABD ekonomisini değil gelecekte diğer ülkeleri de etkilemesi beklenmektedir fakat ticaret savaşlarını 2020 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilan ettiği Covid-19 salgını tamamıyla etkilemiştir. Artık ticaret savaşları değil salgın ön plana çıkmıştır. Küresel ekonominin ve ticaret savaşlarının geleceğine yönelik bütün tahminler anlamını yitirmiştir. 2020 yılı küresel ekonomide %5'lere varan kayıplarla geçeceği tahmin edilmektedir. Ticaret savaşlarının geleceği ise ülkelerin salgın sonrası uygulayacakları politikalara bağlıdır. Eğer 2008 Krizi sonrası olduğu gibi korumacılık artmaya devam ederse ticaret savaşlarının etkisi şiddetlenecektir (Şanlı ve Ateş, 2020).

Dünya ekonomisi hala Covid-19 salgını dolayısıyla derinleşen iktisadi krizlerle mücadele ederken, ülkelerin dış görünümü son derece belirsizdir. Çeşitli raporlara göre 2020'de küresel dengesizliklerde hafif bir düzelme olabilir; ancak, durum dünya genelinde farklı bölgelerde değişiklik gösterecektir. Petrol ve turizm gibi ciddi şekilde etkilenen sektörlerle veya işçi dövizlerine bağımlı ekonomilerde, cari hesap dengelerinde GSYH'nin yüzde 2'sini aşan bir düşüş görülebileceği öngörüsü vardır. Covid-19 kaynaklı ticaret yavaşlaması kimseyi teğet geçmemiş olsa da, tahminler, hedef pazarlarda azalan talep nedeniyle ihracatta düşüş yaşayan ve ithalattaki düşüşle birlikte sadece talebin değil, aynı zamanda döviz kuru hareketlerinin de görüldüğü gelişmekte olan ülkeler için özellikle hızlı bir bozulma öngörmektedir. Ülke ekonomilerinin borç ile ilgili endişeleri, döviz sıkıntısı bu dönemde ek sıkıntılar olarak devreye girebilir. Ekonomiler Covid-19 salgını sırasında karantina önlemlerinden kurtulmak için mücadele ederken, uluslararası mal ticaretinin önümüzdeki aylarda daralmaya devam etmesini beklentisi yaygındır. UNCTAD tarafından yayınlanan verilere göre, mal ticareti 2020 için yıllık %20'lik bir düşüşe tanık olunabilir. Uluslararası ticaretin 2019'da gözlemlenen seviyelerin altında kalması muhtemeldir ve toparlanması, salgının gidişatına ve hükümetlerin ekonomilerini tür ve ölçüde yeniden başlatmak için benimsediği politikaların kapsamına bağlı olacaktır (Eroğlu, 2020).

Covid-19 salgını nedeniyle dünya ekonomisinin büyüme konusunda sekteye uğraması korumacılık eğilimlerini daha da arttırmıştır. Günümüzde daha çok Covid-19 salgınına odaklanan ülkeler şuanda ticaret savaşlarıyla ilgilenmese de salgının oluşturacağı durgunluk ortamının yeni bir savaşın temelini oluşturması muhtemeldir. Sonuç olarak küresel tedarik zincirinde kırılmalar yaşanmaktadır (Sönmezler, 2020). Tedarik zincirinde şimdiden muazzam bir değişim görülmekte, üretim tesisinde Çin'den Hindistan ve Vietnam gibi diğer gelişmekte olan ülkelere doğru bir değişiklik söz konudur (Iqbal, 2019).

Daha fazla gündeme gelen yerel ticari düzenlemeler, yavaş yavaş uluslararası anlaşmalardan daha fazla önem kazanma eğilimine girmektedir. Küresel ticaret dengesizliği, diğer faktörlerin yanı sıra, Çin ve ABD arasındaki artan gerilim nedeniyle kötüleşti, esas olarak, ABD ticaret açığını azaltmak için ticaret anlaşmalarının yeniden müzakere edilmesine ve yüksek ithalat tarifelerinin uygulanmasına yol açan "*Amerika'yı ilk sıraya koyan*" Trump rejimindeki dış ticaret politikasından kaynaklanıyordu. Joe Biden'ın Trump yerine seçilmesi de küresel ekonominin gidişatını değiştirmek noktasında değişim sinyali olabilir. Küresel ticaretteki olası azalmış belirsizliklerin yanı sıra, Biden'ın ABD'de veya başka bir yerde herhangi bir sürdürülebilir ekonomik toparlanma gerçekleşmeden önce Covid-19 salgınına kontrol etme ihtiyacını anlaması çok önemli olabilir (Arunachalam, 2018: 78).

Trump'ın seçimleri kazanması halinde ise sert söylemlerle savaşı devam ettirmek istediğini belli etmektedir. Ticaret savaşının bir tarafında ABD ve Çin arasında devam eden teknoloji ekonomisine hakim olma mücadelesi diğer tarafta ise bu bağlamda refahın Batı'dan Doğu'ya kaymaya başlamış olması yatmaktadır. Bu nedenle ABD Batı eksenli üretim ve refah modelini ABD'ye geri çekme çabasıdadır. Rakibi zayıflatmaya çalışırken diğer ülkelerin güçlenmesine sebebiyet vermesi muhtemeldir. Bunların başında da Kore gelmektedir (Arzova, 2020).

Çin devlet medyası Biden'ın ABD başkanlık seçimlerini kazanmasına olumlu tepki vererek, ülkeler arasındaki gergin ilişkilerin daha öngörülebilir bir duruma getirilebileceğini ve ticaretle başlayabileceğini belirtmektedir. Ancak Biden da, seçim kampanyası sırasında dışarıdaki üretimi ABD'ye geri getirmek gibi benzer bir yaklaşım vaat etmekteydi. Yine de Biden'ın Trump'a kıyasla AB ülkeleri gibi müttefikleriyle daha yakın çalışması bekleniyor. Başkan olduğunda kendinden önceki dönemi eleştirirken ek gümrük tarifelerini kaldırmayı taahhüt etmedi. Biden, "*adil ticarete*" inandığını ifade ederek ve önceliğinin sağlık gibi iç ihtiyaçlara daha fazla yatırım yapmak olduğunu söylese de, piyasaları ABD mal ve

hizmetlerine açan daha kurallara dayalı, serbest ticaret yanlısı bir ortama dönüşün sinyalini vermektedir. Uluslararası ticarete odaklanmadan önce bakım, altyapı ve eğitim önceliklerinden bahsetmektedir. Biden ayrıca iklim değişikliği konusunda farklı bir yaklaşıma sahip görülmektedir. Bir önceki yönetimin bu anlamda bir duyarlılık sahibi olduğunu söylemek kolay değildir. ABD seçim sonuçlarına dikkatle izleyen dünya küresel ticareti ilgilendiren ve etkileyen politikalarına yönelik her adımını da merakla izlemektedir. Küresel ticaretin geleceği ile ilgili daha fazla zorluğun olamayacağını öngören mevcut senaryoda, dünya liderlerinin daha dengeli ve kısıtlayıcı olmayan bir yaklaşıma yönelik yararlı politikaları, gelişmiş ekonomilerin yeniden canlanmasına ve bunun sonucunda ortaya çıkan faydacı politikalara zemin hazırlayacaktır (Arunachalam, 2018).

Çin-ABD ekonomik ilişkiler son otuz yılda önemli ölçüde genişleme göstermiştir. Karşılıklı toplam ürün ticareti 1979'da 2 milyar dolardan 2016'da 579 milyar dolara yükselmiştir. Çin artık ABD için ikinci en büyük ticari ortak, üçüncü en büyük ihracat pazarı ve en büyük ithalat kaynağıdır. Görünen o ki her iki taraf da bu alışverişten yararlanmaktadır. Ancak bu avantaj ticaret savaşından sonra küçülecek gibi görülmektedir. Ticaret savaşı gelecekte bir süre daha uzayacak gibi öngörülmektedir. İngiliz Yayın Kurumu (BBC) gibi önemli analiz kurumları tarafları birbirine karşı ticari tehditlerinin bir noktada çatışmaya dönüşmesinin kaçınılmaz olduğu görüşündedirler. Halen ABD, bazı Çin ürünlerine yönelik mevcut %25'lik tarifeyi %30'a yükseltmeyi planlamaktadır. Washington daha sonra Çin mallarına ayakkabıdan ayakkabıya kadar değişen yeni tarife uygulamaları getirmeyi planlamaktadır. Şu an için bir kısmı askıya alınmış bu kararlar gerçekleşirse, ABD'ye ithal edilen tüm Çin malları fiilen gümrük tarifelerine tabi olacaktır. Çin'de önümüzdeki dönemde tarifeli 3.000 Amerikan ürününe daha tarife uygulamayı planlamaktadır. Ticaret savaşları sadece ön plandaki ABD ve Çin gibi iki büyük ekonomiyi değil, aynı zamanda küresel ekonomiyi de etkilemektedir (Kalsie vd., 2011).

Gümrük tarifesi uygulanan ara ürünler, nihai araçlar ve otomobil parçaları da bu duruma dâhil edilirse durumun kötüleşeceği beklenmektedir. IMF'nin yaptığı çalışmaya göre, ABD-Çin arasında meydana gelen çatışmanın ortaya çıkaracağı güven sorunu, birçok ülkenin üretim-ticaret politikalarında daralmaya neden olacağı için dünya ekonomisinde küçülme daha fazla olması beklenmektedir. ABD ile Çin arasında devam eden ticaret savaşları sonucunda üretimin yön değiştirmesi beklenmektedir. Özellikle iki ülkede ara mal veya hammadde ithalatının sağlanamaması, ulusal üretim ve firmalar açısından önemli kayıplara sebep olacaktır (Şanlı ve Ateş, 2020).

Dünyada ekonomik büyüme yavaşlama eğilimine girmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin Dünya Ekonomisi Nisan 2019'da yayınlanan görünüm raporu, 2019 için küresel ekonomik büyüme tahminini %3,6'dan düşürdü 2018'deki %3,3'e düşürüldü. Ekonomik ve ticari sürtüşmelerin küresel ekonomiyi daha da frenleyebileceğini söylemiştir ve büyüme ve yatırım imkânını zayıflatmaya devam etmektedir. Aynı raporda, hem Çin hem de ABD için %25'lik bir gümrük tarife artışı senaryosu, ABD reel GSYİH yılda %0,3-0,6 düşürme potansiyeline sahiptir. Aynı biçimde Çin'in reel GSYİH'si yılda %0,5-1,5 oranında düşecek görünmektedir. Aşağıdaki tablo ve şekil, Uluslararası Para Fonu verilerine göre Çin ve ABD oranlarına bağlı olarak küresel büyüme oranındaki gelişme geçmiş ve öngörülerini göstermektedir (Iqbal, 2019: 67);

Tablo 1

Çin-ABD ve Dünya GSYİH

Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Çin GSYİH	6,8	6,6	6,3	6,1	6	5,7	5,6	5,5
ABD GSYİH	2,2	2,9	2,3	1,9	1,8	1,6	1,6	1,6
Dünya GSYİH	3,8	3,6	3,3	3,6	3,6	3,6	3,6	3,7

Kaynak: <https://data.imf.org/2019.gdp>

Yukarıdaki Tablo 1'de yer alan veriler ışığında 2022,2023 ve 2024 yılları özelinde Çin ekonomisinin ortalama %5,6'lık bir büyüme oranı yakalayacağı ancak aynı zaman diliminde ABD ekonomisinin ise küresel ortalamanın altında sadece %3.6 lık bir büyüme sağlayabileceği öngörülmektedir. Bu durum küresel ekonomik sistemin liderliğinin el değiştirmesine yeni ürün ve teknolojik ilerlemeler sonucunda Çin ekonomisinin küresel lider ülke konumuna yükselme beklentilerini artırmaktadır. Söz konusu iki ülke arasında büyük bir ticari ilişkinin olduğu bilinmektedir. İki ülke arasında yaşanan ticaret savaşlarından ABD ve Çin'li şirketlerinde etkilenmesi kaçınılmazdır. Yapılan mukayeseli incelemelerde ticaret savaşları dolayısıyla etkilenecek ABD portföy getirileri, Çinli emsalinden daha az etkilenecek gibi görünmektedir. ABD'li büyük teknoloji şirketleri üretim tesislerini çoğunlukla Çin'de olduğu için karşılıklı bağımlılık ilişkisi yoğundur. Ancak bakılan genel portföy riskinin boyutunun Çin portföyünden daha büyük olduğu da ifade edilmektedir. Dikkat çekici bir şekilde portföy riskini ticaret savaşından önceki ve sonraki iki dönemde ölçerek, riskin hem

ABD hem de Çin için ticaret savaşından önceki döneme kıyasla ticaret savaşından sonra arttığı tespit edilmektedir. ABD portföyündeki risk değişim miktarı Çin portföyünden daha yüksektir. Bu durum sebebiyle ABD'deki şirketlerin ticaret savaşında en az Çin şirketleri kadar yara alacağı ön görülmektedir (Commission, 2019: 79).

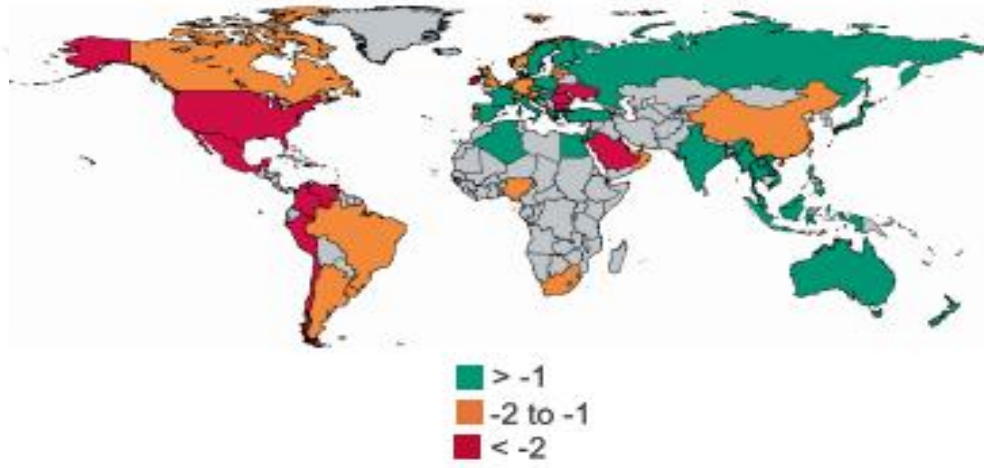
Dünyanın fabrikası olarak görülen Çin, 12 trilyon dolarlık ekonomisi ile ABD'nin ardından gelen dünyanın en büyük ekonomisi ve aynı zamanda en büyük ihracatçısıdır. Çin'in bu ekonomik büyüklüğü ve hızlı ve istikrarlı büyüme oranları dikkate alındığında, ekonomik büyüklük sıralamasında Çin'in gelecek otuz yıl içinde dünya sıralamasında ABD'nin yerini alarak birinci sıraya yerleşeceği tahmin edilmektedir. Çin ekonomisi, şu anki politikasıyla kapitalist bir ekonomik düzeni sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı (UNCTAD); korumacı politikaların ve ülkelerin ticari yönden birbirlerine misilleme yapmalarının ülkelerin dış açıklarını azaltılmasında etkili olmaktan ziyade, ülkelerin makro ekonomik dengelerini daha da kötüleştireceğini öne sürmüştür. Bu tarz önlemler dünya üzerindeki var olan tedarik zincirlerini bozacaktır. Bu durum ise çok uluslu şirketlerin kârlarının azalmasına neden olarak, yatırımları caydırıcı etki yaratacaktır. Ardından buna bağlı olarak ülkelerin büyümesi yavaşlayacaktır. Öte yandan tarifeler, devlet gelirlerini ve dolayısıyla her bir ülkedeki harcamaları yükselteceği ölçüde, ithalat şeklinde azalan sızıntılarla iç talebe dayalı büyümeyi arttırabilecektir. Dolayısıyla bu tarifelerin küresel büyüme ve dağıtım üzerindeki etkisi kolayca tahmin edilememektedir. Özetlenmesi gerekirse, ABD'nin bu politikaları dünya ticaretine hasar vererek, dünya refahını olumsuz yönde etkileyecektir (Özdemir vd., 2019).

Yapılan incelemeler sonucunda, birçok rapor ve çalışmaya göre iki ülke arasındaki ticaret savaşının sona ermemesi durumunda dünya GSYH'sinde bir yavaşlama olacağı tahmin edilmektedir. Bu noktada ise en büyük zararı dış ticaret hacmi milli hasılası içinde yüksek olan ülkeler görecektir. Emtia fiyatları düşecek ve bu durumdan ise ABD ve Çin'de alışveriş yapan tüketiciler olumsuz etkilenecektir. Ticaret savaşları, teknoloji sektörü başta olmak üzere birçok küresel piyasada belirsizlik ortamı meydana getirecek, riskleri yükseltecektir. Bu durumun en muhtemel sonucu küresel ticaretin yavaşlaması olacaktır. Savaşların devam etmesi durumunda, küresel tedarik zincirleri de bu olaydan nasibini alacaktır. Gümrük tarifeleri malların bileşenlerini pahalılaştırarak, üreticilerin yatırımlarını daha düşük maliyetlere katlanarak yapabileceği ülkelere kaydırmasına neden olacaktır. Bu ise malların fiyatlarını arttırarak tüketicilere zarar verecektir (Şen, 2018).

Bu noktada Çin, Kanada, Meksika ve AB ülkeleri benzer önlemlerle karşılık verme yoluna gitmişlerdir. Dış ilişkiler alanında bir ülke tarafından tek taraflı alınan tedbirlere benzer araçlar ile müteakabil karşılık verilmesi bir ilke olarak ortada durmaktadır. Ülkeler güçleri nispetinde kendilerine uygulanan önlemlere karşılık vermek durumundadırlar. Böylelikle bir devlet tarafından alınan ekonomik koruma kararları ardışık etkiler yaratma eğilimine girmektedir. Tarife artışlarıyla ilgili alınan kararlar henüz tüm ürün gruplarına yansımış durumda değildir. 1929 Büyük Bunalımı esnasında yaşanan kendinle beraber komşuyu zarar sokma siyasetinin bir benzerinin uygulaması gündeme geldiğinde zincirleme etkilerin kaçınılmaz olacağı da ortada durmaktadır. Tek taraflı alınan ticaret korumacılığı tedbirleri dış politikada uzun dönem hasarı onarılması kolay olmayan etkilere yol açmaktadır. Böylelikle alınan tedbirlerin uzun vadede bir ticaret savaşına dönmesi kolaylaşmaktadır. Yapılan araştırmalar uzun dönem bir ticaret çatışmasına dönüşme eğiliminde olan bu tür uygulamaların dünya ticaret hacminde daralmaya yol açacağını göstermektedir. Küresel hacmin daralması dünya ticaretinin küçüleceğine işaret etmektedir. Bloomberg'in yaptığı araştırmada; ABD'nin gümrük vergilerinde yapacağı %10 oranındaki artış diğer ülkeler tarafından da benzer oranda karşılık verilmesiyle, dünya iktisadi hacminin 470 milyar ABD doları bir maliyet oluşturacağı 2021 senesinde küresel GSYİH büyüklüğünün öngörülenden %0,5 daha düşük kalacağı düşünülmektedir (Kalsie vd., 2011).

Aynı öngörüyle dünya ticaret hacminde yaşanacak azalmanın %4 gibi olacağı düşünülmektedir. Buna rağmen devletlerin karşılıklı olarak tarife misillemeleri %20 'ye yükselirse hedeflenen GSYİH hacminde düşüş %1'i geçerken, ticaret hacmindeki düşüşse %8 gibi bir oranda olması beklenebilir. 2018 senesinde Klynveld Peat Marwick Goerdeler (KPMG) tarafından yapılan çalışmada, birbirinden farklı üç senaryo temel alınarak gümrük vergi artışları küresel ekonomik düzen üzerinde olası etkileri irdelenmiştir. Birinci senaryo yalnızca ABD ve Çin'in aralarındaki bir ticaret savaşı olasılığı ele alınarak ve bazı ürünlere %10, bazı ürünlereyse %25 seviyesinde vergiyi içermektedir. Bu senaryoda beklenen neticeyi hem ABD hem de Çin ve diğer ekonomilerde büyüme hızları %1'den daha düşük olmak gibi yavaşlayacağı, fakat bu yavaşlama tarife artışlarını izleyen 4-5 senenin arkasından etkisini kısmi de olsa kaybedecekleri noktasındadır. İkinci senaryoda ise ilk senaryoya bakıldığında daha kötü gözükmektedir. İki ülkenin, bu sefer tüm ürünleri içerecek biçimde kapsayacak biçimde %25 seviyesinde vergi tarifesi artışına gitmektedirler. İlk senaryoya göre daha net bir yavaşlama sürecini içerse bile aynen ilk senaryoda olduğu üzere etkisi zaman içinde azalma eğilimindedir. Üçüncü senaryo bunların içinde en kötü olanıdır. Bu senaryo

uyarınca tüm ülkeler, bütün ürünlerde vergiyi %15 civarında arttırmaktadır. İlk senaryodan farklı olmak bu senaryoda hem ekonomik yavaşlamanın derinliği artmakta, hem de tarife artışının üzerinden on yılı aşkın bir sürenin geçmesi halinde bile ekonomik toparlanma son derece sınırlı bir düzeyde kalmaktadır. Ticaret savaşlarının genişlemesi durumunda ülkelerin ekonomik büyüme eğilimleri üzerindeki etkileri irdelendiğinde aşağıdaki şekilde görülen harita elde edilmektedir. Bu harita öngörüler üzerinden elde edilen analiz bilgileri ile oluşturulmuştur (Zandiv.d., 2018: 54).

Şekil 3 Dünya’da Ticaret Savaşları Dolayısıyla Ülkelerin Öngörülen GSYİH Değişimi

Kaynakça: <http://www.moodysanalytics.com>

Şekil 3’ de yer alan haritada görüldüğü üzere dünyada hemen tüm ülkelerin GSYİH kaybına uğrayacağı görülmektedir. Ticaret savaşları, ticaretin iktisat politikaları ve uluslararası ilişkiler bakımından ne derece ehemmiyetli olduğu değerlendirildiğinde, ABD kendi içinde bölgelere yani eyaletlerine bağlı olarak farklı etkilere yol açacağı öngörülmelidir. Trump yönetim Kuzeybatı ABD, bu bölgenin Çin ile olan önemli ticareti göz önüne alındığında, bir ticaret savaşına karşı özellikle savunmasızdır. Örneğin Washington eyaletinin brüt ekonomisinin %4’ünden azı ürün Çin’e yapılan ihracattan gelirken, Alaska ve Oregon tarım odaklı eyaletler bir bütün olarak ABD’nin diğer yerlerinden daha fazla Çin ticaretine bağımlıdır. ABD’nin Çin’e gönderdiği ürünlerin çoğu emtia temelli olmakla beraber ABD’nin tarım ve yağ üretim kuşağı savunmasızdır bu bağlamda Alabama ve Güney Carolina eyaletleri öne çıkmaktadır. Bu eyaletlerde üretilen ürünlerin ihracatı için Çin’e gereksinim vardır. Açıkça dikkate alınmamakla birlikte ticaret savaşı senaryoları, göç ve yabancı doğrudan

yatırımlar ticaretle yakından bağlantılıdır. Göçmenler bir iş bulma ve yaşam kurma eğilimindedir ve yatırım çok yapılan yerlerde refah artarken diğer bölgelerden buralara göç gerçekleşir. Ticaret savaşları nedeniyle ülke ekonomisi zarar görmektedir göç ve yatırım akışı, bölge ekonomisine olan darbeyi şiddetlendirme etkisine sahiptir. Kuzeydoğu eyaletleri ve Florida ticaret savaşından en düşük seviyede etkilenecek eyalet ekonomileri olarak görülmektedir. Çin ile karşılıklı ticarete yoğun etkisi olan ürün gruplarının yaygın olmadığı eyaletlerde hedefte değildirler (Ünay ve Dilek, 2018: 56).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çalışmanın bu bölümünde cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar dış ticaret verileri ele alınarak dış ticaretin gelişimi ve yapısal değişimi 1980 öncesi ve sonrası başlığı altında detaylı olarak incelenecektir. Doküman analizi yönteminin kuramsal alt yapısı ele alınarak literatür mümkün olduğu en geniş haliyle özetlenip seçilmiş uluslararası kurumların raporlarından faydalanarak inceleme yapılacaktır.

3.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı

Türkiye ekonomisi kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte küresel ekonomik sistemle olan entegrasyon düzeyini sürekli olarak artırmıştır. Söz konusu süreç özetlenirken genel geçer kabul gören yapısal dönüşüm tarihi olarak 24 Ocak Kararlarının yürürlüğe girdiği 1980 yılı tercih edilmiştir. Genel hatları ile 1923-1960, 1960-1980, 1980- 2000 ve 2000 sonrası olmak üzere Türk dış ticaretinde yaşanan ihracat ithalat ve ilgili bazı makro ekonomik göstergeler özetlenmiştir.

3.1.1.1923-1960 Türkiye Dış Ticareti

Cumhuriyetin ilanından önce Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresini toplayan Atatürk, kurulacak devletin ekonomik yapısını oluşturuyordu. Kongrede, milliyetçi ve liberal ekonomi politikaları benimsenirken uygulanan ekonomi politikaları, özel girişime önem veren ve dışa açık bir yapı görünümündedir. Dışa açık bir ekonomi politikasının uygulanmasının önemli nedenini ise Lozan Barış Anlaşması'nın ekonomik hükümler oluşturmasıdır (Acar, 1995).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında savaştan yeni çıkmış olmanın olumsuz etkileri çok fazla hissediliyordu. Bu yıllar hem Türkiye hem de dünya için politik ve ekonomik olayların yoğun yaşandığı dönemlerdir. Kuruluş yıllarında yeterli sermaye olmaması nedeniyle ekonomide bir bütünlük oluşturulamamıştır. Türkiye ekonomisine yeterli güven olmadığından yabancı sermaye yatırım yapmak istememektedir. Ulusal sermaye birikimi için yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır (Uludağ ve Arıcan, 2003).

Tablo 2.

Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri 1923-1929

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
1923	50 790	86 872	-36 082	137 662
1924	82 435	100 462	-18 027	182 897
1925	102 700	128 953	-26 253	231 653
1926	96 437	121 411	-24 974	217 848
1927	80 749	107 752	-27 003	188 501
1928	88 278	113 710	-25 432	201 988
1929	74 827	123 558	-48 731	198 385

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatikleri

Tablodan görüleceği üzere 1923-1929 yılları arasında ithalatımız ihracatımızdan fazla olmuştur. 1929 yılı ithalatın en yüksek olduğu yıldır. Bu yılda en yüksek dış ticaret açığı da verilmiştir. Bu dönemde tarım ürünleri ihracatı söz konusudur. İthalata konu olan kalemler ise genellikle sanayi ürünleri olmuştur. Yeni kurulmuş bir ülke olması sebebiyle tüketim ve yatırım mallarını üretecek sanayisi olmaması bu durumu açıklar niteliktedir.

1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayi makinelerine gümrük vergisi muafiyeti getirilmiştir. 1929'da Lozan sözleşmesinin bitmesi ile yeni gümrük tarifesi yürürlüğe girmiş ve tarım makinelerine de vergi muafiyeti getirilmiştir. Gelişmekte olan sanayi alanlarındaki ithalata karşı yerli üretimi korumak amacıyla yüksek vergi oranları uygulanmıştır (Tezel, 1994).

1929'da ekonomik bunalım tüm dünyayı etkilemiş, ticaret hacmi daralmıştır. Bu durumdan en çok küresel ekonomiye entegre olan devletler etkilenirken Türkiye henüz ciddi bir dış ticaret hacmine sahip olmaması sebebiyle görece olarak daha az etkilenmiştir (Özdemir vd., 2016).

Özel sektör ekonomik bunalıma kadar teşviklerle desteklenmiş. Beklenen başarı sağlanamayınca devlet ekonomide daha çok ön plana çıkmıştır. Karma ekonomik sistem benimsenmiştir. Özel sektör ekonomide rol oynamaya devam etmiş ancak büyük yatırımları devlet yapmıştır (Türkdoğan, 2009).

1930-1931 yıllarında iç ekonomiye yönelik müdahaleler yapılmamış fakat dış ticarete sıkı denetimler uygulanmıştır (Boratay, 2006). Ekonomik korumacılığın ilk adımı 1931’de ithalatta kota koyulması ve ihracata denetleme getirilmesi kanunudur.

1931 yılında Merkez Bankası kurulmuş daha sonra 1932’de Sanayi Kredi Bankası kurularak sanayiye kredi sağlanmıştır. 1933 yılında tekstil ürünlerinin ticaretini ve üretimini gerçekleştirmek üzere Sümerbank kurulmuştur (Özcan, 1998)

1934 yılında I.Beş Yıllık sanayi planıyla devlet iktisadi hayata giriş yapmıştır. Devlet sermaye gerektiren sanayi yatırımlarını ve hammaddesi ülkeden temin edilebilecek sanayinin kurulmasını üstlendi. Sanayi üretimi ile kalkınma hızı artış gösterdi (Akyıldız ve Eroğlu, 2004). Planın başarılı olmasıyla 1938 yılından itibaren uygulamaya konulmak üzere II.Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı hazırlandı. Fakat II.Dünya Savaş’ının başlamasıyla birlikte iktisadi planı uygulanmıştır. Türkiye’nin her an savaşa girme ihtimalinden dolayı askeri harcamalar artış göstermiş ve üretim daralamaya uğramıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003).

Tablo 3.

Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri 1930-1939

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
1930	71 380	69 540	1 840	140 920
1931	60 226	56 935	291	120 161
1932	47 972	40 718	7 254	88 690
1933	58 065	45 091	12 974	103 156
1934	73 007	68 761	4 246	141 768
1935	76 232	70 635	5 597	146 867
1936	93 670	73 619	20 051	167 289
1937	109 225	90 540	18 685	199 765
1938	115 019	118 899	-3 880	233 918
1939	99 647	92 498	7 149	192 145

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatikleri

Buhran sonrası uygulanan iktisat politikaları ile 1930-1937 arasında dış ticaret dengesi devamlı olarak fazla vermiştir. 1934’de ithalat %52.5 artmış buna rağmen dış ticaret dengesi fazla vermiştir. 1930’dan 1937’ye kadar ihracatımız ithalatımızdan fazladır. 1937’de dış ticaret fazlası bir önceki yıla göre gerilemiştir. 1938’de tekrar dış ticaret açığı verilmiştir.

1940-1946 yılları iktisadi açıdan devletçilik ve savaş ekonomisi olarak adlandırılmıştır. Türkiye’nin II.Dünya Savaş’ına girmemesine rağmen girecekmiş gibi hazır

bulunması erkek nüfusun silah altına alınması özellikle tarım üretiminde düşüslere neden olmuş ekonomi daralmıştır. Uygulanan savaş ekonomisi dış ticaretin önemli derecede engellemiş hatta daralmasına sebep olmuştur. II.Dünya Savaş'ında dış ticaretin etkilenmesinin sebebi ülke koşulları değil uluslararası koşullardandır. Bu dönemde ithalatı kısımaya çalışarak dış ticaret fazlası oluşturmak hedeflenmiştir. İhracat artırılmak istense de ulusal paranın aşırı değerli olması ve devletin gelir elde etmek amacıyla ihracattan da vergi alması ihracatı azaltmıştır (Bulut,2006). Fakat ithalattaki azalma daha fazla olduğu için dış ticaret dengesi olumlu etkilenmiştir.

Tablo 4.

Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri 1940-1949

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
1940	80 904	50 035	30 869	130 939
1941	91 056	55 349	35 707	146 405
1942	126 115	112 879	13 236	238 994
1943	196 734	155 340	41 394	352 074
1944	177 952	126 230	51 722	304 182
1945	168 264	96 969	71 295	265 233
1946	214 580	118 889	95 691	333 469
1947	223 301	249 644	-21 343	467 945
1948	196 799	275 053	-78 254	471 852
1949	247 825	290 220	-42 365	538 045

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatikleri

Tabloda yer alan verilere bakıldığında savaş yıllarında ihracatta azalma meydana gelirken ithalatta da azalma meydana gelmektedir. Uygulanan dış ticaret politikalarıyla dış ticaret fazlası verildiği görülmektedir. Dış ticaret fazlası ihracatın arttırılmasından değil ithalatın kısılmasından dolayı olmuştur.

7 Eylül 1946'da Türkiye'de büyük oranlı bir devalüasyon yapıldı (Alkin, 2004). Devalüasyon ile TL'nin değeri %53,6 düşürüldü. Bir ABD Doları, 2,80 TL'de sabitlendi. Yüksek oranlı devalüasyonla ihracata teşvik yolunda bir adım atılmıştır. Devalüasyonun bir başka nedeni ise yeni kurulan Dünya Bankası ve IMF'e katılım sonrası devalüasyon kısıtlanması olmasındandır. Ancak ithalat üzerindeki sınırlamaların hafifletilmesi ithalatın

ihracattan daha fazla artmasıyla sonuçlanmıştır. İthalat 1947'de bir önceki yıla göre %105.8 artış göstermiştir (Tezel, 1994).

1950-1960 yıllarında dış ekonomik ilişkilerde liberal yaklaşım uygulanmaya başlamıştır. Bu dönem Cumhuriyet tarihinin ikinci liberal dönemi olarak da adlandırılır. Liberal yaklaşım sonucu TL'nin iç ve dış değerinde düşme başlamış ve bu devamlılık kazanmıştır (Şahinöz, 2001). Bu dönemde üç önemli iktisat politikası uygulanmıştır. Tarıma öncelik vermek, dış ticarete liberalizasyon sağlamak, sanayileşmeyi özel sektöre bırakmak.

Tablo 5.

Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri 1950-1960

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
1950	263 424	285 664	-222 40	549 088
1951	314 082	402 086	-880 04	716 168
1952	362 914	555 920	-193 006	918 834
1953	396 061	532 533	-136 472	928 594
1954	224 924	478 359	-143 435	813 283
1955	313 346	497 637	-184 291	810 983
1956	304 990	407 340	-102 350	712 330
1957	345 217	397 125	-51 908	742 342
1958	247 271	315 098	-67 827	562 369
1959	353 799	469 982	-116 183	823 781
1960	320 731	468 186	-147 455	788 917

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri

Tablodan da görüleceği üzere 1950-1953 yılları ekonomi hız kazandığı dönemdir. 1953'ten 1958'e kadar ithalata artış gösteren sınırlamalara başvurulmuştur. Artan ticaret açığının sınırlandırılması amaçlanmıştır. Fiyat denetimleri artırılmıştır. İki yıl uygulanan denetimler sonucunda ticaret açığı bir miktar azalmıştır. İthalatta yaşanan daralma sanayi kesiminde de büyük ölçüde daralmaya neden olmuştur (Balkanlı, 2002).

Dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. Hükümet ithalatta liberalizasyona son vermiş, kur ayarlaması yapmadan müdahaleci önemleri yürürlüğe koymuştur (Boratay, 1987).

3.1.2.1960-1980 Dönemi Türkiye Dış Ticareti

Türkiye ekonomisinde ithal girdilerin artma eğiliminde olmasından dolayı ithal ikameci sanayileşme süreci ödemeler dengesinde kötüleşme yaratmıştır. İthal girdiler ile üretilen ürünler iç talebi karşılamaya yönelik olduğundan yeterli ihracat sağlanamamış ve döviz elde edilememiştir (Başkaya, 2004).

Tablo 6.

Türkiye Dış Ticaret Göstergeleri 1961-1980

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
1961	346 740	507 205	-160 465	853 945
1962	381 197	619 447	-238 250	1000 644
1963	410 771	687 616	-319 529	105 5703
1964	410 771	537 229	-126 458	948 000
1965	463 738	571 953	-108 215	103 5691
1966	490 508	718 269	-227 761	120 8777
1967	522 334	684 669	-162 335	120 7003
1968	496 419	763 659	-267 240	126 0078
1969	536 834	801 236	-264 403	133 8070
1970	588 476	947 604	-359 128	153 6081
1971	676 602	117 0840	-494 239	184 7442
1972	884 969	156 2550	-677 581	244 7519
1973	131 7083	208 6216	-769 133	340 3299
1974	153 2182	377 7501	-224 5319	530 9683
1975	140 1075	473 8558	-333 7483	613 9633
1976	196 0214	512 8647	-316 8433	708 8862
1977	175 3026	576 6278	-404 3252	754 9304
1978	228 8163	459 9025	-231 0862	688 7187
1979	226 1195	506 9432	-280 8236	733 0627
1980	291 0122	790 9364	-499 9242	1081 9486

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatikleri

Türkiye’de 1960 ihtilalinden sonra dış ticaret rejimi açısından sabit döviz kuru ve kotalar dönemidir. 1964 yılında oluşan yeni enflasyon Türk Lirasına aşırı değer kazandırmıştır. İthalattaki artışı kontrol altına alabilmek amacıyla yeni kısıtlamalar

getirilmiştir. 1960-1969 döneminde ihraç ürünlere talep azalmış ihracat değerlerinde önemli bir değişme yaşanmamıştır (Dağlı, 2021).

1970li yıllarda dış ticaret açıkları büyümüştür özellikle 1973 yılından sonra petrol fiyatlarında ki ani yükseliş buna sebep olmuştur. Türkiye enerji politikasında stratejik bir hata yaparak 1970li yılların başında petrol fiyatlarının ucuz olması nedeniyle enerji politikasının petrol ithalatına dayandırmıştır (Yücesan, 2017).

1971 yılında doların devalüe edilmesinin uluslararası para sistemi fiilen sona ermiştir. Petrol krizinde kazanılan dolarların piyasaya sürülmesiyle uluslararası bankalar sisteminde likidite artışı saplanmıştır. Bu da kısa vadeli sermaye birikimi oluşturmuştur. (Ersöz, 2006).

Bretton Woods sistemi 1973'de çökmüş ve çok sayıda ülkenin para birimi dolar karşısında dalgalanmaya bırakılmıştır. Türkiye de esneklik kazandırılmış sabit kur rejimi uygulanmıştır. Bu da ihracatta kayıp sonucunu doğurmuştur (Kazıcı, 2015).

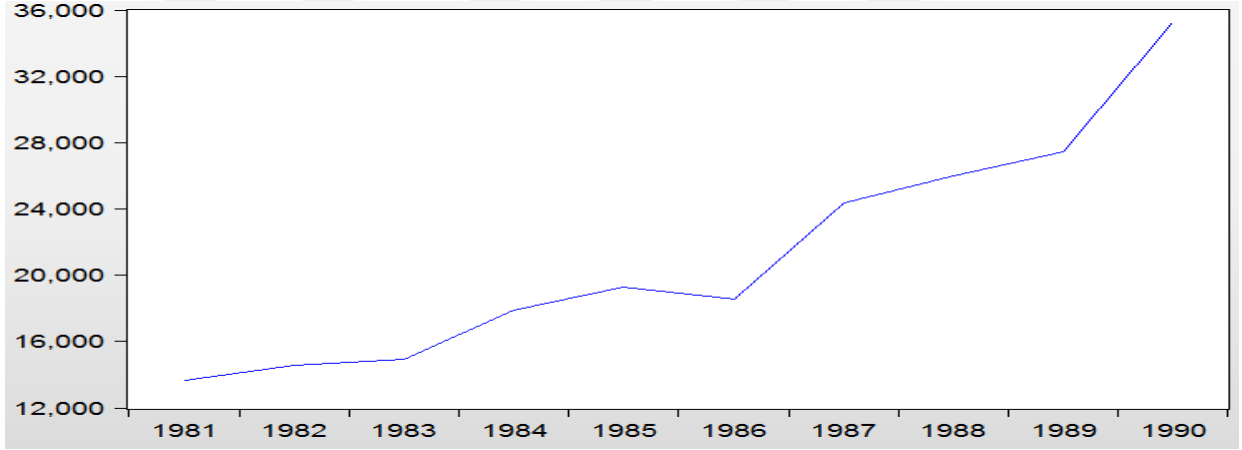
Enflasyon 1970 yılında çift haneli rakamlara çıkmıştır. Aşırı korumacı politikalar ve petrol krizinin etkisiyle 1977'de ekonomik istikrar önemli ölçüde bozulmuştur. Üretim olumsuz yönde etkilenmiş ve ürün yetersizlikleri karaborsaların oluşmasına neden olmuştur (Kazgan, 2009).

Ödemeler bilançosu açıklarının finansmanı, enflasyon baskısının durdurulması bütçe üzerindeki yüklerin hafifletilmesi amacıyla Mart 1978 ve Nisan 1979'da iki adet ekonomik istikrar programı uygulanmıştır (Şahin, 2009).

3.1.3.1980 Sonrası Türkiye Dış Ticareti

Ekonomi literatüründe en çok tartışılan konu birisi serbest dış ticaretin küresel ekonomi için en iyi tercih olup olmadığıdır. Ancak soğuk savaş sonrası dönemde küresel ölçekte genel geçer kabul gören anlayış serbest dış ticaret yanlısı yaklaşımlardır. 1970'li yıllara kadar dünya genelinde korumacı dış ticaret politikalarının daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. bu politikalar genel olarak ithal ikameci politikalar olarak isimlendirilmektedir. Türkiye ekonomisi de diğer dünya ülkelerine benzer şekilde 1980'li yıllara kadar ithal ikameci politikaları benimseyen bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte Türkiye ithal ikameci politikaları terk ederek ihracata dayalı büyüme stratejisini benimsemiştir. Diğer bir ifade ile Türkiye ekonomisi dışa açık küresel ekonomik sistemle olan entegrasyon derecesini artırmaya yönelik bazı yapısal

değişimler yaşamıştır. Söz konusu köklü değişim ile birlikte Türkiye ekonomisinde dış ticaret hacminin arttığı ve kısa vadede yüksek büyüme oranlarının yakalandığı görülmektedir. Ancak özellikle 24 Ocak kararları ile birlikte Türk Lirasının ciddi boyutlarda devalüe edilmesine karşın ihracat gelirlerinin sınırlı oranda artması bir eleştiri konusu olarak görülmüştür. Söz konusu dönemde Türkiye ekonomisinde iki büyük devalüasyon uygulaması dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki 1980’de %155’lik bir devalüasyon ile doların Türk lirası değerini 35 TL’den 89,2 TL’ye yükseltilmesidir. Diğer büyük devalüasyon ise 1994 yılında %165’lik oranında bir devalüasyon ile 14.458 TL olan doların değeri 38.418 TL’ye yükseltilmesidir. Söz konusu zaman arlığında Türk lirasının değerine müdahale edildiğini de göz ardı etmemek gerekir. Bu gelişmeler ışığında Türkiye dış ticaret hacminin diğer bir ifade ile küresel ekonomik sistemle entegrasyon derecesinin hızlı bir yükseliş gösterdiği görülmektedir. (Yücesan, 2017)

Şekil 4: Türkiye Dış Ticaret Hacminin Değişimi 1980-1990

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Şekil 4’ten de anlaşılabilir olduğu gibi Türkiye ekonomisinde ithal ikameci politikaların terk edilerek ihracata dayalı büyüme stratejisinin benimsendiği 1980 yılı itibari dış ticaret hacmi hızlı bir artış eğilimine girmiştir. Ayrıca söz konusu dönemde yaşanan döviz dar boğazının da söz konusu döviz girişleri ile ortadan kalktığı görülmektedir. Kısa vadedeki bu olumlu çıktılara rağmen Türkiye ekonomisinin yaşadığı bu köklü değişimin cari açık sorununun yapısal hale dönüşmesine neden olduğu yönündeki görüşlerde küçümsenmeyecek boyutlardadır.

2000’li yıllar Türkiye ekonomisi özelinde bankacılık krizleri ile başlamıştır. Krizlerden sonra 2002 yılında hükümet değişikliği ile beraber IMF ile yapılan ortak çalışmalar sonucunda ortaya konulan sıkı maliye ve para politikaları ile Güçlü Ekonomiye Geçiş Programını (GEGP) uygulamaya konulmuştur. Bu program sonrasında Türkiye ekonomisi hızlı büyüme oranlarına kavuşmuştur. 2002 yılından 2008 Küresel Finans krizinin başladığı yıla kadar olan zaman diliminde Türkiye Ekonomisinin yüksek büyüme oranları yakalayarak bir toparlanma yaşadığı görülmektedir. Ancak 2008 Küresel Finans krizinin yarattığı olumsuz etkiler nedeni ile söz konusu yüksek büyüme oranlarının azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Aşağıdaki Tablo 7’de Türkiye ekonomisinde 2002 ile 2007 yılları arasındaki dış ticaret gelişmeleri ve ekonomik büyüme oranları özetlenmiştir;

Tablo 7.

Türkiye Ekonomisi Dış Ticaret Göstergeleri 2002-2007

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM	BÜYÜME
2002	36 059	51 554	-15 495	87 613	6,2
2003	47 253	69 340	-22 087	116 593	5,3
2004	63 167	97 540	-34 373	160 707	9,4
2005	73 476	116 774	-43 298	190 251	8,4
2006	85 535	139 576	-54 041	225 111	6,9
2007	107 272	170 063	-62 791	277 334	4,7

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri

Yukarıdaki tablo 7’de görüldüğü gibi 2000’li yılların başında bankacılık krizleri yaşayan Türkiye Ekonomisi IMF destekli olarak hayata geçirilen GEG Programı ile birlikte hızlı bir kalkınma süreci yaşamıştır. Özellikle 2004 ve 2005 yıllarında ortalama %9 civarı gibi oldukça yüksek büyüme oranları yakalayan Türkiye ekonomisi yine aynı dönemlerde toplam ihracat miktarını 63 Milyar dolar seviyelerinden 107 Milyar Dolar seviyelerine yükseltmeyi başarmıştır. Söz konusu dönem için tek olumsuz durum toplam ithalat miktarının ihracat miktarı ile kıyaslandığında çok daha büyük oranlarda artması ve dış ticaret dengesinin -62 Milyar dolar seviyelerine yükselmesidir.

Dünya ekonomisinin son 15 yıllık serüvenine bakıldığında 2008 Küresel Finans Krizi, ABD ve Çin özelinde başlayarak tüm dünya geneline yayılan Küresel Ticaret Savaşları ve son olarak Covid-19 salgını nedeni ile yaşanan olağanüstü tedbirler gibi üç büyük bunalımın yaşandığı görülmektedir. Söz konusu nedenlerden dolayı Küresel Ticaret Savaşlarının doğrudan tek başına yarattığı etkileri analiz edebilmek oldukça güçtür. Analize konu edilen

makro ekonomik göstergelerin adı geçen bu üç büyük küresel sorundan etkilenmesi kaçınılmazdır. Küresel ölçekte yaşanan bu bunalımların dış ticaret üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Küresel ticaret savaşları doğrudan doğruya 1970’li yıllar öncesindeki benzer şekilde korumacı politikaların artmasına neden olmuştur. Covid-19 Salgını nedeniyle neredeyse durma noktasına gelen iktisadi faaliyetler ve ulaştırma ağları dış ticaret üzerinde ciddi olumsuzluklar yaratmıştır. Bu nedenle elde edilen sonuçların bu perspektiften değerlendirilmesi daha sağlıklı yorumların yapılmasını olanaklı hale getirecektir. Tüm bu küresel olumsuzluklara ek olarak Türkiye özelinde 15 Temmuz darbe girişimi ve benzeri siyasi krizlerinde yarattığı olumsuzluklar altında 2008 Küresel Finans krizi sonrası Türkiye ekonomisine ait dış ticaret verileri aşağıdaki tablo 8’de özetlenmiştir

Tablo 8.

Türkiye’nin ithalat ihracat verileri (değerler milyar ABD \$’dır.)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	YILLAR	İHRACAT	İTHALAT
2008	132,1	201,9	2015	143,8	207,2
2009	102,1	140,9	2016	142,5	198,6
2010	113,8	185,50	2017	156,9	233,8
2011	134,9	240,8	2018	177,17	231,15
2012	152,4	236,5	2019	180,83	210,34
2013	151,8	251,6	2020	169,64	219,52
2014	157,6	242,1			

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase>

Tablo 8’de Türkiye’nin ithalat ve ihracat verilerine bakıldığında ticaret savaşlarının başladığı 2010 yılında ihracat 113,8 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiş. Bu miktar gittikçe artmış, 2014 yılına kadar devam eden bu artıştan sonra 2015 yılında 143,8 Milyar Dolara gerilemiş, 2017 yılında ise 156,9 Milyar Dolar seviyesine yükselmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde 2016-2019 arası dönemde ihracat artış eğilimindedir. Fakat ticaret savaşları ve iç piyasadaki sorunlar 2018 yılının sonlarına doğru ihracatın artış hızını düşürmüştür. İthalat ise 2010 yılında 185,5 Milyar Dolar iken, 2015 yılında 207,2 Milyar Dolar olmuş, 2017 yılında ise 233,8 Milyar Dolara yükselmiştir. 2018’e kadar hızlı bir şekilde artarken bu tarihten sonra hem kurlarda meydana gelen yüksek artışlar, hem de ticaret savaşlarının etkisi ile azalmaya başlamıştır. ABD ile yaşanan siyasi sorunlar nedeniyle Türkiye ve ABD arasında tarife savaşları artmıştır. Diğer ülkeler tarife dışı önlemler de

almıştır. 2019 yılında ABD’de de tarife dışı önlemleri arttırırken Türkiye ve AB’de azalmıştır. Ticaret savaşlarıyla birlikte Çin, AB ve ABD pazarlarında kısmen kayıplar yaşanmasın rağmen diğer bölgelere yapılan ticaretler sayesinde telafi edilmiştir.

Tablo 9.

Türkiye-ABD dış ticaret verileri (değerler milyar ABD \$’dır.)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT
2007	4,17	8,16
2008	4,3	11,97
2009	3,22	8,58
2010	3,76	12,31
2011	4,58	16,03
2012	5,6	14,13
2013	5,64	12,59
2014	5,64	12,72
2015	6,39	11,14
2016	6,62	10,86
2017	8,65	11,94
2018	9,07	12,99
2019	8,97	11,85
2020	10,18	11,52

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase>

Yukarıdaki tablo 9’da Türkiye ve ABD arasında gerçekleşen karşılıklı ticarete ilişkin ihracat ve ithalat verileri gösterilmektedir. Özellikle ABD’den yapılan ithalatın çok yüksek volatiliteye sahip olduğu buna karşın Türkiye’den ABD’ye gerçekleştirilen ihracatın ise belirli bir Eğilim gösterdiği görülmektedir. 2020 yılı itibari ile 1 Milyar Doların altında bir dış ticaret açığının var olduğu ancak Küresel ekonomik sistemin en büyük aktörü olan ABD ile olan dış ticaret hacminin bu derecede sınırlı olması dikkat çekici bulgular olarak karşımıza çıkmaktadır. FED’in 2014-2019 yılı arası faiz artırımını ve D.Trump’ın çelik alüminyum olmak üzere 800’den fazla ithal ürün üzerine ek gümrük vergileri koymasın Türkiye’yi etkilemiştir. 2018 yılı içerisinde yaşanan politik gelişmeler ABD-Türkiye ilişkilerini germiş kurlar %20’den fazla yükselmiştir. ABD’ye yapılan ihracat 2017 yılında artarken 2018 ve

2019 yıllarında azalmıştır. Siyasi ve ekonomik problemlerden dolayı ABD’de Pazar kaybı yaşanmıştır. Türkiye ve ABD arasında dış ticarete konu olan mal ve mal grupları aşağıdaki Tablo 10’da özetlenmiştir;

Tablo 10.

Türkiye ABD ithalat ve ihracat ürünleri

İHRACAT	İTHALAT
Dokunmamış halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları	Diğer hava taşıtları, uzay araçları
Altın (platin kaplamalı altın dahil)	Demir/çelik döküntü ve hurdaları, bunların külçeleri
Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallere kaplanmış veya yaldızlanmış olsun olmasın)	Pamuk (karde edilmemiş veya penyelenmemiş)
Yontulmaya veya inşaata elverişli işlenmiş taşlar	Petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar.
Motorlu taşıtların aksam, parça ve aksesuarları	88.01 veya 88.02 pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçaları
Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri	Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri
88.01 veya 88.02 pozisyonlarındaki hava taşıtlarının aksam ve parçalar	Etilen polimerleri (ilk şekillerde)
Binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	Taşkömürü; taşkömüründen elde edilen briketler, topak ve benzeri katı yakıtlar
Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar	Tedavide/korunmada kullanılmak üzere hazırlanan ilaçlar
Portland çimentosu, şaplı çimento, cüruf çimentosu, süper sülfat çimentosu ve benzeri su altında sertleşen çimentolar	Diğer sert kabuklu meyvalar (taze veya kurutulmuş) (kabuğu çıkarılmış veya soyulmuş olsun olmasın)

Kaynak: ITC Trademap (Türkiye ile ABD Arasındaki İkili Ticaret Ürün: Toplam Tüm Ürünler)

Yukarıdaki Tablo 10'da Türkiye'nin ABD'ye gerçekleştirdiği ihracatın ilk başlıkları arasında dokuma ürünleri, altın ve mücevher gibi değerli madenlerin yer aldığı görülmektedir. ABD'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği ihracat ürünleri içerisinde ise hava taşıtları, demir çelik gibi ürünlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Hem dış ticarete konu olan mal ve mal gruplarının hem de iki ülke arasında gerçekleşen dış ticaret hacminin oldukça sınırlı olması, Türkiye'nin ABD pazarına açılması için alternatif mal grupları ve sektörleri aramasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ticaret savaşları ile ABD'nin korumacı politikalarını artırdığı göz önünde bulundurulduğunda demir çelik gibi bazı önemli ticaret ortaklıklarında sorunların yaşanması olası görülmektedir. 23 Mart 2018'de ABD'nin yayımladığı başkanlık emri ile Kanada ve Meksika hariç tüm ülkelerin ek vergiye tabii tutulacağı belirtildi. Türkiye 2017 yılında demir-çelik ve alüminyum sektörü genelinde 1,4 milyar dolarlık ihracatı ile ABD'nin en büyük 13.ithalat partneri iken 1,2 milyar dolarlık kısmı ek vergi kapsamında listelenmiş ürünlerde gerçekleşiyordu.

Ayrıca Türkiye ek gümrük vergisi getirilen ürünlerde Amerika'nın en büyük 11. ithalat partneriydi. Karşılıklı pazar payları açısından bakıldığında ise Amerika'nın listelenmiş ürünlerdeki toplam ithalatının %2,5'ini Türkiye'den gerçekleştirdiği Türkiye'nin bu ürünlerdeki ihracatın ise %10,8'ini Amerika'ya gerçekleştirdiği görülmektedir. Gerek ikili ticaretin büyüklüğü gerek ilgili ürünlerde Türkiye'nin ihracat sepetinde Amerika'nın ikame edilmesi güç bir paya sahip olması Türkiye'yi Amerika'nın getirdiği ek vergilerden en çok etkilenecek ülkelerden biri olarak öne çıkarmaktadır. (Akin vd., 2020)

Bu gelişmeler üzerine Türkiye Amerikan üretimi otomobiller ile ABD'den ithal edilen viskiye vergi artışı getirdi. Türkiye'nin karşı hamle yapması sonucu ithalat azalmamış fakat artış hızı azalmıştır. 2019 yılı sonrası hem siyasi olayların artması hem de ticaret savaşı nedeniyle ABD'den yapılan ithalat azalmıştır. Aşağıdaki Tablo 11'de ticaret savaşlarının bir diğer tarafı olan Çin ve Türkiye arasındaki dış ticaret verileri özetlenmiştir.

Tablo 11.

Türkiye-Çin dış ticaret verileri (değerler milyar ABD \$'dır.)

Yıl	İHRACAT	İTHALAT
2007	1,04	13,23
2008	1,43	15,65
2009	1,59	12,67
2010	2,26	17,18
2011	2,46	21,69
2012	2,83	21,29
2013	3,6	24,68
2014	2,86	24,91
2015	2,41	24,87
2016	2,32	25,44
2017	2,93	23,37
2018	3,08	21,5
2019	2,73	19,13
2020	3,38	23,04

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatikleri, <https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase>

Yukarıdaki Tablo 11’de Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaret verileri yer almaktadır. 2007 yılında Türkiye ekonomisi özelinde 12 Milyar Dolarlık bir dış ticaret açığı söz konusu iken 2020 yılı içerisinde dış ticaret açığının 20 Milyar Dolar seviyelerine çıktığı görülmektedir. Çin’e yapılan ihracat 2017 yılında artarken 2018 ve 2019 yıllarında azalmıştır. Küresel savaşların etkisi ve siyasi nedenlerle bu düşüşler yaşanmıştır. 2015 yılından sonra Türkiye’nin Çin’e yaptığı ithalat her yıl azalmış. 2019 yılında önce ki yıla göre yaklaşık %11 azalma olmuştur. Ticaret savaşları, Türkiye’yi dolaylı yoldan etkilemektedir. Bunun nedeni de ticaret yattığı ülkelerin savaşın içinde bulunmasıdır. Türkiye’nin ihracat yaptığı ülkeler arasında Almanya ilk sırayı almaktadır. ABD beşinci sırada ve Çin on beşinci sıradadır. İthalatta ise Çin ilk sırada ABD ise dördüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye ekonomisi açısından Çin ile olan dış ticaretin ihracat kısmındaki artışın 2.5 Milyar Dolar seviyesinde olmasına rağmen ithalat kısmında yaklaşık olarak 10 Milyar dolarlık bir yükselmenin olduğu görülmektedir. Her geçen yıl Türkiye ekonomisi aleyhinde

değişen dış ticaret verileri mevcuttur. Aşağıdaki tablo 11’de Türkiye ve Çin arasında gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerine konu olan mal ve mal grupları yer almaktadır.

Tablo 12.

Türkiye Çin ithalat ve ihracat ürünleri

İHRACAT	İTHALAT
Canlı hayvanlar	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların parçaları; ses kayıt cihazları ve çoğaltıcılar, televizyon...
Et ve yenilebilir et sakatat	Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları.
Balıklar ve kabuklular, yumuşakçalar ve diğer suda yaşayan omurgasızlar	Organik kimyasallar
Süt ürünleri; kuşların yumurtaları; doğal bal; Hayvansal kökenli yenilebilir ürünler, başka bir yerde değil. . . .	Demir çelik
Başka bir yerde belirtilmeyen veya dahil edilmeyen hayvansal kökenli ürünler	Plastikler ve bunlardan eşyalar
Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler; ampuller, kökler ve benzerleri; kesme çiçekler ve süs yaprakları	Farmasötik ürünler
Yenilebilir sebzeler ve bazı kökler ve yumrular	Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları
Yenilebilir meyve ve fındık; narenciye veya kavun kabuğu	İnsan yapımı filamentler; şerit ve insan yapımı tekstil malzemelerinin benzerleri
Kahve, çay, maté ve baharatlar	Optik, fotoğrafik, sinematografik, ölçüm, kontrol, hassasiyet, tıbbi veya cerrahi...
Tahıl	Demir veya çelik eşyalar

Kaynak: ITC Trademap(Türkiye ile Çin Arasındaki İkili Ticaret Ürün:Toplam Tüm Ürünler)

Yukarıdaki tablo 12’de Türkiye ve Çin arasında gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerine konu olan mal ve mal grupları yer almaktadır. Söz konusu ürün grupları incelendiğinde Türkiye ekonomisinin Çin’e yoğun olarak tarım ve hayvancılık ürünlerini ihraç ettiği ancak Çin’den gerçekleştirilen ithalatın ise genellikle yüksek katma değerli teknoloji yoğun mal ve mal grupları olduğu görülmektedir. İhraç ve ithal mal gruplarının yapısı sürekli olarak artan dış ticaret açığının da gerekçisini ortaya koymaktadır. Bu olumsuz tablonun Türkiye lehine değişmesi için özellikle ihraç ürünlerinin mümkün olduğunca yüksek katma değer yaratan teknoloji yoğun ürünlere dönüştürülmesinin sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde 20 Milyar Dolar civarında olan dış ticaret açığının önümüzdeki yıllarda artarak büyüyeceği görülmektedir.

Türkiye ekonomisinde dış ticaret ve yabancı yatırımcı açısından AB’nin payı büyüktür. AB Türkiye’nin en önemli ekonomik ortağıdır. AB ülkelerinin Türkiye’nin dış ticaretinde payı %40’tır. İhracat ve ithalatta ön plan çıkan ülkeler ise Almanya, İtalya ve İspanya olarak sıralanabilir (Saygın, 2020).

Tablo 13.

Türkiye-AB Dış Ticaret Verileri (Değerler Milyar ABD \$’dır.)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	TOPLAM İHRACAT PAYI(%)	TOPLAM İTHALAT PAYI(%)
2007	60,40	68,39	56	40
2008	63,40	74,41	48	37
2009	47,01	56,51	46	40
2010	52,68	72,19	46	39
2011	62,35	91,13	46	38
2012	59,20	87,45	38	37
2013	58,24	90,27	38	36
2014	62,14	87,13	39	36
2015	56,48	76,79	39	37
2016	59,98	75,27	42	38
2017	67,99	81,97	43	35
2018	77,43	77,05	43	33
2019	76,72	67,91	42	32
2020	70,30	73,34	41	33

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase>

Tablo 13’de görüleceği üzere AB’nin borç krizi ve kötümser beklentileri nedeniyle toplam ihracattaki payı 2007’de %56 iken 2012’de %38’lere kadar gerilemiştir. Bu da Türkiye’nin yeni Pazar arayışlarında başarılı olduğunu göstermektedir. Küresel ticaret savaşlarının etkileri 2015 ve 2016 yılında azalma ile görülmektedir (Yücesan, 2021). Türkiye ekonomisi ile AB ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerinde otomotiv, tekstil, çelik Türkiye ihracatının başını çeken sektörlerdir. Ticaret savaşları başta bu sektörleri etkilemiştir. Toplam ihracat AB pazarında kısmen kayıplar yaşamıştır. İthalatta ise 2007-2012 yılları arasında toplam rakamlara bakıldığında bir artış olmasına rağmen bunun AB ülkeleri dışına olması dikkat çekicidir. İhracatta olduğu gibi ithalatta da 2015-2016 yıllarında ciddi azalış görülmektedir (Yücesan, 2021).

3.2.Literatür Taraması

Gerede (2016) Dilenci Komşu Hipotezinde olduğu gibi kur savaşlarında bir ülkenin ekonomisinin düzelirken diğer ülkelere zarar vereceğini savunmuştur. Türkiye gibi dışa açık ve gelişmekte olan ülkelerin ise dış ticarete rekabet gücünü koruyabilmesi için bir yandan doğru kur politikaları yürütürken, diğer yandan Ar-Ge ve inovasyona önem vererek reel çıktılar üzerinde rekabet gücü elde etmenin yollarını aramasında yarar olduğunu, ayrıca bu küresel ekonomi savaşı ortamında, tek başına kalıp zarar görmemesi için hem diğer ülkelerle iyi siyasi ilişkiler kurması gerektiğini, hem de küresel entegrasyonların dışında kalmamaya özen göstermesi gerektiğini dile getirmiştir.

Yücesan vd.(2017) iki farklı model kurarak panel veri analizi uyguladığı çalışmasında analiz uyguladığı ülke gruplarının petrol ihracatçısı olması sebebiyle kur savaşlarıyla ihracat verileri arasında anlamlı bir ilişki kuramamıştır. Bu ülke gruplarının ihracat gelirlerinin düşmesinin sebebini petrol fiyatlarında yaşanan düşüş olduğunu dile getirmiştir. Çalışmada varılan önemli sonuçlardan bir diğeri ise Ekonomi Bakanlığı tarafından belirlenen ülkelerin döviz kuru ile ithalatının negatif yönlü bir ilişki içinde olduğudur. İlgili ülkeler kur arttıkça ülkeler ithalatı yapılan mal ve hizmetleri azaltmaktadır. Bu nedenle ülkelerin kur oynaklığına gösterdikleri tepkiler daha anlaşılır şekilde incelenmeli ve buna yönelik ihracat potansiyelini en iyi şekilde kullanılmalıdır. Sınırlı kaynaklara sahip olan Türkiye ve gelişmekte olan tüm ülkeler kaynaklarını en etkin şekilde kullanılmalıdır.

Çetinkaya (2017) ticaret savaşlarındaki küresel risklerin olumsuz yönünün daha ağır bastığını dile getirmiştir. Tarife artışlarının hem savaşa sebep olan ABD, Çin başta olmak üzere tarife artışlarına doğrudan maruz kalan önemli ticaret partnerlerinde, tarifelerden doğrudan olmasa da küresel üretim zincirlerindeki dalgalanmalar ve kaymalar aracılığıyla etkilenen üçüncü ülkelerde reel gelir kayıplarına yol açmakta olduğundan bahsetmiştir. Tarifelere bağlı olarak yükselen ara malı ve yatırım malı fiyatları ile artan üretim maliyetlerinin yanı sıra, ticaret savaşının oluşturduğu belirsizliğin yatırım kararlarını negatif yönde etkilemesi, azalan üretim ve yatırıma bağlı istihdam kayıpları ve tarife artışlarının tüketici fiyatlarına yansımaları sonucunda tüketici refahının azalmasına sebep olacaktır. Bu olumsuzluklara karşı ülkeler ulusal üretimlerini arttırmalı ya da ticaret akışını ikame ülkelerle devam edebilecektir. Dolayısıyla özellikle gelişmekte olan ülkeler için orta ve uzun vadede uygulanması zor bir politikadır.

Yılmaz (2018) ise bu ticaret savaşları sürecinde DTÖ'nün işlevini ele almıştır. Çalışmasında ticaret savaşlarının baş aktörü olan ABD'nin uygulamakta olduğu politikalarının arka planında ekonomik sebeplerde ziyade, dünya ölçeğindeki baskın gücünü kaybetmeye başlaması ve bunu tekrar kazanma arzusu içinde olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca ticaret savaşlarının normal savaşlarla sonuçlanmasının da en kötü senaryo olacağını da dile getirmiştir. Yılmaz, bu sorunlara karşın DTÖ'nün çözüm konusunda yeterli bir işleve sahip olmadığı görüşündedir. Son olarak dünya ticaretinin yeniden korumacı politikalara dönüştüğü günümüzde, küresel ticaretin askıya uğramaması için kısa vade de DTÖ'nün mevcut yapısının revize edilmesi, orta ve uzun vade de ise, günümüz sorunlarının çözümünde etkili yeni bir uluslararası kuruluşun kurulması gerektiğini ele almıştır.

Aytekin ve Uçan (2018) ABD ile Türkiye arasında başlayan ticaret savaşlarının ekonomik sebeplerden çok siyasi ve diğer sebeplerden kaynaklandığını savunmuştur. Rahip Brunson'un tutuklanması, Türkiye'nin Rusya'dan S400 füzeleri satın alması, ABD'nin Türk bakanlara yaptırım uygulaması, aynı şekilde Türkiye'nin de ABD'li bakanlara yaptırım uygulaması ve ABD'nin Türkiye'yi son zamanlarda Ortadoğu politikalarında yalnız bırakması, gibi sebepler, ticaret savaşlarına sebebiyet verdiği görüşündedirler.

Spence (2018) Çin-ABD ticaret savaşının Çin ve ABD ekonomileri üzerindeki ani ve gerçek etkilerini değerlendirmiş. Çalışmasında "Etkilerin olumsuz ve önemli olmasına rağmen, ABD için Çin'e kıyasla hem mutlak anlamda hem de GSYİH'ya göre daha küçük oldukları, ancak dünya her iki ekonomi tarafından da yönetilebildiğini gösterilmiştir. Ancak,

iki ekonomi arasındaki ekonomik ve teknolojik rekabet, tarife savaşı sona erdikten sonra bile devam edecek gibi görünüyor. Çin ekonomisi, ABD ekonomisinden daha hızlı bir reel oranda büyümeye devam edecek ve 2030'ların başlarında toplam reel GSYİH açısından muhtemelen ABD ekonomisini geçecek. Çin'in genel teknolojik seviyesinin ABD'nin seviyesine ulaşması daha uzun sürecek. Kişi başına düşen reel GSYİH açısından, Çin'in ABD'yi yakalaması muhtemelen yirmi birinci yüzyılın sonu olacak.” sözlerine yer vermiştir.

Yaman ve Gögül (2019) 1996-2018 dönemi veriyle panel KPSS (PANKPSS) birim kök testleri ile ampirik olarak test etmiş. Alınan sonuçlar doğrultusunda olağanüstü ve ekonomik kriz durumları gibi yapısal kırılmalar altında krizlerin cari açıklarının sürdürülebilirliğini olumsuz etkilediğini ve bu krizlerin ticareti zayıflatarak cari açık üzerinden ticaret savaşlarını tetikleyici etki yarattığı görülmüştür.

Özden (2019) çalışmasında kur savaşlarının, kısa vadede bazı ülkeler fayda sağlasa da uzun vadede hiçbir ülkenin diğerine bariz bir üstünlüğü olmamıştır. Daha çok küresel ticaret ve dolayısıyla da küresel refahın azalmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Dünya Ticaret Örgütüne büyük görevler düşmektedir. Ancak kural koyma ve yaptırım gücüne sahip olmadığından bu kurumun da etki alanı tartışmalıdır sonucuna varmıştır.

Arifi (2019) ABD'nin Çin'e karşı ticari cephanelerini açığa çıkararak çok fazla yaptırımlar uyguladığını ve uygulayacağını da savunmuştur. Çin'in de karşı yaptırım ve misillemeler uygulayacağını dile getirmiş, ticaret savaşlarının küresel pazarları sarsacağını ve dünya ekonomisinin büyümesine engel olacağını savunmuştur.

Baran (2019) ticaret savaşlarının küresel anlamda ticareti daraltacağını öne sürmüştür. Türkiye'nin de eğer önlemler almazsa ciddi zararlar alacağını dile getirmiştir. Türkiye için alınacak önlemleri ise korumacılıkla yerli üretime yönelmesi ve yatırımların arttırılarak ülke sanayisinin yurtiçi ihtiyaçlara cevap vermesini sağlamaktır.

Yavuzarslan (2019) ticaret savaşının ülke paralarına etkisini incelediğinde Türk Lirasının belirsizliğin en yüksek olduğu para birimi, Hindistan Rupisinin ise en düşük olduğu para birimi olduğu tespit etmiş. Buna bağlı olarak belirsizliğin en yüksek oldu TL en çok değer kaybeden para birimi, TL'den sonra belirsizliği yüksek olan Brezilya Reali ve Güney Afrika Randı sırasıyla en çok değer kaybeden para birimleri olmuştur. Belirsizliğin en düşük olduğu Hindistan Rupisi ise en az değer kaybeden para birimi olmuştur.

Cebeci (2019) Çalışmada Çin ile ABD arasındaki kur savaşlarının dış ticarete olan etkileri ekonometrik analizle incelenmiştir. Çin ve ABD'nin 1985- 2018 dönemine ait yıllık döviz kuru, ihracat ve GSYİH verilerinden oluşan seriler kullanılmıştır. Serilerin durağanlığı ADF ve DF-GLS(ERS) birim kök testleriyle analiz edilmiş ve serilerin farkları alındığında durağan, olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışmaya konu olan değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin araştırılması için ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Sonuçlara bakıldığında döviz kurunda yaşanan artış Çin açısından olumlu ABD açısından olumsuzdur. ABD ile Çin arasındaki karşılıklı ticaretin incelendiği ikinci modelde ise literatürde yapılmış çalışmaların aksine farklı bir sonuç elde edilmiştir. Çin'in ulusal parasının değerinin düşürmesi dış ticarete önemli bir rol oynasa da, ihracat ve ithalat arz ve talep esnekliklerinin düşük olması, değişkenler arasındaki ilişkinin anlamsız çıkmasına neden olmuştur.

Kaya (2019) Tersine küreselleşmenin yaşandığı uluslararası ticaretin azaldığı korumacılığın arttığı, bir dünyada, özellikle ABD ile çok fazla ihracat yapıp küresel rekabette önde olan ülkeler ve değer zincirlerinde yüksek sıralarda olup hammadde ihracı yapan ülkelere lojistik üssü olarak kullanılan ülkeler görece daha çok etkileneceklerdir. Fakat Türkiye ticaret savaşlarında hem arz hem de değer zincirlerinde ne hammadde ithalatçısı olduğundan, ne de tam bir lojistik üssü olarak kullanıldığından diğer ülkelere kıyasla daha az zarara uğrayacağı görüşündedir.

Özkaya v.d. (2019) ABD'nin tek taraflı başlatmış olduğu tarife uygulamalarının sadece ABD ve Çin'i değil Türkiye'yi de demir-çelik alüminyum endüstrilerinde buna bağlı olarak da inşaat, otomotiv vb. sektörlerde etkilemesinin kaçınılmaz olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca bu tarifelerin, hem Amerika'nın hem de Çin'in, uzun vadeli büyümesine zarar vereceğini eklemişlerdir.

Şanlı'nın (2020) Türkiye ticaretinin ticaret ve kur savaşlarından nasıl etkilendiğini incelediği çalışmasının sonuçlarına göre ticaret savaşları Türkiye'nin dış ticaretini yavaşlatmıştır. Çalışmadan elde edilen Granger Nedensellik sonuçlarına göre gümrük tarifeleri ve döviz kurları dış ticaretin nedenidir. Dolayısıyla, dış ticaret ile tarifeler ve döviz kuru değişkenleri arasında bir ilişki vardır. Sonuç olarak, tarife ve tarife dışı engellerin artması Türkiye'nin ticaretini ve ekonomik büyümesini zayıflatabilir. Ticaret ve kur savaşlarının kısa dönemde önemli bir etkisinin olmamasına rağmen uzun dönemde ticaret savaşları Türkiye'de kalıcı etkiler bırakabilir.

Çekin ve Nuroğlu (2020) ÷lkelerin dñnya ticaretindeki payı kadar ticaret savaşlarından etkileneceğini savunmuş ve ÷lkelerin en çok zayıf noktalarından etkileneceğini dile getirmiştir. Tñrkiye'nin ticaret savaşlarında en çok etkilendiği nokta ise enflasyon olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultu da önlem alması gerektiğini de eklemiştir.

Dikme ve Karacan'ın (2020) "Panel Pedroni Testi ile Kñresel Ticaret Savaşlarının Tñrk Cumhuriyetlerinin Refahına Etkisi" çalışmasında dile getirdikleri şu şekildedir. 2008 yılından sonra ABD ve Çin arasında yaşanan gerilimlerin Tñrk Cumhuriyetlerinin dış ticaret hacmini daraltacağını, ekonomik anlamda refah dñzeylerini gerileteceğini ve olası olumsuzluktan minimum dñzeyde etkilenmesinin ön koşulu, ekonomik bñyñme modelinin belirlenmesinde ve tahmin edilmesinde bu gerçeğe uygun planlamalar yapmasıyla gerektiğini dile getirmiştir.

Yazıcıoğlu (2020) kur savaşlarının Tñrkiye ekonomisine etkisini ekonometrik analizlerle incelediği çalışmasında VAR analizi sonucu Tñrkiye gibi gelişmekte olan ÷lkeleri olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır. Ayrıca Tñrkiye'nin dış ticarete daha iyi konuma gelmesini ve diğer ÷lkelerle siyasi ve ekonomik bağlarını geliştirmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Gñr ve Dilek (2020) ABD'nin egemen yapısını kaybetmemek adına korumacı yapısına devam edeceğini dile getirmiş. Bu sñreçte DTÖ'nñn kurallarının yetersiz olduğunu ve Brezilya, Meksika, Rusya, Hindistan, Gñney Afrika ve Tñrkiye gibi yñkselen ÷lkelerin ve Avrupa'nın tavırlarının bu sñreçte önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir.

Çaylı ve Babahanoğlu (2020) ABD'nin uyguladığı politikaların bumerang etkisiyle yine en çok ABD'yi etkileyeceğini savunmuştur. ABD'nin korumacı politikasının özgñrlñkçñ ve serbest piyasa değerleriyle bağdaşmadığını bu sñrecin ABD'ye ekonomik ve siyasi kayıplar yaşatacağı sonucuna varmışlardır.

Eriçok (2020) çalışması sonucunda Tñrkiye'nin yapısal sorunlarından dışında kñresel ekonomideki sorunlardan önemli ölçñde etkilendiğini, bu doğrultuda güven ve istikrarın kalıcı hale getirilmesi ve toplam faktör verimliliğine dayalı sñrdñrñlebilir bñyñmeyi desteklemek için yapısal reformlara odaklanılması gerektiğini dile getirmiştir.

Yılmaz ve Eryılmaz (2020) çalışmalarında bulduğu bulgular doğrultusunda Tñrkiye'nin savaşta taraf olmamasına rağmen dñnyada artan ticaret belirsizliği ile birlikte

ülke riskinin arttığını, dolayısıyla hem finansal piyasalarının hem de makroekonominin olumsuz etkilediğini dile getirmişlerdir.

3.3. Doküman Analizi

Küresel ekonomik sistemin son on beş yıl içerisinde üç büyük yapısal problemle karşılaştığı görülmektedir. İlk olarak 2008 Küresel Finans Krizi, daha sonra ise ABD ve Çin merkezli başlayarak dünya genelinde hissedilen küresel ticaret savaşları ve son olarak ise Covid-19 salgını nedeni ile alınan olağanüstü tedbirler küresel ekonomik sistemin işleyişinde büyük sorunlara neden olmuştur. Her üç bunalımında gerek iktisadi gerekse de toplumsal sorunlara yol açtığı bilinmektedir. Söz konusu nedenlerden dolayı yaşanan bu üç krizin herhangi birinin belirli bir alanda yarattığı etkinin tespiti oldukça güçtür. Gerek zaman aralıklarının göreceli olarak kısa olması gerekse de her üç krizde ekonomik sistemin genelinde sorunlar yaratması nedeni ile spesifik olarak bir sonuca ulaşmak oldukça güçtür. Bu nedenle çalışmamızda doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Tercih edilen bu yöntem sayesinde ilgili literatür mümkün olduğunca geniş şekilde ele alınmıştır. Literatüre ek olarak Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi Uluslararası kuruluşların Küresel Ticaret Savaşları, etkileri ve geleceği hakkında hazırladıkları raporlar baz alınmıştır. Türkiye ekonomisi özelinde ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı gibi resmî kurumların ticaret savaşları ve Türkiye ekonomisi üzerindeki beklentilerine yer verilmiştir. Aşağıdaki bölümlerde doküman analizi yönteminin kavramasal çerçevesi özetlenmiştir.

Bilgiyi anlamlandırmada farklı yollar gösteren yaklaşımlar mevcuttur. Bilimsel araştırmalarda üç tür yöntemden bahsedebiliriz. Bunlar nitel, nicel, karma yöntemler. Karma yöntem nitel ve nicel yöntemin bir arada kullanıldığı yöntemdir. Günümüzde en çok tercih edilen yöntem karma yöntemdir.

Nicel araştırma (kantitatif), gözlem ve ölçümlerle tekrarlanabilen ve objektif yapılabilen araştırmalardır. Deney ve anket gibi yöntemleri bu tür araştırmalarda çok sık kullanılır. Nicel araştırmalar; tarama, korelasyonel, nedensel-karşılaştırma, deneysel, tek denekli, meya-analiz olarak alt başlıklara ayrılabiliriz.

Nitel araştırma(kalitatif), “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak

mümkündür. Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınarak, insanların onlara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır kısaca keşfetmeye yönelik yöntemleri barındıran bir yöntemdir.

Nitel yöntemle yapılan araştırmalarda, görüşme, gözlem ve doküman inceleme olmak üzere üç genel veri toplama tekniği ile incelemektedir. Bu üç nitel veri toplama yöntemi, algıların ve olayların doğal ortamda izlendiği bir araştırma türüdür. Dünyanın çok fazla kabullenilen doğrular olduğunu ve aynı anda aynı olaylarda farklı düşüncelerin olduğu için nitel araştırmacılar genelleme yapmaktan kaçınırlar. Bu sebeple nitel araştırmalar olaylar arasında ilişkiler kurmak ve olayları bir nedene bağlamayı amaçlar.

Psikoloji, sosyoloji, antropoloji, eğitim gibi sosyal bilim dallarında insan ve toplum davranışlarını incelemektedir. Davranış, tutum, yargı gibi sosyal ifadeleri sayılarla açıklamak zordur. Yapılan ölçümler kaç kişinin nasıl davrandığını gösterir ama bu davranışı Neden? Yaptığını açıklayamaz. Örneğin, toplumun %10'u yere çöp attığını rakamsal olarak ölçebiliriz ama bu davranışın neden gerçekleştiğini nicel araştırmalar açıklayamaz. Bu soruların cevabını nitel araştırma yöntemleri araştırır. İnsan ve grup davranışlarının neden yapıldığını anlamaya yönelik yapılan araştırmalara Nitel (Kalitatif) araştırma denmektedir. Nitel araştırmalar, olguların ardındaki anlamları araştırmayı amaçlayan ve insan deneyimlerinin nasıl yorumlanıp anlamlandırılabilceğini ortaya çıkaran, araştırmacının katılımcı rolünde olduğu, esnek bir yapıya sahip (Merriam, 2009); zengin betimlemeler kullanan araştırma yöntemidir.

Bir araştırmanın konusu hakkında bilgi sağlayan her tür yazılı materyale doküman (belge) denilmektedir (Balcı, 2016). Doküman literatür taramasında fiziksel veri sayıldığı için kişilere, topluluklara ya da kültürlere ilişkin önemli bilgiler içermektedir (Baş, 2017).

Belgesel tarama olarak da bilinen doküman analizi araştırmanın hedeflerine yönelik verilere ulaşmada dokümanların incelenmesiyle gerçekleşir. Döküman analizi çalışmalarında iki tür doküman (belge) kullanılır; Birincil ve İkincil belgeler.

Döküman analizi, nitel araştırmacılar için en kıymetli bilgi kaynaklarından biridir. Doküman çeşitleri olarak kitaplar, mektuplar, dergiler, günlükler, haritalar, çizelgeler, istatistikler, anayasa ve yönetmelikler, yasal metinler, gazeteler, fotoğraflar, anılar, röportajlar, okul kayıtları, sağlık ve kamu kayıtları, resimler, videolar, mesajlar vb. sayılabilir. Doküman analizi, araştırma konusunun bilimsel esaslara göre incelenmesine denir. Doküman

incelemede bulunurken takip edilecek aşamalar bulunmaktadır. Bunlar dokümanlara ulaşma, dokümanların özgünlüğünün kontrol edilmesi, dokümanları anlama, verileri/bilgileri analiz etme, veriler kullanıldığında kişiler ve kurumların zarar görmemesidir. (Yıldırım vd., 2016)

Dokümanlar araştırmayı desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Doküman analizi etkin bir şekilde kullanılacaksa anlaşılır olması, inandırıcılığı, geçerliliği ve güvenilirliği ciddi önem taşımaktadır. Bu nedenle araştırmacının konuya hâkim olması gerekmektedir (Kıral, 2020).

Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi nitel vaka çalışmaları için de geçerlidir. Tek bir olay, örgüt veya programı ortaya çıkarmak amacıyla yapılan çalışmalarda da kullanılabilir. Her türden doküman, araştırmacının konuyu anlamasına, anladığını geliştirmesine ve belirsizliklerin giderilmesine yardımcı olur. Dokümanlar araştırmacının müdahalesi olmadan kaydedilmiş metin ve resimler olmalıdır.

Merriam ve Bryman'a göre dokümanlar 2'ye ayrılıyor; Kamuya ait herkese açık dokümanlar (ölüm-evlilik kayıtları, nüfus sayım istatistikleri, vb.) ve kişisel dokümanlar (günlük, mektup, koleksiyonlar, vb.) olmak üzere iki grupta sınıflandırılabilir. Ek olarak popüler kültür dokümanları ve görsel dokümanlar da diğer gruplar içinde yer alabilir. Dergiler, kitaplar, ajandalar, toplantı tutanakları, broşürler, reklamlar, mektuplar, haritalar, gazeteler de dokümanlara örnek gösterilebilir. Zamanımızda, bu veri kaynaklarının yanında çevrim içi kaynaklarda doküman analizinde kaynak olarak kullanılabilir.

Doküman analizi tek başına kullanıldığı gibi gözlem ve görüşme gibi diğer araştırma yöntemleriyle de kullanılabilir. Araştırmayı güçlendirmek ve desteklemek için doküman analizinden yararlanılmaktadır (Johnson vd., 2007)

Doküman analizi yaparken bir takım aşama vardır. Bu aşamalar farklı araştırmacılara göre araştırma problemin niteliğine, gayesine, kapsamına göre değişebilir.

Örneğin, O'Leary'e göre bu aşamalar;

- bütün durumlar için plan yapma;
- verileri toplama,
- verilerin güvenilirliğini kontrol etme, kanıtları sorgulama ve

- verileri analiz etme olarak sıralanırken,

Merriam'a göre;

- uygun doküman bulma,
- dokümanların orijinallliğini kontrol etme
- kodlama ve kataloglamayı düzenleme
- veri analizi yapma olarak sıralanır.

Nitekim doküman analizi yapmanın aşamaları genel olarak şöyle sıralanabilir; (1) veri toplama (2) kodlama (3) veri analizi (karşılaştırma) (4) raporlama. Doküman analizinin güçlü yanları olsa da sınırlıkları ve zorlukları da vardır. Araştırmacı araştırmasını yaparken araştırma problemine ve araştırmaya daha uygun olabilecek diğer kanıtlar ve kavramsal çerçeveyi dikkate alarak araştırmasını yürütmeli ve tamamlamalıdır. Araştırmacı dokümanları objektif analiz etmeli bilimsel yayın etiğine uygun davranmalıdır. Dürüstlükten taviz vermeden araştırma yürütülmeli, sonlandırılmalı ve yayımlanmalıdır (Merriam, 2009).

Doküman analizinin kullanımında araştırmaya başlamadan önce bir takım sorulara cevap vermek gerekir. Bu sorular; Neden dokümana ihtiyaç duyuyorum? Bu kaynak benim araştırmama ne sağlayacak? Bundan yararlanmasam olur mu? Bu sorularının yanıtları ikna edici ise araştırma için en uygun yöntem doküman analizi yöntemidir.

Her araştırma yönteminde olduğu gibi doküman analizinin avantajları ve dezavantajları vardır. Avantajları ve dezavantajları şu şekilde sıralanır; Avantajları; ekonomiklik kullanılabilirlik, örneklem büyüklüğü, uzun süreli analiz, bireysellik ve özgünlük, nitelik ve kesinlik, verinin çeşitlendirilmesi, kolay ulaşılamayacak kaynaklar tepkiselliğin olmamasıdır. Dezavantajları ise detayların yetersizliği, seçilmişlik ve eksiklik, erişim zorluğu, önyargılı seçicilik, olası yanlılık, standart bir formatın olmaması ve kodlama güçlüğü, yorumlama güçlüğüdür. Özellikle küresel ekonomik sistemin üst üste yaşadığı 2008 Küresel Finans Krizi ve Covid-19 salgını nedeni ile Ticaret Savaşlarının spesifik etkilerini analiz etmenin güç olması nedeni ile ilgili alanda geniş bir literatür taramasının yapılması ve uluslararası kuruluşların hazırladıkları raporların sonuçları baz alınarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda doküman analizi yöntemini kullanarak önceki çalışmalarını inceleyip sağlıklı bir sonuç elde etmeyi hedefledik.

3.3.1. Seçilmiş Uluslararası Kuruluşların Raporları

Küresel ekonomik sistem 2008 yılından günümüze dek geçen süreçte oldukça ciddi krizlerle karşılaşmıştır. Bu krizlerden birisi olan Küresel Ticaret Savaşlarının etkisinin net olarak ortaya konulması oldukça güçtür. 2008 Küresel Finans krizi ABD merkezli ortaya çıkmasına rağmen başta Avrupa Ülkeleri olmak üzere birçok dünya ülkesinde ekonomik olarak daralmaların yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye ekonomisi özelinde düşünüldüğünde AB Ülkeleri ile olan yüksek dış ticaret hacminin olumsuz etkilenmesi Küresel Ticaret Savaşlarının yarattığı olumsuz etkilere benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde Covid-19 salgını ve salgınla mücadele için alınan tedbirler gereği küresel olarak dış ticaret faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. Her iki yapısal sorununda dış ticaret üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin büyük boyutlarda olduğu görülmektedir.

Yukarıda özetlenen sorunlardan dolayı uluslararası kurumların 2008-2022 yılları arasında hazırladıkları dış ticaret raporlarında farklı başlıkları ele aldığı ve kısa vadeli beklentileri özetledikleri görülmektedir. Örneğin küresel dış ticaret faaliyetleri konusunda en önemli uluslararası organizasyonlardan biri olan World Trade Organization 2021 Yılı Dünya Ticaret Raporunda “Economic resilience and trade- ekonomik dayanıklılık ve ticaret” başlığını kullanmıştır. Benzer şekilde International Monetary Found (IMF)’inde Covid-19 ve etkileri konusunda raporlar hazırladığı görülmektedir. Ayrıca IMF World Economic Outlook raporunda Ruya-Ukrayna savaşının etkileri özelinde “World Economic Outlook, April 2022: War Sets Back The Global Recovery” başlığı ile raporunu yayınlamıştır. Yurt içinde küresel ticaret savaşlarının etkilerini analiz eden kurumlardan biri olan Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Merkezi “SETA” raporunda ise ABD ile Çin arasında süregiden mücadeleyi ve teknoloji rekabetini yumuşatmak amacıyla 15 Ocak 2020’de imzalanan Birinci Fas Ticaret Antlaşması kapsamlı ve uzun vadeli bir anlaşma olmadığı vurgulanmaktadır. Söz konusu bu anlaşma ile küresel dış ticareti olumsuz etkileyen ek tarifelerin ve diğer engellerin ortadan kalkmadığı ifade edilmektedir. Raporda ABD ve Çin arasındaki mücadelenin bir hegomanya mücadelesi olduğu vurgulanmıştır. Birinci Fas Anlaşmasının 2020 yılının ilk yarısında olumlu etkiler yarattığını ancak bu olumlu etkinin süreklilik arz etmediği ifade edilmiştir.

Covid-19 salgınının patlak vermesi pamuk ipliğine bağlı olan Birinci Faz Anlaşması’nı büyük oranda sıkıntıya sokmuştur. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası neoliberal politikalarla kurduğu Ekonomisinin artık kendine ciddi bir yük olduğunu ve Çin’in bu sistemden çok fazla faydalandığını düşünmektedir. Bir yandan da ekonomik anlamda güç

kaybettiğinin ve Çin'in yeni ekonomik düzen kurmak istediğinin farkındadır. ABD ticaret savaşı gibi yöntemlerle Çin'i yavaşlatmaya çalışmaktadır. Kısa vadede kendisine de zarar verdiği farkındadır fakat orta ve uzun vadeli çıkarları için önlemler almaktan geri kalmamaktadır. ABD'nin son yıllarda küresel ekonomik gücünü kaybetmesini sadece Çin'in uyguladığı politikalara değil kendi uygulamadığı politikalara bağlamaktadır. ABD'nin son yıllarda küresel ekonomik gücünü kaybetmesini sadece Çin'in uyguladığı politikalara değil kendi uygulamadığı politikalara bağlamaktadır.

ABD son yılların hızla büyüyen gücü Çin'i yavaşlatmak için her yolu deneyecektir. Çin'in Ortadoğu'da ve Afrika'da stratejik yatırımlarının önünü kesmeye çalışabilir. Çin'in en önemli ticaret partnerleriyle geniş kapsamlı bir anlaşma imzalayabilir. Çin ise ABD'nin müdahalelerine önlemler ve teknolojik hamlelerle hız kaybetmemeye çalışacaktır.

Daha karışık konuların içinde olduğu ikinci faz ticaret anlaşmasının çözümü biraz daha uzun bir zamana yayılabilir. İkinci faz anlaşmadan sonra ise DTÖ kurullarının ve yapısının değişmesine yönelik bir mücadelenin yaşanmasına da şahit olabiliriz. Çünkü DTÖ'nün yapısı küresel ekonomiye ve değişen sürece ayak uyduramamaktadır. DTÖ'nün yanı sıra IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar da benzer durumlardadır. ABD ve Çin gibi iki gücün 2020'lerde ekonomik sorunlarına cevap bulma ve kurumsal açıdan kendilerini yenileme performansları ve küresel meselelere yaklaşımları yeni düzenin şekillenmesinde belirleyici rol oynayacaktır. Brezilya, Meksika, Rusya, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye gibi yükselen güçlerin takınacağı tutum ve şu anda durgunlukta olan Avrupa'nın tutumu da sürecin önemli bir parçasıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihsel sürece bakıldığında devletler kendi egemenlik sahalarını askeri ve iktisadi olarak korumak eğiliminde olmuşlardır. Sınırları korumak hem askeri anlamda hem de iktisadi anlamda önem kazanmıştır. İktisadi olarak kuvvetli devletler bölgelerinde ve dünya çapında egemenliklerini genişletme imkânı bulmuşlardır. Gümrük vergileri devletlerin iktisadi sınırlarını belirleyen alanların işaretidir. Dış ülkelerden gelen ürünlerin ülke sınırlarından girerken devletlerin belirledikleri tarifeler üzerinden vergi almaları, kota kısıtlamaları uygulamaları ve dışarı giden ürünlerin gerektiğinde kontrol edilmesi egemenlik hakkı bağlamında devletlerce uygulanan bir sistemdir. Gümrükler üzerinden ticaretin kontrol edilmesi hem iktisadi politikalar bağlamında hem de dış politika bağlamında önem arz etmektedir. Uluslararası sisteme bakıldığında özellikle iktisadi faaliyetler özelinde geçmişten günümüze giderek daha bütünleşen ve birbiri ile etkileşim içinde yapıya doğru gidiş görülmektedir. Zaman zaman siyasi krizler bütünleşme sürecini sekteye uğrattırırken iktisadi menfaatlerin zorlamasıyla her daim bir karşılıklı etkileşim söz konusudur. Zaman içinde uluslararası alanda süregelen rekabet askeri olduğu kadar iktisadi alanda da menfaatler üzerinden şekillenen güç çekişmelerine yol açmışlardır. Bu çekişmeler son dönemde ABD ve Çin arasındaki gümrük tarifeleri üzerinden ortaya çıkan çatışma alanı ile birlikte ticaret savaşları adını almıştır. Esasen uzun bir tarihi olan ulusları iktisadi mücadeleler daha görünür ve dikkat çekici biçimde gerçekleşmektedir. Bu ticaret savaşları olgusu sadece direkt olarak tarafları değil dolaylı olarak birbirine zincirleme bağlı olan tüm dünya ticaret sistemini etkiler vaziyettedir.

Bu savaşlar Türkiye'yi de etkilemiştir. 2008 krizi sonrası küresel parasal genişleme sebebiyle TL dolar kuru karşısında güçlü kalmıştır. Bu da ithalatı cazip kılmıştır. Fakat yerli üretim ve ithalat yeterince desteklenmemiştir. 2015 yılı itibariyle küresel savaşın şiddetlenmesi, küresel politik krizin artması, ABD'nin faiz arttırması, iç piyasadaki dengesizlikler, Türkiye'nin batıyla olan ilişkilerinin kötüye gitmesi sebebiyle yabancı sermaye hızla Türkiye'den çıkmaya başlamıştır. Bu da TL'nin dolar karşısında değer kaybetmesine sebep olmuştur. TL'nin değer kaybetmesi ile ithalatın pahalı hale gelmesi yerli üretim maliyetlerini artırmış ve enflasyon sorunu ortaya çıkmıştır. Özetle kur savaşları TL'ye değer kazandırmış, bu durum ithalatı cazip hale getirmiş, temel sektörlerde ithalata yönelme olduğu için yerli üretimi olumsuz etkilenmiştir (Sönmez, 2015).

Artan kurların yanı sıra ABD-Çin arasında yaşanan ticaret savaşları Türkiye'nin ABD'ye ihraç ettiği çelik ve diğer ürünler de etkilenmeye başlamıştır. 2017 yılında ABD'nin demir-çelik ve alüminyum sektöründe en büyük dış ticaret açığını vermesi ek vergi kararını vermesine destekleyici olmuştur. Türkiye bu ek vergilerden muafiyet kazanamamıştır. 2018'de ülkelere yönelik muafiyet uygulansa da Türkiye bu ülkeler arasında yer almamıştır. Ağustos 2018'de %25 olan ek vergi oranı %50'ye çıkarılmıştır. 21 Mayıs 2019'a kadar süren bu oran sonrasında tekrar %50'ye düşürülmüştür. Sonrasında ise ABD vergi avantajı sağladığı "Genişletilmiş Tercih Sistemi"nden Türkiye'yi çıkarmıştır. (Taşöz vd., 2019)

Türkiye 2017 yılında demir-çelik alüminyum sektöründe ABD'nin en büyük 13.ithalat partneriydi. Bu ticaretin 1,2 milyar doları ek gümrük vergisi eklenen kalemlerdedir. Karşılıklı ticaretin büyüklüğü ve Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında ABD'nin ikame edilmesi güç bir paya sahip olması nedeniyle en çok etkilenen ülkelerden olması kaçınılmaz bir sonuçtur. Çelik tarifelerinin uygulandığı süreçte küçük ve fakir ülkelerin ABD'ye çelik ihracatı sırasıyla %12 ve %15,5 düşüş görüldü.

Sonuç olarak korumacı politikaların artması Türkiye gibi kırılgan ülkeleri olumsuz etkilemeye başlamıştır. Bu sebeple küresel savaşların devam etmesi, korumacılığın artması Türkiye'de döviz kurlarını ve dış ticareti olumsuz etkileyecektir. Ticaret savaşlarına diğer gelişmiş ülkeler dahil olmazsa Türkiye'ye etkisi sınırlı olacaktır. Korumacı ekonomilerin artması durumunda ise Türkiye'nin ihracatı azalacaktır ve bu da üretimin ve büyümenin düşmesine neden olacaktır. Savaşlar AB, ABD ve Çin'e olan ihracatın düşmesine sebep olsa da Orta Doğu bölgeleri gibi bölgelere artışı sayesinde çok etkilememiştir. 2020'de de tarife indirimi anlaşması yapılırsa da tarife dış önlemler alınmış ve teknoloji savaşlarına geçilmiştir. Ticaret savaşlarının, küresel korumacılığın ve belirsizliğin devam etmesi durumunda kur şokları yaşanmaya devam edecek ve dış ticaret olumsuz etkilenecektir.

KAYNAKÇA

- Arifi, D. (2019). Komşuyu Zarara Sokma Politikası: Çin Ve ABD Arasındaki Kur Savaşı. YL Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arunachalam, S. (2018) The US-China Trade Competition: An Overview. MPRA Paper 87236, University Library of Munich, Germany.
- Arzova, B. (2020). “Amerika Çin Arasında Yaşanan Ekonomik Savaş ve Bu savaşın Her İki Ülke Ekonomilerine Etkileri”. S.Uzunoğlu ve G. Sönmezler (ed.). içinde Güncel Ekonomik Sorunlar:Ticaret Savaşları. (s.29-64). Literatür Yayıncılık. İstanbul.
- Aydoğan, M. (2019). Devlerin Hesaplanması ve Avrupa'nın Pozisyonu: "Ticaret Savaşları". Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi: Ankara.
- Aytekin, İ. ve Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7(2). 851-862.
- Azgün, S. (2017). *Dış Ticaret ve Rekabet Gücü*. Ekin Yayınevi:Bursa.
- Beceren, E. Balcı İzgi B. ve Fırat E. (2021). “Dış Ticarete Korumacılık ve Koronavirüs Salgın Döneminde Türkiye’de İhracat Durumu”. *Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 24-35.
- Balassa, B. (1961), “The Theory of Economic İntegration: An İntroduction”, R. Routledge (ed.). Third Avenue: New York.
- Bhagwati, J. Baldwin, R.(2009). “The Lithium President: fight protectionism with more passion. In, The collapse of global trade, murky protectionism, and the crisis: Recommendations for the G20”, S. J. Evenett (ed.). A VoxEU.org Publication: London.
- Commission E. (2019). United States International Trade. Large Residential Washers: Monitoring Developments in the Domestic Industry. Erişim: 24 Nisan 2021, https://www.usitc.gov/publications/701_731/pub4941.pdf.

- Çaylı, Ş. ve Babahanoğlu, V. (2020). “ABD'nin Küresel Hegemonik Üstünlüğünde Ticaret Savaşlarının Araçsallaştırılması”. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 6(1), 342-355.
- Çekin, S. ve Nuroğlu, E. (2020). Ticaret Savaşlarının Uluslararası Ticaret Ve Reel Ekonomiye Etkisi. “*Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*”, 27(73), 73-90. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.570420>.
- Çoban Orhan, F. (2018). “Post-Amerikan Dünya Düzeninde Kimlik Politikaları: Yeni Çin Kimliğine Karşı Büyük Amerika”. *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 317-339.
- Datt, M. Hoekman, B. and Malouche, M. (2011). Taking Stock Of Trade Protectionism Since 2008. “*Economic Premise*”, 1(1), 1-9.
- Doğan, Ş. (2020). Dijital Çağda Paranın Dönüşümü: Kripto Para Birimleri ve Blok Zinciri (Blockchain) Teknolojisi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma.” *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*”, 8(3), 859-870.
- Eğilmez M. (2018). Ticaret Savaşları. <http://www.mahfiegilmez.com/2018/09/ticaret-savaslar.html>
- Ekonomi Bakanlığı, 2014.
- Eroğlu, E. (2020). Covid-19'un Ekonomik Etkilerinin ve Pandemiyle Mücadele Sürecinde Alınan Ekonomik Tedbirlerin Değerlendirilmesi. “*Journal of Public Finance*”, 5(2), 211-236.
- Erten, Ö. (2020). Amerika Birleşik Devletleri–Çin Ticaret Savaşı Ekseninde Dolar Ve Yuan. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Ertürk, N. (2017). Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkisi. “*Fiscaoeconomia*”, 1(2), 88-112.
- Evenett, S. J. (2014). “Beggart-thy-poor-neighbor: The incidence of protectionism in LDCs and Sub-Saharan Africa. Beggart-thy-poor-neighbor: Crisis-era

- protectionism and developing countries”. Simon John E.(ed.). CEPR Press.: London.
- Farooqi, A. (2005). *Smuggling as Subversion: Colonialism, Indian Merchants, and the Politics of Opium*. Lexington Books:Lanham.
- Foreman, J. Andrew, H. ve Ma, Y. (2006). “Trade Wars and the Slump”. *European Review of Economic History*, 11(1), 73-98.
<https://doi.org/10.1017/S1361491606001882>
- Gül, N. ve Şerif, D. (2020). *Teknolojik Soğuk Savaş Birinci Faz Anlaşma Ve Ticaret Savaşlarının Geleceği*. Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş: İstanbul.
- Gerede, C. (2016). *Çin-ABD Kur Savaşı Ve Türkiye'ye Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gopal, C. R. (2008). *Export Import Procedures : Documentation and Logistics: Inclusive of Latest Computerised Customs Clearance Procedures: an Exclusive Comprehensive Book Covering Revised UGC Syllabus*. New Age International
- Hainsworth, R. Churches, C. (1998). *The Anglo-Dutch Naval Wars 1652-1674*. Sutton Publishing: Stroud.
- Holland, B. (2019). A \$600 billion bill: Counting the global cost of the U.S.-China trade war Erişim: 22 Nisan 2021, <https://www.bloomberg.com/graphics/2019-us-china-trade-war-economic-fallout/>
- Iqbal, A. Nida, R. ve Jonathan, E. (2019) The future of global trade in the presence of the Sino-US trade war, *Economic and Political Studies*, 7(2), 217-231.
- Kalsie, A. ve Ashima A. (2019). US–China Trade War: The Tale of Clash Between Biggest Developed and Developing Economies of the World. *Management and Economics Research Journal*, 5(4), 11.
- Karluk, R., (2002). “Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika”. Beta Yayınları: İstanbul.
- Kiremitçi, O. Güler, İ. (2019). “Ticaret ve Kur Savaşları Küresel Ekonomik Politığe Yansımaları”, M. Çetinkaya(ed.) Gazi Kitabevi: Ankara.

- Mallick, P. K. (2018) US-China Trade War: Analyses Of Deeper Nuances And Wider Implications Erişim: 15 Mayıs 2021, <https://www.vifindia.org/sites/default/files/US-CHINA-Trade-War.pdf>
- Osabuohien, E. Efobi, U. R. Beecroft, I. (2014). “Free trade, protectionism and the balance of trade: New empirical insights”. S. J. Evenett (ed.). CEPR Press :London.
- Osabuohien, E. Efobi, U. Odebiyi, J. and Fayomi, O. (2017). “Financial Development, Trade Costs And Bilateral Trade Flows”. I. Seck (ed.), Springer International Publishing: Geneva.
- Özkaya, M. Bozduman, T. ve Yılmaz, H. (2019) Küresel Ticarete Yeni Korumacılık: Ticaret Savaşlarının Dünya ve Türkiye Ekonomisine Olası Yansımaları. *7 th SCF International Conference on “The Future of the European Union and Turkey-European Union Relations”*. 420-431.
- Romans, C. (2019) Here’s the worst-case scenario for the US-China trade war Erişim: 30 Nisan 2021. <https://edition.cnn.com/2019/05/23/economy/trade-war-economy/index.html>
- Sabuncu, B. (2017). TMS/TFRS Kapsamında Dış Ticaret İşlemleri-Muhasebeleştirme ve Ölçümleme, Ekin Yayınevi: Ankara.
- Saygın, S. (2020). Demir Çelik Sektöründe Endüstri İçi Ticaret: Türkiye Ve Ab Ülkeleri Üzerine Bir Analiz. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11(Ek), 102-116.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*. Güzem Can Yayınları: İstanbul.
- Shirastava, A. (2018). The Real Reason Behind Trump’s Trade War. Business Line. Erişim: 5 Ağustos 2021. <https://www.thehindubusinessline.com/opinion/columns/ajay-srivastav/the-real-reason-behind-trumps-trade-war/article24856757.ece#>

- Sönmez, M. (2015). “Sanayinin Sorunları Ve Analizleri(III)”, Mühendis ve Makine, 56 (6619), 22-28.
- Sönmezler, G. (2020). Güncel Ekonomik Sorunlar:Ticaret Savaşları. Literatür Yayıncılık:İstanbul.
- Şanlı, O. ve Ateş, İ. (2020). ABD-Çin Odaklı Ticaret ve Kur Savaşlarının Dünya Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 75-101.
- Şen, G.(2018, 22 Nisan). Ticaret Savaşları Kimi Vuracak? Habertürk.
- Şenol, F. (2020). Ticaret Savaşları Ve Krizlerin Türkiye Para Piyasaları Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tarakçı, D. (2021). Dünyada Cari Dengesizliklerin Son 40 Yılı: Krizlerin Ve Dış Ticaret Hesabının Rolü, Araştırma Makalesi, Denizli.
- Ünay, S., ve Dilek, Ş. (2018). Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları. Siyaset, *Ekonomi ve Araştırma Vakfı*, 28, 7-25.
- Wyne, A. (2018). The greater danger of U.S.-China trade tensions. The Diplomat (The Rand Blog). Erişim: 5 Kasım 2021. <https://www.rand.org/blog/2018/05/the-greater-danger-of-us-china-trade-tensions.html>
- Yazıcıoğlu, Y. (2020). Kur Savaşlarının Gelişimi ve Son Kur Savaşının Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Yılmaz, K. Taymaz, E. (2007). Productivity and Trade Orientation: Turkish Manufacturing Industry Before and After Customs Union, *The Journal of International Trade and Diplomacy*, 1(1), 127-154.
- Yılmaz, S.S. Özdemir, G. ve Gencer, Ü. (2019). ABD-Çin Ticaret Savaşları. Sosyal Bilimler Kongre Kitabı. S.296-316.

Yücesan, M. vd., (2017). Döviz Kuru Değişimlerinin Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Türkiye'nin Yeni Dış Ticaret Pazarları Arayışında Seçilmiş Ülke Grupları Üzerine Ekonometrik Bir Analiz, Çanakkale.

Yücesan, M. (2021). 2008 Küresel Finansal Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları. *Taras Shevchenko 6th International Congress on Social Sciences*. 1094-1099.

Yücesan, M. (2018) "Trade Wars and Turkish Search for New Foreign Trade Markets under the Pressure of Foreign Exchange Rate", *Current Perspectives in Public Finance*, Berlin.

Zandi, M. Cohn, J. and Kamins A. (2019, 20 Mayıs). Trump Trade War, Moody's Analytics.

